

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2519-058X (Print)

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК

EAST EUROPEAN HISTORICAL BULLETIN

ВИПУСК 1
ISSUE 1

Дрогобич, 2016
Drohobych, 2016

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 15 від 20 жовтня 2016 року)*

Східноєвропейський історичний вісник / [Головний редактор В. Ільницький]. – Дрогобич : Посвіт, 2016. – Вип. 1. – 116 с.

Збірник розрахований на науковців, викладачів історії, аспірантів, докторантів, студентів й усіх, хто цікавиться історичним минулим.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Головний редактор: Ільницький В. І. – д.іст.н., доц.
Відповідальний редактор: Галів М. Д. – к. пед.н., доц.

Редакційна колегія:

Борщевич В. Т. – д.іст.н.;
Вагнер Марек – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Вегеш М. М. – д.іст.н., проф.;
Вєжбєнєц Вацлав – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Гліва Анджей – доктор історії (Польща);
Корсак Р. В. – д.іст.н., проф.;
Литвин М. Р. – д.іст.н., проф.;
Морозов А. Г. – д.іст.н., проф.;
Новацький Роман – д. габ. з іст., проф. (Польща);
Падалка С. С. – д.іст.н., проф.;
Патриляк І. К. – д.іст.н., проф.;
Петречко О. М. – д.іст.н., проф.;
Сергійчук В. І. – д.іст.н., проф.;
Ситник О. М. – д.іст.н., проф.;
Стародубець Г. М. – д.іст.н., проф.;
Стемпнік Анджей – д.габ. з іст., проф. (Польща);
Тельвак В. В. – д.іст.н., проф.;
Футала В. П. – д.іст.н., проф.;
Чопек Сильвестер – д.габ. з іст., проф. (Польща).

Рецензенти:

Білий Дмитро Дмитрович – д.іст.н., проф., професор кафедри хореографії та мистецтвознавства Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського;

Гуцулак Віктор Володимирович – д.іст.н., проф., професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького;

Деревінський Василь Федорович – д.іст.н., проф., професор Київського національного університету будівництва і архітектури.

Збірник індексується в міжнародних базах даних: Cite Factor, Directory of Research Journals Indexing, Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Research Bible, Scientific Indexing Services

Статті збірника прирівнюються до публікацій у виданнях України, які включені до міжнародних науково-метричних баз відповідно до вимог наказу МОН України від 17 жовтня 2012 р. № 1112 (зі змінами, внесеними наказом МОН України від 03.12.2012 р. № 1380).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Східноєвропейський історичний вісник» Серія КВ № 22449-12349P від 28.12.2016 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання <http://ddpu.drohobych.net/ehbull/>

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100.
тел.: (0324) 41-04-74, факс: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2016
© Автори статей 2016

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol dd. 20.10.2016 No. 15)

East European Historical Bulletin / [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. – Drohobych : “Posvit”, 2016. – Issue 1. – 116 p.

This collection is meant for scholars, history lecturers, aspirants, doctorants, students and all the readership interested in historical past.

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles, and are not responsible for the accuracy of the data and references.

Chief editor:

Vasyl Ilnytskyi – PhD hab. (History), Assist. Professor

Executive editor:

Mykola Haliv – Ph., D. (Education), Assist. Professor

Editorial Board:

Volodymyr Borshcheych – PhD hab. (History);
Marek Wagner – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Mykola Vehesh – PhD hab. (History), Professor;
Waclaw Wierzbieniec – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Andrzej Gliva – PhD (History) (Poland);
Roman Korsak – PhD hab. (History), Professor;
Mykola Lytvyn – PhD hab. (History), Professor;
Anatoliy Morozow – PhD hab. (History), Professor;
Roman Nowacki – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Serhiy Padalka – PhD hab. (History), Professor;
Ivan Patryliak – PhD hab. (History), Professor;
Oleh Petrechko – PhD hab. (History), Professor;
Volodymyr Serhiychuk – PhD hab. (History), Professor;
Oleksander Sytnyk – PhD hab. (History), Professor;
Galyna Starodubets – PhD hab. (History), Professor;
Andrzej Stępnik – PhD hab. (History), Professor (Poland);
Vitaliy Tel'vak – PhD hab. (History), Professor;
Vasyl Futala – PhD hab. (History), Professor;
Sylwester Czopek – PhD hab. (History), Professor (Poland).

Reviewers:

Dmytro Bilyi – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Choreography and Art Studies, Lviv State Ivan Boberskyi Physical Culture University;

Victor Hutsuliak – PhD hab. (History), Professor of the Chair of Archeology and Special Branches of Historic Science, Cherkassy State Bohdan Khmelnytskyi University;

Vasyl Derevynskyi – PhD hab. (History), Professor of Kyiv National University of Construction and Architecture.

The edition has been entered into international scientometric databases: Cite Factor, Directory of Research Journals Indexing, Journal Index, Polish Scholarly Bibliography, Research Bible, Scientific Indexing Services

The articles are equaled to publications in Ukrainian journals entered in international scientometric databases in accordance with the MES of Ukraine order dd. 17 november 2012 p. No. 1112 (amended by the MES of Ukraine order dd. 03.12.2012 No. 1380).

Print media registration certificate «East European Historical Bulletin» series KV No. 22449-12349P dd. 28.12.2016

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition

<http://http://ddpu.drohobych.net/ehbull/>

Founder and Publisher: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.

Office address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, 82100.
tel.: (0324) 41-04-74, fax: (03244) 3-38-77, e-mail: vilnickiy@gmail.com

© Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 2016

© Copyright by the contributors, 2016

ЗМІСТ

Микола ГАЛІВ ЦЕРКОВНО-РІЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ СЕЛА ЛІТИНЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ У XVI – XVIII СТ.....	5
Jurij STETSYK OPIS INWENTARZNY REZYDENCJI BAZILIANSKIEJ W HORODENCE (28.05.1764 r.)	14
Вікторія ТЕЛЬВАК, Віталій ТЕЛЬВАК ПРОБЛЕМА «РОСІЯ ТА ЄВРОПА» В ІСТОРІСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ ПРАКТИЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	21
Володимир ГАЛІК ПОСТІЙНІ Й ТИМЧАСОВІ ПОМЕШКАННЯ ІВАНА ФРАНКА ПІД ЧАС ЙОГО НАВЧАННЯ У ДРОГОБИЦЬКІЙ ГОЛОВНІЙ ШКОЛІ ТА ДРОГОБИЦЬКІЙ ГІМНАЗІЇ ІМЕНІ ФРАНЦА-ЙОСИФА I.....	33
Зінаїда СВЯЩЕНКО АГРАРНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ С. ВІТТЕ В ОЦІНЦІ ДОСЛІДНИКІВ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	41
Богдан ЛАЗОРАК ФІЛІЯ АВСТРО-УГОРСЬКОГО БАНКУ В ДРОГОБИЧІ (1902 – 1913 РР.).....	47
Оксана МЕДВІДЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ФРОНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У 1933 – 1939 РР.	54
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІДДІЛІВ УПА НА ЧЕРНІВЕЧЧИНІ (1944 – 1945)	60
Руслана ПОПІ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1944 – 1953).....	69
Роман КОРСАК ПОСТКОМУНІСТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	75
Людмила ХМЕЛЬНИЦЬКА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЖІНОЧОГО ГОЛОВНОГО УБОРУ В ТРАДИЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОСТЮМІ	79
Іван ГОДЯ РОЗВИТОК РІЧКОВОГО КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ	86
Володимир ФУРТІЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ (ПОЛЬЩА, СЛОВАЧЧИНА, УГОРЩИНА): ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	92
Марина ХАЛЯВКА ІСТОРІЯ ТА СТАН РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	100
Вимоги	106
Фундатори.....	114

УДК 94:2(477.83)"15/17"

Микола ГАЛІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна,
Дрогобич) halivm@yahoo.com

ЦЕРКОВНО-РІЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ СЕЛА ЛІТИНЯ НА ДРОГОБИЧЧИНІ У XVI – XVIII СТ.

У статті аналізується церковно-релігійне життя мешканців села Літині на Дрогобищині у ранньо-модерний період історії. Автор розкриває такі аспекти цього питання: церква, парафія, релігійна обрядовість, братство. Характеризуються джерельні згадки про церкву в селі, а також її архітектурні особливості, наявність обрядових предметів (на основі візитації 1780 р.). Зроблено спробу реконструювати історію та деканальне підпорядкування парафії Літиня, виокремлення з неї парафії у сусідньому селі Тинів. З'ясовуються факти релігійно-обрядового життя парафіян: богослужіння у неділі та свята, весілля, хресніни, похорони, адміністрування святих тайн та ін. Автор припускає наявність братства в селі, однак констатує відсутність джерел щодо цього питання.

Ключові слова: церква, парафія, релігійна обрядовість, братство, село Літиня, Дрогобищина
Літ. 45

Mykola HALIV,
PhD. (Education) Assistant Professor of Modern History of Ukraine
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) halivm@yahoo.com

THE CHURCH AND RELIGIOUS LIFE OF THE VILLAGE LITYNIA IN DROHOBYCH DISTRICT IN XVI – XVIII CENTURIES

Church and religious life of the villagers in Litynia in Drohobych district in the early modern period of history are analyzed in this article. The author reveals the following aspects of this question: the church, the parish, religious rites, brotherhood. written sources about the church in the village and its architectural features, availability of ritual objects (based on visitation in 1780) are characterized in this work. History of the parish Litynia, isolating from it the parish in the nearby village Tyniv reconstructed in this article. Facts religious and ceremonial life of parishioners village Litynia (worship on Sundays and holidays, weddings, christenings, funerals, administer sacraments) investigated the author of this article. The author assumes that the village had a church brotherhood, but says the lack of sources on this question.

Key words: church, parish, religious rites, brotherhood, village Litynia, Drohobych district
Ref. 45.

Николай ГАЛИВ,
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) halivm@yahoo.com

ЦЕРКОВНО-РИЛИГИОЗНАЯ ЖИЗНЬ СЕЛА ЛИТЫНЯ НА ДРОГОБЫЧЧИНЕ В XVI – XVIII ВВ.

В статье анализируется церковно-религиозная жизнь жителей села Литыня на Дробыччине в ранне-модерный период истории. Автор раскрывает такие аспекты этого вопроса: церковь, приход, религиозная обрядность, братство. Характеризуются исходные упоминания о церкви в селе, а также ее архитектурные особенности, наличие обрядовых предметов (на основе визитации 1780 г.). Предпринята попытка реконструировать историю и деканальное подчинение прихода Литыня, выделение из него прихода в соседнем селе Тынов. Выясняются факты религиозно-обрядовой жизни прихожан: богослужение в воскресенье

и праздники, свадьбы, крестины, похороны, администрирование святых тайн и др. Автор предполагает наличие братства в селе, однако констатирует отсутствие источников по этому вопросу.

Ключевые слова: церковь, приход, религиозная обрядность, братство, село Литиня, Дрогобиччина
Лит. 45.

Постановка проблеми. Постмодерна парадигма студіювання історії закликає до вивчення не широких політичних, соціальних, економічних та культурно-духовних контекстів історичних подій, а пропонує розглядати проблеми соціальної, економічної, культурно-духовної історії на локальному мікрорівні. Відтак усе більшого значення набувають дослідження, наприклад, конкретних аспектів суспільного життя невеликих соціальних середовищ. У цьому річизі актуальним видається вивчення церковно-релігійного життя парафій Перемишльської православної (згодом унійної) єпархії Київської митрополії у ранньомодерний період історії. Вибір парафії у селі Літиня на Дрогобичині як об'єкту дослідження пояснюється цілком тривіальними обставинами – краєзнавчими зацікавленнями автора та наявністю в нього значного комплексу джерел, пов'язаних з історією цього села.

Аналіз досліджень. Різні аспекти парафіяльного Перемишльської православної (згодом унійної) єпархії, зокрема соціально-економічний, були предметом наукових досліджень М. Бендзи [38], В. Інкіна [8], В. Пірка [11]. Частково це питання порушувалися А. Яблоновським [45], І. Смутком [13]. Парафіяльну сітку та історико-архітектурні описи церков Перемишльської єпархії здійснено В. Слободяном [12], частково В. Кармазином-Каковським [9]. Певний зарис церковно-релігійного життя парафій Перемишльської єпархії дано у краєзнавчих публікаціях Ю. Стеценка [4; 15; 18], В. Галика [4], Л. Тимошенка [16; 17; 18], В. Лаби [10] та ін. Перелік парафій Перемишльської єпархії спробували укласти І. Крип'якевич [14], пізніше польський дослідник З. Будзінський [40]. Попівство ж у Літині стало об'єктом зацікавлень Л. Дзедіцького [44] та М. Галіва [5; 6]. Проте синтезованого дослідження церковно-релігійного життя літинянської парафії наразі немає.

Мета статті – проаналізувати церковно-релігійне життя села Літиня на Дрогобиччині упродовж XVI – XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи церковно-релігійне життя мешканців Літині окресленого періоду, зупинимося на таких аспектах цього питання: *церква, парафія, релігійна обрядовість, братство*. Ми свідомо оминаємо аналіз попівства як господарської інституції, оскільки цей складник парафіяльного життя був висвітлений в окремій публікації автора, в якій, до слова, ще й складено родовід літинянських священників другої половини XVII – XVIII ст. [6].

Церква. Центральною культурною спорудою села Літиня була, звісно, церква. Будучи частиною попівства, вона, з одного боку, належала до позиттєвої посесії священників, з іншого – функціонувала як сакральна серцевина села-парафії, щодо якої місцеві мешканці, передовсім члени громади, мали й певні господарські обов'язки (побудова, ремонт).

Безумовно, церковна будівля існувала щонайменше з XV ст., хоча згадка про попа-священника (а отже, парафії і церкви) стосується 1507 р. [25, 36v; 40, 145]. Уперше ж про церковний храм у Літині згадано в поборовому реєстрі 1530 р., де вжито традиційне для тогочасного латиномовного документообігу слово «*sinagoga*» [26, 355]. Згодом церкву («...s czerkwie...») зафіксовано в люстрації села Літиня 1570 р. [27, 302; 7, 253].

У першій половині XVII ст. літинянська церква згадується в контексті татарських нападів. Відомо, що 1621 р. її було пограбовано, а священника вбито (*sinagoga expillata et poponi orbata*) [24, 499; 42, 167]. Наслідком нападу татар 1626 р., як з'ясував А. Гліва, стало, зокрема, знищення церкви [41, 44]. У юраменті, на який покликається польський історик, зазначено, що церкву не було спалено, але спустошено і зруйновано (*Sinagoga quae non combusta venem deserta a desolata*) [23, 58]. Безумовно, після цього церкву довелося відбудувувати або, принаймні, суттєво ремонтувати.

Невідомо чи постраждала церква в Літині від наступних нападів різних ворогів. Знаємо лише, що у 1699 р. татари цілковито спалили два попівські будинки (*Chalup Dwie Popowskich funditus spalone*) [22, 442]. Припускаємо, що сакральна споруда все ж перетривала ці лихоліття. Зрештою, про неї є згадка у привілеї літинянським священникам і поповичем 1670 р. (літинянське попівство,

церква і парафія надавалися їм до кінця життя) [19, 2480] та актах духовного суду Перемишльського єпископа від 1 травня 1681 р. При чому в останніх йдеться, що церква деякий час була закрита і опечатана, проте о. Яків самовільно зірвав печатку [28, 512]. На жаль, з документів невідомо, чому церкву довелося опечатувати.

У 1743 і 1763 – 1764 рр. відбулися перші єпископські візитації Перемишльської єпархії. Владика відвідували парафії деканатів, укладаючи візитаційні акти (котрі також іменують «візитаціями»), в яких містилися описи церкви, дзвіниці, церковного майна (вівтарів, ікон, апаратів, альб, книг тощо), належних до церкви (попівства) маєтків і т.д. На жаль, візитації літинянської церкви за ці роки не збереглися. Перший візитаційний акт церкви в Літині, що дійшов до нашого часу, датується 1780 р.

Отож літинянська церква титулу Св. Параскеви на той час являла собою, скоріше, невелику будівлю, бо була «в собі щупла». Дах, мабуть, потребував ремонту («зверху дещо надіпсута»), проте фундамент і стіни видавалися міцними («посадка добра»). Над церквою височили три невеликі куполи («у три куполки випроваджена») [35, 23]. Цими словами власне й обмежується зовнішній опис церкви у візитаційному акті.

Проте й ці скупі свідчення дають змогу скласти приблизне уявлення про церковну будівлю в Літині. Її архітектурна композиція, найбільш вірогідно, відповідала бойківському типу церковного будівництва. Як відомо, традиційна бойківська церква являла собою дерев'яну будову центрального видовженого заложення трьох верхів на одній осі. У ній добре зрівноважувалася довжина з шириною і логічно просто здійснювався розподіл мас, гармонійно сполучалися між собою окремі частини. Бойківську церкву часто виводили в зруб. Її увінчували переважно три вежі, розміщені із заходу (над бабинцем) на схід (над вівтарем). Середня вежа, зазвичай, була найвищою. Купольні бані мали в основному ширину «восьмерика». Покриття церкви також було дерев'яним (гонти). Підлога у бойківській церкві викладалася, переважно, на одному рівні, без підвищення у вівтарній частині [9, 20, 28, 61].

Інтер'єр церкви, згідно з актом візитації 1780 р., складався передовсім із кількох вівтарів: 1) основний – великий вівтар *sine imagine* – без зображення і оздоблення (лише напис на образі Вознесіння був оздобленим). На ньому знаходився «Сімбогіум» (Циборій – Киворій) з позолоченою срібною пушкою (для зберегіння чи перенесення Святих Дарів), а також три пари ліхтарів: дві пари – великих «цинових» (олов'яних), третя – менших. Три швабських обруси слугували для покриття вівтаря. Крім того, на ньому був антиминос владика Онуфрія Шумлянського і звичайний («простий») антипедій (*anti pedium*); 2) з південного боку містився оздоблений вівтар титулу Жертви Пречистої Діви (*Ofiarowania NM Panny*) з антимином єпископа Єроніма Устрицького (а біля вівтаря – дубові двері із залізними завісами); 3) з північного боку знаходився вівтар Страстей Ісуса Христа (*Passionis Jesu Xti*) «зі всім порядком» й антимином того ж владика Шумлянського; 4) під хорами (хурок – *Churek*) був «вівтарик дуже малий, але оздобний» титулу Стражденної Матері (*Matris Dolorose*) з антимином єпископа Винницького (Інокентія або Юрія Винницьких. – М. Г.). Церква візитаторам видалася «ясною» (мабуть, добре освітленою), деїсус з «намісними образами» – старим, а царські двері – старосвітськими (*Czarski Drwi staroswieckie*). Вхідні двері до церкви – дубові із залізними замком та завісами [35, 23].

На жаль, про інші образи у візитаційному акті немає й слова. Проте й ці, доволі скупі, повідомлення дають змогу скласти уявлення про церковні ікони. Як відомо, деїсус – особливо роду ікона, на якій посередині зображений Спаситель, а по боках – обернені до Нього у молитовних позах Богородиця й Іван Предтеча. Намісні ж ікони – це образи Ісуса Христа з Євангелієм та Богородиці з дитятком Ісусом, котрі є головними іконами іконостаса, що їх завжди розміщують обабіч царських дверей. Образ Вознесіння Христового, котрий згадувався вище, очевидно перебував за іконостасом, поблизу вівтаря. Безумовно в храмі, зокрема на іконостасі, повинна була міститися ікона покровительки церкви Св. Параскеви.

Поблизу церкви знаходився цвинтар «гарно опаркований», тобто із гарною огорожею (безумовно, дерев'яною), котра, проте, подекуди вже почала гнити. Дзвіниця також була у не зовсім задовільному стані («надіпсута»). На ній містилися чотири середнього розміру дзвони [35, 23].

Для процесійних ритуалів використовувалися гарний позолочений образ та мальований «процесіональний» хрест, чотири гарних малих хоругви, з них дві «на матерії мальовані». Серед церковного приладдя і начиння були ще й три трибуляри, з яких один великий срібний, прикрашений ланцюжками, а два «мосежних» (латунних). Церковне «срібло» також складалося із великого срібного хреста, трьох срібних з позолотою келихів, а також двох Євангелій: перша – «в срібло оправлена», на якій було сім «звіздочок», посередині «бляха срібна», а з іншого боку – чотири «пуклі» і зображення чотирьох євангелістів у кутках; друга – пошкоджена, «але добра ще» (придатна для користування) [35, 23–24].

Судячи з візитаційного акту, літинянський священник не мав клопотів з священничим літургійним одягом, бо міг обирати з восьми апаратів. Перший з них був небесного кольору «в квіти багатий» (із зображенням квітів), другий – темнорожевий, третій – адамашковий (його візитатор назвав «гарним»), четвертий – жалібний, п'ятий – також небесного кольору з квітами, ще три – старі з «різної матерії». Альб (довгих білих підрізних сорочок) було менше – одна зі швабського полотна і такими ж гумералами (рукавичниками), інша – льняна. Крім того, до них додавалися три корпорали [35, 23–24].

Церква була забезпечена усіма літургійними книгами, відповідно до «Уставу Церковного та інших потреб», причому вони на той час збереглися в доброму стані. Серед них, зокрема, три «Мшалави» («Служебники»), з яких один in Folio (формату аркуша) і два малі, а також четверо «Пашків» (Псалтирів), один «Апостол» тощо [35, 24]. На жаль, візитація 1780 р. не містить вказівок на роки і місце видання книг. Проте завдяки складеній під час візитації літинянської парафії 1852 р. «Консигнації Книжок Літургійних, що в Церкві Літинській знаходяться» можемо приблизно стверджувати, що серед згаданих «Служебників» були «Мшалави» надруковані в Уневі 1747 р. та Почасві 1765 р., а також «Мшалав великий Львівський» (1691 р., на час візитації він зафіксований як «неужиточний» – мабуть, це й був згаданий у попередній (1780 р.) візитації «Служебник» in Folio). На 1780 р. в церкві могли перебувати й «Псалтир» львівського видання 1763 р. та «Апостол великий Львівський» (1654 р.) [37, 267–268].

Парафія. У поборових реєстрах першої половини XVI ст., як йшлося вище, у Літині зафіксований «поп», а цим терміном, як відомо, у польських джерелах, у тому числі латиномовних, номінували православних священників. Люстрація Руського воєводства 1570 р. говорить про наявність у Літині «попа руського» (Pop ruski) [27, 302; 7, 253], що знову ж вказує на факт належності священника, церкви і усієї парафії до східного, православного обряду, який поляки називали «русською вірою».

Звісно, парафія входила до складу Перемишльської єпархії Київської митрополії, котра, як відомо, лише 1692 р. прийняла Берестейську унію. Про деканальне підпорядкування літинянської парафії є відомості з початку XVIII ст. У матеріалах Перемишльського єпископського суду 1710 р. згадується, що через певні негаразди у стосунках священників і громади о. намісник мокрянський на деякий час закрити церкву в Літині. За постановою єпископського суду він мав брати участь і вимірюванні попівських земель [30, 31–32]. У 1761 р. літинянський священник звертався зі скаргою саме до мокрянського декана (на той час ним був парох с. Пруси о. Микола) [36, 140]. Очевидно належність парафії Літині до Мокрянського деканату, яка вже чітко простежується з кінця XVIII ст. (зокрема у візитації парафії 1780 р.), була первісною і не змінювалася з часу формування деканального устрою Перемишльської православної (згодом – унійної) єпархії.

Цілком можливо, що до складу літинянської парафії початково належало й село Тинів, яке виокремилася з Літині у XVI ст. Принаймні в поборових реєстрах 1577 і 1589 рр. у Тинові не згадано попа-священника [25, 815, 882], тож, можливо, ще не було й окремої парафії. У першій половині XVII ст. воно перетворилося в парафію з власним попівством і священниками (у 1767 р. тинівський священник – можливо, сотрудник – о. Яків Пукальський демонстрував у Перемишльському духовному суді документи на попівство, датовані 20 травня 1625 р. [34, 605–606]; відомо також, що тинівський священник Карпо («Карьпъ, священникъ Тиновскій») у присутності київського православного митрополита Петра Могили брав участь у виборі кандидатів на сан перемишльського православного єпископа 26 березня 1633 р. [1, 668]).

У документах єпископського суду Перемишльської єпархії від 13 лютого 1744 р. збереглася судова справа парохів церкви Св. Параскеви в парафії Тинів Мокрянського деканату

о. Григорія і о. Петра Тимошківичів. Вони судилися з дрогибицьким старостою Адамом Тарло [32, 265–266]. У справі зазначено, що священники були легітимними посесорами тинівського попівства. Звідси можна висновувати про окремішність і самостійність тинівської парафії. 24 березня 1748 р. у тих же документах згадано пароха с. Тинів Мокрянського деканату о. Григорія Терлецького та його батька о. Якова [32, 632]. Власне проти о. Григорія Терлецького у єпископському суді 18 березня 1752 р. позивався літинянський парох о. Василь, закидаючи тинівському пресвітеру, що він «*parochiae sui actoris se intermiscere* (до парафії позивача втручається. – М. Г.)» і «*зухвало приписує*» та «*узурпує*» собі літинянських парафіян. Суд доручив дрогибицькому декану о. Семену Ганкевичу та пароху с. Ролів о. Павлу Добрівлянському розібратися у справі на місці [32, 906]. Цей випадок знову ж яскраво доводить окремішність тинівської парафії.

До слова, боротьба за парафіян між парохами-сусідами не була рідкістю, а між Літинєю і Тинівом мала ще й продовження. У матеріалах єпископського суду Перемишльської унійної єпархії зберігся лист мокрянського декана від 13 вересня 1761 р. щодо конфлікту о. Василя Літинського з компарохом (сотрудником) тинівської церкви о. Яковом Терлецьким. Останній начебто без дозволу літинянського священника приходив до Літині виконувати різні «адміністративні» (духовні) функції [36, 140].

З огляду на брак джерел не видається можливим повністю окреслити *релігійно-конфесійне обличчя* парафії Літиня. Звісно, більшість населення села належала до місцевої християнської, спочатку православної, згодом унійної парафії. Проте, не можна відкидати наявність у селі й представників католицького та юдейського віросповідання. До кінця XVIII ст. джерела мовчать про таку статистику. Згідно із напрацюваннями польського історика З. Будзинського, котрий на основі різного роду церковних джерел зумів накреслити стан людності польсько-українського пограниччя біля 1785 р., у цей час в Літині з присілком Груд мешкало 1170 осіб, з них 1150 греко-католиків (98,3 %), 8 католиків (0,7 %) і 12 юдеїв (1,0 %) [39, 222].

Релігійна обрядовість. На жаль, історичні джерела містять вкрай мало інформації про цей аспект селянського життя. У деяких документах (привілеях на варення горілки і виготовлення пива) згадуються два празники в Літині, поява яких, мабуть, сягає своїм корінням до витоків парафіяльного життя села. Уперше празники в Літині та Грушовій фіксуються у привілеї короля Міхала Вишневецького від 9 листопада 1669 р., яким дозволялося селянам «пиво робити і горілку палити», а стороннім людям продавати в зазначених селах свої напої власне під час таких свят. Причому ця практика обґрунтовувалася «давнім звичаєм» [20, 318]. Літинянські священники і поповичі від цього ж короля отримали привілей (1 жовтня 1670 р.), згідно з яким могли також виготовляти хмільні напої на празники [19, 2480]. Із даного наступним королем Яном III Собеським привілею (28 червня 1678 р.) для Літині випливає, що право на виробництво пива і горілки селяни мали двічі на рік [21, 1667]. Звідси вперше дізнаємося про святкування двох парафіяльних празників в Літині. Люстрація Самбірської економії 1686 р. знову ж засвідчувала вільність селянам Літині виготовляти трунки на два празники [2, 88–89]. Згодом сільські празники згадуються у контексті судових справ (1709, 1759 рр.) [3, 199зв–200; 29, 317].

Можна упевнено стверджувати, що перший празник у Літині припадав за старим стилем на 28 жовтня – день Св. Параскеви, покровительки місцевої церкви. Другий празник відзначали 12 червня на день Св. Онуфрія. В актах Перемишльського духовного суду за 1761 р. збереглися документи, що висвітлюють конфлікт літинянського священника о. Василя з тинівським сотрудником о. Яковом Терлецьким. У них, зокрема, й згадується богослужіння під час парафіяльного празнику в літинянській церкві на день Св. Онуфрія [36, 140].

Празничні святкування супроводжувалися не лише літургійними ритуалами, але й невеличким ярмарком, де, зокрема, продавали хмільні напої. Святкування інколи затягувалося на декілька днів. На це вказує не лише констатований у вищезгаданих привілеях «давній звичай» виготовляти селянам і священникам пиво та горілку на два празники, але й зніційоване властями Самбірської економії обмеження, згідно з якими, селяни повинні були напої, котрі «не випили під час празників до третього дня» на четвертий день віддати корчмареві (люстрація 1686 р.) [2, 88–89]. Літинянські ж корчмарі, користуючись правом пропінації, у 1759 р. навіть скаржилися на ці гро-

мадські звичаї у Самбірському суді, наголошуючи що «празник seu відпуст» триває один день, а не три, тож слід наступного ж дня ревізувати в селян трунки на користь корчми [3, 199зв–200].

Крім празників, у документах згадуються весілля, хрестини (королівський привілей для священників і поповичів від 1 жовтня 1670 р.) [19, 2480], а також здійснюване священником поховання померлих. Останнє, проте, експлікується в контексті відмови деяких літинянських священників ховати небіжчиків. Так, о. Степан Літинський восени 1709 р., образившись на громаду, «церкву замкнув, що трупи померлих по кілька тижнів на верху неховані мати мусили» [30, 30–31]. Із судової справи між священниками і громадою Літині 1710 р. відомо, що існувала й практика попередньої заплати священникові за похорон (селянин, передчуваючи відхід у засвіти, дав о. Якову гроші за власний похорон) [30, 30–31].

З інших джерел відомо про традиційну християнську практику уділяння священником святих тайн парафіянам. Про свою сповідь перед священником говорить у судовому позові літинянський корчмар Антон Любчак (1763 – 1764 р.) [33, 443–444, 599–601, 604–607]. Про святі тайни, начебто без яких помер родич о. Василя Літинського, йдеться і в скарзі односельчан на свого пароха [33, 608–609].

Інформацію про певні традиції, звичаї та ритуали, пов'язанні з релігійним культом, також експлікуємо з актів судових суперечок між панотцями і селянами. Так, у 1741 р. трапився інцидент на літинянському цвинтарі між місцевим священником о. Степаном і вороблевицьким парохом о. Павлом з одного боку та селянином Іваном Ковалем і дяком-бакалярем Іваном з іншого [31, 69–69v]. На жаль, судовий акт нічого не говорить про причини і обставини конфлікту, але йшлося не про похорон. Можливо, справа відбувалася під час певних обрядів на цвинтарі, пов'язаних з освяченням могил, у чому літинянському отцеві допомагав його колега з сусідніх Вороблевич.

У скарзі селянина Ілька Яцківа на священника о. Василя Літинського згадано так зване «in administrationi benedictionis aquae in domibus privates facienda», що перекладаємо як «під час адміністрування благословення води в домах приватних господарів» [33, 608–609]. Припускаємо, що йшлося про звичай освячення помешкань селян під час або після Йорданських свят, яке, звісно, супроводжувалося частуванням панотця.

Загалом із цих скупих відомостей постає традиційне церковно-релігійне життя сільської парафії, сповнене богослужінь у неділі та свята, звичаїв пов'язаних з весіллями, хрестинами, похоронами, ритуалів адміністрування святих тайн, здійснення усталених релігійно-процесуальних актів.

Братство. Нез'ясованим залишається питання про наявність чи відсутність церковного братства при літинянській церкві. Попри значне поширення братств у Перемишльській єпархії в XVII–XVIII ст., у Літині в окреслений період жодними документами не було зафіксовано наявності такої релігійно-громадської організації. Для прикладу, в сусідній Грушовій братство уперше згадано в 1787 р., Дорожові – 1682 р., Летні – 1785 р., Вороблевичах – 1788 р. [43, 317–318, 321]. Звісно, не виключено, що братства в цих парафіях існували й раніше. Ймовірно, також, що воно діяло і при літинянській церкві. Зрештою, як відзначає польська дослідниця Б. Лоренс, у XVIII ст. церковні конфрантерни поставали досить чисельно при сільських парохіях Перемишльської унійної єпархії. Їх роль здебільшого зводилася до справ пов'язаних з опікою над храмами. Братства, що у той час функціонували в селах, часто не мали жодних статутних документів, та й не докладали зусиль, щоб отримати їх у канцелярії єпископа [43, 69–70].

Висновки. Отже, церква в Літині відома в історичних джерелах з XVI ст. Припускаємо, що перша церковна споруда була зведена щонайменше століттям раніше й протривала до татарських лихоліть 20-х рр. XVII ст. Згодом було зведено нову (або перебудовано попередню) будівлю церкви титулу Св. Параскеви, яку описано у візитаційному акті 1780 р. Виходячи за хронологічні рамки дослідження, зауважимо, що на початку XIX ст. у Літині побудовано нову церкву того ж титулу, яка існує й досі. Адміністративне ж підпорядкування літинянської парафії, котра знаходилася у межах Перемишльської православної, а згодом унійної єпархії, не змінювалося протягом століть – Літиня належала до Мокрянського деканату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Временною комиссією для разбора древнихъ актовъ. Часть I : Акты о церковно-религиозныхъ отношеніяхъ въ Юго-Западной Руси (1322 – 1648 гг.). – Киевъ : Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883. – Томъ VI. – 938 с.
2. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. – Колекція мікрофільмів. – МР-69 «Rewizja z inwentarzem Ekonomiey Samborskiey przed nas nizej mianowanuch... kommissarzyw spisana diebus julii 1686» (ревізія з інвентарем Самбірської економії 1686 р.).
3. Відділ рукописів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ВР НБ ЛНУ). – Ф. : Самбірська економія. – Спр. 525.
4. Галик В. Історія церковно-релігійного життя в селі Уличне на Дрогобиччині (XVI – початок XXI ст.). Монографія / В. Галик, Ю. Стецик. – Дрогобич : Вид-во ТзОВ «Трек-ЛТД», 2013. – 208 с.
5. Галів М. Соціальний спектр королівських сіл Самбірського Підгір'я у XV – XVIII ст. (на прикладі села Літиня) / М. Галів // Краєзнавство : науковий журнал. – 2012. – № 2 (79). – С. 47–59.
6. Галів М. Попівство в селі Літиня на Дрогобиччині (XVI – XVIII ст.) : соціально-економічна характеристика / М. Галів // Історія релігій в Україні : науковий вісник / [упоряд. О. Киричук та ін.]. – Л. : Логос, 2014. – Кн. 1. – С. 130–140.
7. Жерела до історії України-Руси. – Т. VII: Люстрація королівщин в руських землях корони з р. 1570. – Львів : Накл. НТШ, 1903. – 32 + 364 с.
8. Інкін В. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI – XVIII століттях : історичні нариси / Упор. та наук. ред. М. Крикуна / В. Інкін. – Львів, 2004. – 420 с.
9. Кармазин-Каковський В. Архітектура бойківської церкви / В. Кармазин-Каковський // Записки НТШ. – Нью-Йорк-Філадельфія, 1987. – Т. 204 : Історично-філософська секція. – 224 с.
10. Лаба В. Історія села Грушів від найдавніших часів до 1939 року / В. Лаба. – Львів, 2008. – 100 с.
11. Пірко В. Галицьке село наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст. (історико-економічний нарис за матеріалами Перемишльської землі). – Донецьк, 2006. – 192 с.
12. Слободян В. М. Церкви України. Перемишська єпархія / В. М. Слободян. – Львів, 1998. – 863 с.
13. Смуток І. І. Королівські столові мастки в Галичині наприкінці XVI – XVIII ст. : Автореф. дис. ... канд. істор. наук за спеціальністю 07.00.01. – історія України. – Львів, 2001. – 20 с.
14. Спис галицьких парохій XII – XVI ст. // Студії семінара для історії Сходу у філософському відділі Гр.-кат. Богословської академії у Львові / [під ред. проф. Івана Крип'якевича]. – Львів : Видає Гр.-кат. Богосл. Академія у Львові, 1939. – 56 с.
15. Стецик Ю. Королівський привілей на попівство села Уличного 1691 р. / Ю. Стецик // Літопис Бойківщини. – 2012. – Ч. 2/83 (94). – С. 83–87.
16. Тимошенко Л. Візитаційні описи Дрогобицьких церков 1764 р. / Л. Тимошенко // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2000. – Вип. IV. – С. 398–412.
17. Тимошенко Л. Давня дрогобицька церква Святої Трійці / Л. Тимошенко // Сакральне мистецтво Бойківщини. Шості Наукові Драганівські читання. Збірник статей : присвячується кафедральному храму Пресвятої Трійці у м.Дрогобичі. – Дрогобич, 2003. – С. 51–58.
18. Тимошенко Л. Церква і парафія Святої Трійці у Дрогобичі (до 200-річчя відновлення парафії у центрі міста) / Л. Тимошенко, В. Пограничний, Ю. Стецик / Праці НДІАК ДДПУ ім. І. Франка. – Вип. 4. – Дрогобич : Коло, 2008. – 140 с.
19. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 423.
20. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 427.
21. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 437.
22. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1071.
23. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 1072.
24. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 340.
25. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD). – Zespol : Arhiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 20.
26. AGAD. – Zespol : Archiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 21.
27. AGAD. – Zespol : Metryka Koronna, Lustracje dz. XVIII. – Sygn. 46.
28. Archiwum Państwowe w Przemyślu. – Zespyl : Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego (далі – APP. – ABGK). – Supl. 1.
29. APP. – ABGK. – Supl. 4.
30. APP. – ABGK. – Supl. 5.
31. APP. – ABGK. – Supl. 13.
32. APP. – ABGK. – Supl. 14.

33. APP. – ABGK. – Supl. 17.
34. APP. – ABGK. – Supl. 18.
35. APP. – ABGK. – Sygn. 37.
36. APP. – ABGK. – Sygn. 102.
37. APP. – ABGK. – Sygn. 475.
38. Bendza M. Prawosławna diecezja przemyska w latach 1596 – 1681. Studium historyczno-kanoniczne / M. Bendza. – Warszawa : Chrześcijańska Akademia Teologiczna, 1982. – 267 s.
39. Budzyński Z. Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku. Stan, rozmieszczenie, struktura wyznaniowa i etniczna / Z. Budzyński. – Przemyśl – Rzeszów, 1993. – T. 2 : Dokumentacja statystyczna i kartograficzna. – 520 s.
40. Budzyński Z. Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomi XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej / Z. Budzyński // Polska – Ukraina : 1000 lat sąsiedztwa. – Przemyśl, 1990. – T. 1. – S. 135–155.
41. Gliwa A. Zimowy najazd tatarów krymskich na Rzeczpospolitą w 1626 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2006. – T. XLII : Historia wojskowości. – Z. 1. – S. 3–58.
42. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605 – 1633 na Ruś Czerwona / M. Horn. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1964. – 233 s.
43. Lorens B. Bractwa cerkiewne w eparchii przemyskiej w XVII – XVIII wieku / B. Lorens. – Rzeszów : Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – 336 s.
44. Lu. Dz. (Ludwik Dziedzicki). Litynia / Lu. Dz. // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. – T. V. – Warszawa : Nakł. W. Walewskiego, 1884. – S. 354–355.
45. Źródła dziejowe. T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Warszawa, 1902. – T. VII. Cz. 2 : Ziemie ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 491 + 33 s.

REFERENCES

1. Arkhiv Yugo-Zapadnoy Rossii, izdavaemyy Vremennoyu komissieyu dlya razbora drevnikh aktov. Chast I : Akty o tserkovno-religioznykh otnosheniyakh v Yugo-Zapadnoy Rusi (1322 – 1648 gg.). – Kiev : Tipografiya G. T. Korchak-Novitskago, 1883. – Tom VI. – 938 s.
2. Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka NAN Ukrainy. – Kolektsiia mikrofilmiv. – MP-69 «Rewizia z inventarzem Ekonomiey Samborskiey przed nas nizej mianowanych... kommissarzyw spisana diebus julii 1686» (reviziia z inventarem Sambirskoi ekonomii 1686 r.).
3. Viddil rukopysiv Naukovoï biblioteki Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka (dali – VR NB LNU). – F. : Sambirska ekonomiiia. – Spr. 525.
4. Halyk V. Istoriia tserkovno-relihiinoho zhyttia v seli Ulychne na Drohobychchyni (XVI – pochatok XKHl st.). Monohrafiia / V. Halyk, Yu. Stetsyk. – Drohobych : Vyd-vo TzOV «Trek-LTD», 2013. – 208 s.
5. Haliv M. Sotsialnyi spektr korolivskykh sil Sambirskoho Pidhiria u XV – XVIII st. (na przykladzi sela Litynia) / M. Haliv // Kraieznavstvo : naukovyi zhurnal. – 2012. – № 2 (79). – S. 47–59.
6. Haliv M. Popivstvo v seli Litynia na Drohobychchyni (KhVI – XVIII st.) : sotsialno-ekonomichna kharakterystyka / M. Haliv // Istoriia religii v Ukraini : naukovyi visnyk / [uporiad. O. Kyrychuk ta in.]. – L. : Lohos, 2014. – Kn. 1. – S. 130–140.
7. Zherela do istorii Ukrainy-Rusy. – T. VII : Liustratsiia korolivshchyn v ruskykh zemliakh korony z r. 1570. – Lviv : Nakł. NTSh, 1903. – 32 + 364 s.
8. Inkin V. Silske suspilstvo Halytskoho Prykarpattia u XVI – XVIII stolittiah : istorychni narysy / Upor. ta nauk. red. M. Krykuna / V. Inkin. – Lviv, 2004. – 420 s.
9. Karmazyn-Kakovskiy V. Arkhitektura boikivskoi tserkvy / V. Karmazyn-Kakovskiy // Zapysky NTSh. – Niu-York-Filiadelfiia, 1987. – T. 204 : Istorychno-filosofichna sektsiia. – 224 s.
10. Laba V. Istoriia sela Hrushiv vid naidavnishykh chasiv do 1939 roku / V. Laba. – Lviv, 2008. – 100 s.
11. Pirko V. Halytske selo naprykintsi XVII – v pershii polovyni XVIII st. (istoryko-ekonomichnyi narys za materialamy Peremyshl'skoi zemli). – Donetsk, 2006. – 192 s.
12. Slobodian V. M. Tserkvy Ukrainy. Peremyska yeparkhiia / V. M. Slobodian. – Lviv, 1998. – 863 s.
13. Smutok I. I. Korolivski stolovi maietky v Halychyni naprykintsi XVI – XVIII st. : Avtoref. dys. ... kand. istor. nauk za spetsialnistiu 07.00.01. – istoriia Ukrainy. – Lviv, 2001. – 20 s.
14. Spys halytskykh parokhii KhII – KhUI st. // Studii semynara dlia istorii Skhodu u filosofichnomu viddili Hr.-kat. Bohoslovskoi akademii u Lvovi / [pid red. prof. Ivana Krypiakevycha]. – Lviv : Vydaie Hr.-kat. Bohosl. Akademiia u Lvovi, 1939. – 56 s.
15. Stetsyk Yu. Korolivskiy pryvilei na popivstvo sela Ulychnoho 1691 r. / Yu. Stetsyk // Litopys Boiki-vshchyny. – 2012. – Ch. 2/83 (94). – S. 83–87.

16. Tymoshenko L. Vizytatsiini opisy Drohobytskykh tserkov 1764 r. / L. Tymoshenko // Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk. – 2000. – Vyp. IV. – S. 398–412.
17. Tymoshenko L. Davnia drohobytska tserkva Sviatoi Triitsi / L. Tymoshenko // Sakralne mystetstvo Boikovshchyny. Shosti Naukovi Drahanivski chytannia. Zbirnyk statei : prysviachuietsia kafedralnomu khramu Presviatoi Triitsi u m. Drohobychi. – Drohobych, 2003. – S. 51–58.
18. Tymoshenko L. Tserkva i parafia Sviatoi Triitsi u Drohobychi (do 200-ricchia vidnovlennia parafii u tsentri mista) / L. Tymoshenko, V. Pohranychnyi, Yu. Stetsyk / Pratsi NDLAK DDPU im. I. Franka. – Vyp. 4. – Drohobych: Kolo, 2008. – 140 s.
19. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi (dali – TsDIAU u Lvovi). – F. 9. – Op. 1. – Spr. 423.
20. TsDIAU u Lvovi. – F. 9. – Op. 1. – Spr. 427.
21. TsDIAU u Lvovi. – F. 9. – Op. 1. – Spr. 437.
22. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1071.
23. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 1072.
24. TsDIAU u Lvovi. – F. 13. – Op. 1. – Spr. 340.
25. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (дали – AGAD). – Zespol : Arhiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 20.
26. AGAD. – Zespol : Archiwum Skarbu Koronnego. – Sygn. 21.
27. AGAD. – Zespol : Metryka Koronna, Lustracje dz. XVIII. – Sygn. 46.
28. Archiwum Państwowe w Przemyślu. – Zespyl : Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego (дали – APP. – ABGK). – Supl. 1.
29. APP. – ABGK. – Supl. 4.
30. APP. – ABGK. – Supl. 5.
31. APP. – ABGK. – Supl. 13.
32. APP. – ABGK. – Supl. 14.
33. APP. – ABGK. – Supl. 17.
34. APP. – ABGK. – Supl. 18.
35. APP. – ABGK. – Sygn. 37.
36. APP. – ABGK. – Sygn. 102.
37. APP. – ABGK. – Sygn. 475.
38. Bendza M. Prawosławna diecezja przemyska w latach 1596 – 1681. Studium historyczno-kanoniczne / M. Bendza. – Warszawa : Chrześcijańska Akademia Teologiczna, 1982. – 267 s.
39. Budzyński Z. Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku. Stan, rozmieszczenie, structura wyznaniowa i etniczna / Z. Budzyński. – Przemyśl – Rzeszów, 1993. – T. 2 : Dokumentacja statystyczna i kartograficzna. – 520 s.
40. Budzyński Z. Sieć parafialna prawosławnej diecezji przemyskiej na przełomi XV i XVI wieku. Próba rekonstrukcji na podstawie rejestrów podatkowych ziemi przemyskiej i sanockiej / Z. Budzyński // Polska – Ukraina : 1000 lat sąsiedztwa. – Przemyśl, 1990. – T. 1. – S. 135–155.
41. Gliwa A. Zimowy najazd tatarów krymskich na Rzeczpospolitą w 1626 r. i jego skutki na terenie ziemi Przemyskiej / A. Gliwa // Rocznik Przemyski. – 2006. – T. XLII : Historia wojskowości. – Z. 1. – S. 3–58.
42. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605 – 1633 na Ruń Czerwona / M. Horn. – Wrocław-Warszawa-Kraków : Zaki. Narodowy im. Ossolickich, 1964. – 233 s.
43. Lorens B. Bractwa cerkiewne w eparchii przemyskiej w XVII – XVIII wieku / B. Lorens. – Rzeszów : Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – 336 s.
44. Lu. Dz. (Ludwik Dziedzicki). Litynia / Lu. Dz. // Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / Wyd. pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. – T. V. – Warszawa : Nakł. W. Walewskiego, 1884. – S. 354–355.
45. Źródła dziejowe. T. XVIII. Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Warszawa, 1902. – T. VII. Cz. 2 : Ziemie ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – 491 + 33 s.

Статтю подано до редакції 10.04.2016 р.

УДК 271(477.86):657.371«1764»

Jurij STETSYK,*doktor nauk historycznych, docent katedry historii starożytnej Ukrainy
i specjalnych historycznych nauk**Państwowego pedagogicznego uniwersytetu imienia Iwana Franki w Drohobyczu
(Ukraina, Drohobycz) stetsyk_u_o@ukr.net***OPIS INWENTARZNY REZYDENCJI BAZILIANSKIEJ
W HORODENCE (28.05.1764 r.)**

W artykule przedstawiono najważniejsze wydarzenia z historii klasztoru i określono główne okresy jego rozwoju. Ustawiono czas powstania i okoliczności likwidacji. Przedstawiona charakterystyka zasobów opisu i ustaliliśmy informacyjną reprezentacyjne źródła. W ten sposób znaleziono i wprowadzony do obiegu naukowego opisu inwentarznego pozwala odkryć różne aspekty funkcjonowania klasztoru: dowiedzieć się lokalizację osady mnichów i czas powstania, cechy budowy architektonicznej, zapoznać się z dziełami sztuki sakralnej, określić status prawny mieszkania, zarys tematyczny repertuaru biblioteki klasztornej, codzienne życie mnichów i materialne zapewnienie rezydencji pokazano.

Słowa kluczowe: inwentarz, rezydencja, klasztor, Zakon Świętego Bazylego Wielkiego.

Lit. 9.

Юрій СТЕЦИК,*кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України
та спеціальних історичних дисциплін**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) stetsyk_u_o@ukr.net***ИНВЕНТАРНИЙ ОПИС ВАСИЛІАНСЬКОЇ РЕЗИДЕНЦІЇ
У ГОРОДЕНЦІ (28.05.1764 р.)**

У статті представлено основні події з історії монастиря та визначено основні періоди його розвитку. Встановлено час фундації та обставини ліквідації. Подано джерелознавчу характеристику інвентарного опису та з'ясовано інформаційну репрезентативність джерела. Віднайдено та запроваджено до наукового обігу інвентарний опис, що дозволяє розкрити різні аспекти функціонування монастиря: з'ясувати локалізацію поселення ченців та час фундації, особливості архітектурної побудови, ознайомитися із творами сакрального мистецтва, визначити юридично-правовий статус обителі, окреслити тематичний репертуар монастирської бібліотеки, описати повсякденне життя чернецтва та матеріальне забезпечення резиденції.

Ключові слова: інвентар, резиденція, монастир, Чин Святого Василя Великого.

Лит. 9.

Yuriy STETSYK,*PhD.(History), Assistant Professor
at the Department of Ancient History of Ukraine and Special Historical Disciplines of Ivan
Franko's Drohobych state Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych stetsyk_u_o@ukr.net)***INVENTORY DESCRIPTION OF THE BASILIAN RESIDENCE
IN HORODENKA (28.05.1764 YEAR)**

The article presents the main events of the history of the monastery and the main periods of its development. Set the time of the founding and the circumstances of the liquidation. The source presents feature inventory description and clarified the information representative of the source. Found and introduced into scientific use the inventory description can reveal various aspects of the monastery: to find out the localization of the settlement of the monks and the foundation of the architectural features of the building, see the works of sacred art, to determine the legal status of the monastery, to outline the thematic repertoire of the monastery library, daily life of monasticism and material security of the residence are described.

Keywords: inventory, residence, monastery, Order of Saint Basil the Great.

Ref. 9.

Inscenizacja problemy. W dzisiejszych czasach obserwuje się aktywizacja lokalnego ruchu turystycznego na Podkarpaciu, który jest ciekawym regionem dla turystów jako obcego i rodzimego pochodzenia. Jednak w różnym czasie straciliśmy znaczące duchowe świątyni, które tworzyli religijną tożsamość miejscowej ludności. Odpowiednio istnieje potrzeba studiować inwentarze, gdzie możemy znaleźć szczegółowe opisy zabytków, które nie zachowały się do naszych dni.

Dla tego przedmiotem badań wybrany mało znany bazyliański klasztor w Horodence, który był małym zakonnym centrem i nie funkcjonował długi okres (1695 – 1765 rr.) i nie zostawił po sobie architektonicznych zabytków, a tylko dokumentalne opisanie.

Analiza badań. Od połowy XIX wieku. zaktywizowali krajobrazowe i regionalne badania klasztorów bazylianskich, które w wyniku przeprowadzenia reform religijnych swoją działalność zamknęło, a ich tradycję kontynuowali zaktualizowane zakonne komórki [3]. Gorodenkiwska klasztorna rezydencja nie była przedmiotem specjalnego studiowania. Styczne, fragmentaryczne informacje o niej wycofać się w wspólnych pracach z historii Ordenu Bazylianskiego ta krajoznawczych badaniach dotyczących historii i kultury Podkarpacia [1; 4; 5; 6; 9].

Cel artykułu – spędzić źródłoznawczy przegląd zasobów opisu rezydencji bazylianskiej w Horodence od 28.05.1764 r.

Wykład podstawowego materiału. Zatrzymajmy się przede wszystkim na przeglądzie najważniejszych wydarzeń z historii rezydencji klasztornej w Horodence. Założenie klasztoru w Horodence odnosi się do 1695 r. i wiąże się z właścicielem tego miasta szlachcicem Stefanom Potockim, łowczego i pułkownikiem wojska królewskiego [7, 299]. Po przejściu Lwowskiej prawosławnej diecezji do unii (1700 r.) wspomniany klasztor również przeszedł pod jurysdykcję Papieża. W 1711 r. wspomina w liście klasztorów, opaty których uczęszczali synodzie diecezjalnym w Uniewe, który rozpatrywał pytanie o reformowaniu klasztorów unijnych w kierunku utworzenia odrębnej jednostki administracyjnej – konwentalnej prowincji Lwowskiej [2, 41]. Jednak ten projekt nie otrzymał wsparcia, dlatego w 1739 r., kiedy odbyło się prowincji Święto Pokrowskiej otwarcie, klasztory nadal znajdować się pod jurysdykcji miejscowego biskupa. Jednak wejście w nowu administracyjnu jednostku (prowincjiu) wpłynęło negatywnie na działalność klasztoru w Horodence. W szczególności, w 1745 r. podjęto decyzję o likwidacji małych mieszkań, do którego trafił osrodek z Horodenki, którego własność musi być przekazany do klasztoru w Pohoni. Mimo tego mieszkanie nadal funkcjonowało jeszcze przez 20 lat. Wymieniony w katalogu klasztorów prowincji Święto Pokrowskiej pod 1754 r. jako rezydencja, w której mieszkało 6 mnichów. Ten osrodek był niezbędny do przeprowadzenia misji, jednak potrzebował dodatkowych funduszy, aby utrzymać się w większą ilość mieszkańców, ponieważ jest w stanie zapewnić bezpieczeństwo materialne tylko do 5 mnichów. W tym czasie klasztor z Łąki, gdzie mieszkało tylko 3 mnisi, było przyłączono do Horodenki [1, 164].

W roku 1764. o. Jozafat Siedlecki, prowincjał Święto Pokrowskiej, prosił Rzymskiego Tronu pozwolić na dalszą działalność zakonnych domów, które znajdowały się poblizu klasztorów prawosławnych. Chociaż i zezwolenie zostało zdobyte, jednak co do rezydencji klasztornej w Horodence jego nie było wykonano, mimo że ona znajdowała się poblizu klasztoru prawosławnego w Skitu Manjavskim. Natomiast w styczniu 1765 r. mieszkanie jest podłączony do klasztoru w Sokolce. Od kwietnia tego samego roku klasztor Sokolecki przejął majątek rezydencji w Horodence: książki z biblioteki, szaty liturgiczne, kościelny i gospodarczy sprzęt, a klasztorny kościół przekazany duchowieństwu diecezjalnemu [9, 242]. W bibliotece klasztornej 1764 roku było 38 książek: 2 cyrylicą, 22 polskie, 14 łacińskich. Kościół klasztorny w Horodence zajmował status parafialnego kościoła, który znajdował się na przedmieściach i liczył 206 osób, a w 1764 r. parafia obejmowała ponad 50 domów. Przy nim funkcjonowało bractwo parafialne, które dbało o stan kościoła i utrzymywało diaką [7, 300 zw.].

Inwentarz rezydencji klasztornej w Horodence zawarty podczas rewizji klasztorów bazylianskich w prowincji Święto Pokrowskiej. Ten protokół wizytacji, w którym podstawu stanowi inwentarz klasztoru, zawarta komisję delegowanej przez prowincjała o. Jozafata Siedleckiego, której przewodniczył o. Modest Trusewicz, będąc opatem klasztoru Terebovlianskiego [7, 299, 302].

Informacja składana u wizytacji pozwala ustawić dokładny czas, miejsce i patronat fundacji klasztoru (03.07.1695 r., na przedmieściach miasteczka Gorodenki w ziemi Galicyjskiej i tej samej diecezji, patronat należał do rodu szlacheckiego Potockich) [7, 299]. Przecież do tej pory w historiografii kościel-

nej nie ustalono dokładnej daty założenia klasztoru, większość badaczy wskazywały orientacyjny okres – koniec XVII wieku [1, 174].

Ponieważ sakralne i gospodarcze budynki były drewniane i nie zachowały się do naszych dni, dzięki ich szczegółów opisu inwentarzu można odtworzyć utracone zabytki architektury. W szczególności, wystarczająco szczegółowo zewnętrzne i wewnątrz opisane klasztorne kościoła, komórek zakonnych.

Do mszy w klasztorze kościoła wykorzystali różnorodny wystrój liturgiczny. Tradycyjnie stosowano kielichy srebrne, łyżki, gwiazdy, monstrancje, krzyże, kotły miedziane do poświęcenia wody, lichtarze cynowy, łyżeczki do kadzielnicy, kadzielnica, tace mosiężne i dzwonek ołtarzny.

Podczas nabożeństw ojcowie-bazyliańscy specjalną odzież różnego przeznaczenia i szycia stosowali. Kapłańskie szaty («apparaty») różniły się za materialem (adamastowie, atlasowie, parczowie) i z kolorem i wystrojem (czerwony, ciemno-zielony, biały, jasno-niebieski, żółty z połączonymi kwiatami, srebrnymi krzyżykami). Alby zostały szwabskie, lniańskie, koloru białego, ze złotem na ramionach i barkach, z wizerunkiem korony i czasami haftowane.

Rewizor szczególnie uwagę zwracał na dostępność odpowiedniego sprzętu liturgicznego, przewidzianego kanonów Kościoła (chorągwie, płaszczonice), brak którego robił niemożliwe przeprowadzenie nabożeństw (antymins). Szczegółowe opisy pomieszczenia klasztorne (rezydencji, celij), kuchni i refektarza zapewniają możliwość zapoznania się z przedmiotami codziennego życia mnicha.

Można repertuar bibliotek klasztornych prześledzić. W mieszkaniach były powszechne zazwyczaj kompletne zestawy ksiąg liturgicznych dla przeprowadzenia mszy: Ewangelie, Służebnik, Triodi (Cwiczna i Postna), Apostoł, Oktoich, Mineia, Psalmi, Czasosłowa, Trebnik, Trefoloy, Iermoloy, książki codziennych nabożeństw.

Dane informacyjne inwentarza pozwalają w niektórych aspektach odkryć ekonomiczną podstawę funkcjonowania klasztoru, ponieważ daje dość szczegółowy opis posiadłości, od szczegółowego wykazu inwentarza gospodarczego do reprezentacji danych statystycznych uzyskiwanych zbiorów [7].

Wnioski. W ten sposób znaleziono i wprowadzony do obiegu naukowego opisu inwentarznego pozwala odkryć różne aspekty funkcjonowania klasztoru: dowiedzieć się lokalizację osady mnichów i czas powstania, cechy budowy architektonicznej, zapoznać się z dziełami sztuki sakralnej, określić status prawny mieszkania, zarys tematyczny repertuaru biblioteki klasztornej, codzienne życie mnichów i materialne zapewnienie rezydencji pokazano.

Документ

Inventarium residentiae Horodencen in actu visitationis commissarialis conscriptum Anno D[omi]ni 1764 D[ie] 28 maji v[etus] s[tylus]

K. 299 // Obediundo sacro sancte dispositioni Perillustris R[everendissimi]mi D[omi]ni Josaphat Siedlecki O[rdo] S[ancti] B[asilii] M[agni] Archimandritae Ovrucen, provinciae sub tit[u]l[o] Protectionis B[eatis]mae V[irginis] Mariae Provincialis D[ie] 12 maji v[etus] s[tylus] anno 1764 per instrumentum datae ac expressae in monasterio Derebianensi, condescendi etiam ad Residentiam nostram Horodencensem. Ibiq[ue] rezidentibus Religiosis Personis seu communitati et si paucissimae, ad pulsum campanae me delegatum ad actum visitationis commissarium declaravi, meamq[ue] jurisdictionem commissarialem fundavi, tandem ad actum et opus muneris mei persolendum processi.

Status et situatio. Monaster Horodenski w ziemi y diecezji Halickiej, w dobrach zas J[asnie] W[ielmożny] J[ego] M[ości] Pana Mikolaia Potockiego, wojewodzica Bełzkiego, in ante starosty Kaniowskiego iest położony. Stoi na wschod od miasta Horodenki, na boku przedmiescia, na wzgorku, przyokopisku żydowskim, na skałce nad rzeczką y młynami. Ma prawo fundacyjne od J[asnie] W[ielmożny] J[ego] M[ości] Pana Stefana Potockiego, łowczego koronnego, pułkownika wojsk J[ego] K[rolewskiej] M[ości], dane dnia 3 7-brę Anno 1695, ktore to prawo oblatowane in castro Halicen feria 3-tia incrastinum festi Nativittis B[eatis]imae V[irginis] Mariae 1749 Anno. Wiedziałem, czytałem et ad manus superioris loci oddałem.

Sytuacja monasteru pomienionego iest takowa: z przedmiescia Horodenskiego niby od południa wiazd do klasztoru czyli bramka z wrotami y z fortką poboczną, oraz dzwoniczka do tych że wrot przyparta. Ta dzwoniczka drewniana, z boku odkryta, przez nią z wrot wiazd na cmentarz, na ktorey dzwoniczki małych y troche większych n[ume]ro 4, pobita gontami, ale iuz reparacyi potrzebuie. Na przeciwko

tey, niżej postąpiwszy na wzgórkę iest cerkiewka drewniana stara, mizerna, w krzyż postawiona. Ab extra polepiona y powapniona, dachem pobita y ten opada, z kopułką iedną małą. Taż cerkiew zostaie sub titulo Protectionis B[eatisimae] V[irginis] Mariae. Drzwi do niey wchodne małe od południa. Ma w sobie naprzod ab origenta wielki ołtarz na kształt Bożego Grobu ułożony. W nim obraz Protekcyi Matki Boskiej. Z boku przy tym że obrazie zakrywaiąc scianę stoią dwa obrazy, a bardziey do sciany przybite, z iedney strony Pana Jesuza, z drugiey Matki Boskiej. W górze nad ołtarzem y bokami sufit obrazami świętych apostołów pokryty. Wyżey czyli na wierchu wielkiego ołtarza iest krzyż nie zbyt wielki z kształtnym y miłym korpusom. Z boku ołtarza wielkiego po iedney stronie iest chor zakonny z łuskami. Po drugiey zakrystyka mała z drzwiczkami wychodnymi na cmentarz. Ten że wielki ołtarz odkrycie stoi. Carskich wrat niema. Kratki tylko dzielą okilkę balasikach w górze nad temiż malowany w szczupłości na drzewie czyli na przysciankach Deisus, niżej wiszą dwa obrazy na drzewie malowane Spasytelia y Matki Boskiej, oraz Świętego Mikolaia, a to wszystkie trzy bez mensy. Na boku przykratkach stoi na słupkach ambonka mała.

W pobocznych kapliczkach iest po dwa ołtarza. W iedney ołtarz Pana Jezusa Miłosierdnego y S[więtego] Bazylego, w drugiey Nay[świętszey] Panny Częstochowskiej y S[więtego] Onufrego. A to te wszystkie ołtarzyki mizernie wyglądaia, mensy y wszystko mizarne podłe, procz obrazow. Zaś obrazy nowo malowane na płotnie Woznesenya y S[więtego] Eliasza są bez mensy, tylko się przystawiają do innych ołtarzow na duży fest. Wposrodku kopuła intra gontami wybita. Cały sufit doszczkami podbity, y to nie całemi. Nad prytworem chor iest podło wystawiony y do tego wstąp podrabinie. In reliquo kruchtą czyli babiniec, y wtym kropielnica kamienna.

K. 299 (zwrot) // Scabella do ołtarzy wszystkich są kamienne, posadzka w cerkwi kamienna [...] dwie ad instar konfessionałow po iedney stronie y po drugiey, po bokach w kaplicy [...] form staroswieckich kilka, w drugiey forma takōż iedna. Do tey że cerkwie parochian należy chalup 50 y więcey. Parochianie mają swoje bractwo y swiatło po części produkuje oraz diaka trzymają y onemu placą.

Cmentarz iest obszerny bez parkanu od skały y od młynow. Z drugiey strony otacza go folwarek obok cerkwi od miasta wystawiony, z kurytarzykiem y z fortą. Ten że klasztorzek w sobie wkoncu kurytarza od południa celę starszeńską z dwoma alkierzami, w ney na kilka lokci na nozkach refektarski, okien taflowych połarkuszowych 2, po pod okna około 2, szafka na szkło kredensikowa, na dole zamczysta. [...] oparciem pleczystym 1. W alkierzu pierwszym okien tak że 2 w poł otwieraiących [...] oprawnych. Stolik mały 1. Taboret sukmem obity 1. W drugim alkierzu okno [...] żelazna. Pulek 3 y stoliczek mały 1. Do tey że celi starszeńskiej y alkierzow [...] z zamkami slusarskimi dobrimi. W szaragi wielkie nowe 1. Piec zielony kafłowy dobry 1. Cel zakonnych drewnianych po stronie od cmentarza 3 z piecami, oknami, stolikami, tapczanami, drzwiami. W drugim koncu kurytarza refektarz stary z ołtarzykiem per modum oratoris, w [...] starych 2, y w tym teraz skład spieżarniany. Na boku przytym że starym refektarzu komurek starych z chrustu plecionych, polepionych y po wapnionych na schowek drzwiami starymi. Pod tym że refektarzem piewniczka murowana, wchod do niey [...] z drzwiami y ze skoblem do kłodki. Po drugiey stronie kurytarza od miasta iest 2 celi nie masz żadney drzwi wychodne do ogrodka 1. Ten że ogrodek [...] celami y kurytarzem iest młodemi szczepami y sliwkami zasadzony [...]. Intus na kurytarzu przed fortą krucyfix z korpusem przed nim lampa maleyka blaszana. Po scianach obrazy małe oycow są na płotnie malowane. Strych ze schodami widny. Na nim szpieklirzyk z zasiekami niskimi drewnianymi. W fortą izdebka mała na sprzęt, z oknem, z drzwiami y z zamkiem żelaznym. Cały pobity gątam. Przed oknami cel klasztornych od cmentarza sztachecikow połowa [...] drewnianych, połowa chruscianych. Po drugiey stronie cmentarza na wschod słońca [...] od chałup przedmiejskich, stoi piekarnia z chliwkami, słomą mierzwiastą pokryta [...]. Od tey niżej wzdłuż ku skalce stoi stajnia z wozownią chrusciana bardzo ładaco, słomą mierzwiastą pokryta. Za stajnią sad z starą drzewiną. W tym że przy stajni chliwek za grodzikiem [...] w koncu pod okopiskim żydowskim iest sadzawka mała błotnista dla drobiu. Wyżey od sadu tam że pod okopiskiem ogrod niewielki z sadkiem. Przykoncu ogrodu stodołka mała chrusciana nielepiona, bez żadnego zapola.

Ten klasztorzek sumki żadney niema, procz akcydensow cerkiewnych. Odpustow parochialnych y suplementu z łaski sobie afiliowaney, oraz od niekorych dobrodzieiow. Bierze przytym ledwie nie corocznie bierze elecmozyny J[aśnie] W[ielmożny] J[ego] M[ości] Pana in ante stolnika Kaniowskiego Mikolaia Potockiego Zll[oty]ch Poł[skich] 300 y zboża roznie iednak plus minus połmiarkow. Ale też

pola ma poodbierane, ktorych zdawna ten że klasztorok używa. Kassa w tym roku zpomienionych akcydensow y panskiesy elecmozyny, tudziesz z prze....du z łuki, owiec charowitych, wieprza iednego, krowy starey iedney Horodenskiey. Horodenskiego po części, miała importancyi Zll[otych] Poł[skich] 980 Gro[rz] 15. Expensy z tey okazało się Zll[otych] Poł[skich] 770 Gro[rz] 13 Szel[iag] 1.

K. 300 // **Argenteria cerkiewna srebro y inne.** Kielich srebrny gładki z sedesem fercychowanym z patyną srebrną pozłożoną, suto złożony n[ume]ro 1. Kielich srebrny gładki z patyną takąż suto wyłożony n[ume]ro 1. Kielich cynowy z patyną 1. Lyzeczek prez mentalowych do kommunikowania 2. Puszka cynowa pro conservatione sanctissimi 1. Myrnica czyli vasa cynowe 1. Krzyż cynowy z relikwiami, z korpusem, y sedesem mosiężnym 1. Krzyżyk niewielki mosiężny 1. Lichtarzykow stołowych cynowych par 4. Lichtarzykow mosiężnych stołowych para 1. Lichtarzew większych toczonych roznie malowanych par 6. Miseczka spiżowa zła[con]a 1. Antymyssow dawnych na wszystkich ołtarzach z relikwiami 5. Na obrazie Matki Boskiey w wielkim ołtarzu sukienka mała srebrna 1. Nad wielkim ołtarzem przy boku Pana Jezusa Ukrzyżowanego serce srebrne 1. Na obrazie Pana Jezusa Miłosierdnego korona srebrna 1. Serc srebrnych na tym że obrazie n[ume]ro 2. Serce miedziane malarskim złotem pozłożone, z portretem Nayś[więtszey] Panny Częstochowskiey na tym że obrazie przy boku Pana Jezusa 1. Nożka srebrna na tym że obrazie 1. W wielkim ołtarzu na Matce Boskiey korona na materyi wyrabiana 1. W tym że ołtarzu y na tym obrazie na Panu Jezusie maleykim koronka srebrna 1. Na obrazie S. Onufrego dyademna srebrne z kamykami czeskiemi 1. Turrybularzew mosiężnych bezdennych starych 2. Dzwonkow małych do ołtarzew 3. Na cerkwi sygnaturka mała nad kruchtą 1. Koralikow sznurkow większych n[ume]ro 2, przy tych metallik srebrny 1. Koralikow małych sznurkow n[ume]ro 2, zausznice prostych 2. **Apparaty.** Apparat biały grodetorowy szyty roznego koloru iedwabiem, oraz złotem, z kamlą iedwabiem szytą, karmazynową stączką obłożony ze stułą y narakwycami n[ume]ro 1. Apparat połpartyrowy na dnie karmazynowym kwiat biały, z kamlą białą roznego koloru z narakwycami niebieskiemi poł partyrowemi ze stułą płucianną białą w kwiaty wyszywaną n[ume]ro 1. Apparat niebieski z białym lamowym krzyżem galonem białym szychowym cum requisitis 1. Apparat blamawitowy z karmazynową kamlą w orebrnym kwiecie, żułtym galonem szychowym obłożony cum requisitis 1. Apparat biały z czerwonym kwiatem cum requisitis 1. Apparat biały na grodetorze z roznym kwiatem iedwabiem szyły, cum requisitis 1. Apparat grodetorowy w paski z żułto gorącą kamlą z epetrachelem tylko 1. Apparat popielaty stary, z karmazynową kamlą, z stułą y narakwycami tylko 1. Apparat zielony z kitaykowym krzyżem białym sine omnibus requisitis 1. Apparat niebieski kitaykowy z czerwoną kamlą, z epetrachelem tylko 1. K. 300 (zwrot) // Apparat czarny grodetorowy z kamlą niebieską cum requisitis. Apparat także czarny grodetorowy z kamlą niebieską cum requisitis. Stuła do kazania grodetorowa iedwabiem szyta. Zasłonek na wielkim ołtarzu przy obrazie matki Boskiey rąbkowych czyli stągie [...] rek, złotem nadole wyszywanych. Zasłonek kitaykowych z białemi listewkami. Antypedya kitaykowa przed dwoma ołtarzami. Antypedya kałamaykowie. Antypedium sukienne niebieskie z kolumną kresiankową robotą szytą na płótnie. **Dalmatyki.** Dalmatyk białych kitaykowych w paski z kolumnami niebieskiemi w kwiat roznego koloru z orarem iednym. **Alby, obrusy y inne.** Alb muszlinowych szytych iedwabiem białym od J[aśnie] W[ielmożny] J[ego] M[ości] Pana starosty Kaniowskiego. Alba lnianego płotna z szeroką koroną szwabską kleckową. Alb lnianych starych prostych bez koronek. Alba lniana udołu w paski czerwone wyszywana. Obrusow na ołtarze roznych. Ręcznikow do ławatysza. Ręczniczkw do ołtarzew. Humeralów szwabskich y lnianych. Korporałów szwabskich. Puryfikatoryzow wszystkich. Baldachinek kamletowy do noszenia przy processyi. Chorągwi processjonalnych starych prostych. Krzyzow processjonalnych, ieden z korpusem na kurytarzu, drugi malowany. Obrazow roznych na tabulatach, płutnie, papierze malowanych, w cerkwi, na kurytarzu w celi superiorskiey y w refektarzu, oraz z processjonalnym. Paskow wełnianych. Lampa blaszana stara przed wielkim ołtarzem. Lichtarzew wielkich do postawnikow przed wielkim ołtarzem. Stołek srodkowy pod Ewangelią pokryty starym antepedium. Bożego grobku niedawno sporządzanego y malowanego na tabulatach sztuk 3. **Xięgi cerkiewne do nabożenstwa.** Ewangeliy w prostey oprawie szkorzaney edycyi Lwowskiey. Apostołów w prostey oprawie. Tryfoły w prostey oprawie, edycyi Lwowskiey. Tryod postna w prostey oprawie starey, edycyi Lwowskiey. Tryod cwitna w tey że oprawie, tey że edycyi. Oktoich w prostey oprawie, edycyi Lwowskiey. Obszczyzna w prostey oprawie stara. Psalterz w prostey oprawie, edycyi Lwow-

skiey. Połustaw in folio Kijowski. Mszał Lwowski w prostey oprawie. Trebnik Lwowski in 4-to w prostey oprawie. Trebnik Poczajowski w prostey oprawie. K. 301 // **Xięgi biblioteczne.** Stella concionatorum Alexandri Calomali in 4-to. Kazania Xiędza Dąbskiego pod tytułem dwoiaki poklon in folio. Żywot Pana Jezusa in 4-to. Alfabet Polski Galatowskiego in 4-to. Złote niebo seu kazania Muchowskiego in 4-to. Tomasz a Kiempis Polski nie cały in 8-vo. Gospodarz nieba y ziemi in 4-to. Biblia łacinska in majori 8-vo. Euhalogium czyli brewiarz ruski po polsku in 8-vo. Kazanie pod Kamienieckiey koronacyi in folio. Nowy Adam in folio. Ewangelia polska in 12-mo. Droga do wieczności in 12-mo. Rudimenta Grammaticę. Xięga o Świętym Franciszku nie cała. Reguły S[więtego] Bazylego Poczajowskiey edycyi in 8-vo. Mowy seymowe in 4-to. Grammatika Akademicka. Proxellius supra Danielem. Manu scripta in 8-vo. Pisana Filosofia. Nabożenstwo do S[więtego] Wincentego. Liber meditationum. Rozmyślenia Poczajowskie in folio. Troie nabożenstwa in folio. Sacrum Anathema in 4-to. Agenda do chorych zwyczajna. Grammatika Piiarska. Humina Eloquentia pisane in 8-vo. Europa część swiata. Martirologium pisane in 8-vo. Xięga Put Carski in 4-to. Xięga Messya in 4-to. Kazania na niedziele in folio. Lexykon in 4-to. Xięga pogrzebu zakonnego Poczajowskiego druku in 4-to. Trebnik stary Ostrowskiego druku in 4-to. Bohosłowyia Ruska in majori 8-vo. **Cyna stołowa.** Misa mała cynowa obręczowa 1. Połmisek cynowy 1. Talerzow cynowych 2. Łyzek cynowych 5. Solniczek cynowych 2. Nozow stołowych w białey kosci par 6. Przytym szkła potrzebnego potroche. K. 301 (zwrot) // **Naczynie kuchenne.** Banka niewielka stara miedzana 1. Kazanek miedziany z duszką zelazną 1. Patelniczka mała zelazna 1. Patelnia większa zelazna 1. List zelazny okrągły 1. Rożen niewielki 1. **Zelaza gospodarskie y inne naczynia.** Zelaza pługowe niedawno sporządzone do pługu iednego y to są w Łuce. Brona na sześć bylec z zelaznemi zębami 1, to iest w Łuce. Siekir dwie gospodarskich, iedna większa, druga mnieysza. Rzezak do sieczki z stalicą y z krzynką 1. Rydel z zalazem ogrodowy 1. Piłka niewielka 1. Polszorkow starych para 1. Szorow zażywanych ustąpionych od J[ego] M[ości] X[ięza] Podsońskiego para 1. Kosa gospodarska 1. Kulbaka z poduszką od rzemienia 1. Beczek dobrych piwnych 4. Sypań małych y wielkich na legominę 4. Konwi o noszenia wody 5. Wanienek nowych 2. Stanwi kapustnych 3. Cebrzykow roznych 3. Dziża chlebowa 1. Niecek wielkich y małych 3. Sit gospodarskich 2. Rzeszot gospodarskich 2. Szankow mnieyszych y większych 5. **Staynia.** Koni karych starych para 1. Koń gniady łysy 1. Klacz gniada 1. Wozek szkorą cały obity na pasach od J[ego] M[ości] X[ięza] Podsońskiego zostawiony 1. Wozow prostych starych parokonnych 2. Wołowy woz 1, teraz w Łuce. **Obora.** Wołow starych para 1 y te w Łuce na paszy. Woł ieden niedawny w pogrzebowym wzięty. Krow dwie iedna doyna, druga iałowa. Troie bydła stadensnego na zimowli w Łuce wilcy ziedli, iedno zdechło. Cielont in presenti dwoie, iedno roczne, drugie małe. Locha stara 1, w karmieniu iest teraz, podswinkow 2. Gęsi ad prezens starych 7, młodych gęsiąt 9. Indyczek starych 2, młodych wylazło kilkaro. Kaczek starych 4, młodych wylazło także kilkaro. Kur starych 9, małych iest kilkanasciere. K. 302 // **Szpieklerz y spieżarnia.** Żyta na strychu gotowego plus minus połmiarkow 20. Pszenicy połmiarkow plus minus 8. Jęczmienia iest połmiarkow plus minus 10. Hreczki tylko na nasienie. Inne zboże wyszło na nasienie tak w Horodence iako y w Łuce. Legeminy wszelkiey iest suffici enter. Zboża nie młoconego nie masz żadnego. Słoniny ad prezens dwa pałcie y poł sadeł 3. Inney omasty ieszcze nie przyzbierano. **Pola klasztorne.** Pola ktorych dawniey klasztor Horodenski używał, dawniey na dwor odebrano. Te ktorych ad tempus pozwolonych używał klasztor hujusque na dni plus minus 30, przywłaszcza sobie na zad pod swoje ograniczenie dzierżawca W[ielmożnego] J[ego] M[ości] Pozniak Łowczy Kołomijski. Innych nie masz pol żadnych. **Zasiewy oziminy y jarżyny.** Wysiano żyta pod zime czetwirykow 4. Jarżyny to iest hreczki wysiać się ma iuz na wyoranym na osm dni polu czetwerykow 16, ale nawspół z oraczem, resztą pola pustego puszczo obłog.

Praesens inventarium Residentiae Horodencen cum omni descriptum in actu visitationis commissariis vigore instrumenti subscribo. Datto Anno, mense, ut supra.

P[ate]r Modestus Trusiewicz O[rdo] S[ancti] B[asilii] M[agni]
Superior Trę[bowlie]n

Commissarius delegatus m[anus] p[ro]p[ria].

[Centralne państwowe archiwum historyczne Ukrainy we Lwowie, f. 201, op. 4, sp. 613, k. 299–302. Rękopis. Ówczesna kopia.]

WYKAZ WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ I LITERATURY

1. Ваврик М. (ЧСВВ). Нарис розвитку і стану Василянського Чину XVII–XX ст. Топографічно-статистична розвідка / М. Ваврик // Записки Чину Св.Василія Великого. – Серія II. – Секція I. – Праці. Т. 10. – Рим : В-во отців-василян, 1979. – 180 с.
2. Галасливий С. [Мицько І.] Артикулы или уставы чина иноческаго / С. Галасливий // Лавра. – № 2. – 1999. – С. 41–45.
3. Коссак М. (ЧСВВ) Монастирі Галичини (передрук праці 1867 р.) / Михайло Коссак // Лавра. – 1999. – №7. – С. 45.
4. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу, (передрук праці 1930 р.) / Іван Крип'якевич // Лавра. – №5. – 1999. – С. 45–64.
5. Монастирі Городенки і Городенківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.iv-fr.net/article.php?id=591>.
6. Патрило І. (ЧСВВ). Нарис розвитку Василян 1743 – 1889 рр. / І. Патрило // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. 48. – Рим : В-во отців-василян, 1992. – С. 160–210.
7. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 201. – Оп. 4. – Спр. 613. – Арк. 299–302.
8. *Catalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754* // Записки ЧСВВ. – Серія II. – Секція I. – Т. XL. – Рим, 1979. – С. 102–124.
9. Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780* / B. Lorens. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 560 s.

REFERENCES

1. Vavryk M. (ChSVV). *Narys rozvytku i stanu Vasyliianskoho Chynu XVII–XX st. Topohrafichno-statystychna rozvidka* / M. Vavryk // *Zapysky Chynu Sv.Vasyliia Velykoho*. – Seriiia II. – Sektsiia I. – Pratsi. T. 10. – Rym : V-vo ottsiv-vasyliian, 1979. – 180 s.
2. Halaslyvyi S. [Mytsko I.] *Artykuly ili ustavy chyna inocheskaho* / S. Halaslyvyi // *Lavra*. – № 2. – 1999. – S. 41–45.
3. Kossak M. (ChSVV) *Monastyri Halychyny (peredruk pratsi 1867 r.)* / Mykhailo Kossak // *Lavra*. – 1999. – №7. – S. 45.
4. Krypiakevych I. *Serednovichni monastyri v Halychyni. Sproba katalogu, (peredruk pratsi 1930 r.)* / Ivan Krypiakevych // *Lavra*. – №5. – 1999. – S. 45–64.
5. *Monastyri Horodenky i Horodenkivshchyny* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://history.iv-fr.net/article.php?id=591>.
6. Patrylo I. (ChSVV). *Narys rozvytku Vasyliian 1743 – 1889 rr.* / I. Patrylo // *Zapysky ChSVV*. – Seriiia II. – Sektsiia I. – T. 48. – Rym : V-vo ottsiv-vasyliian, 1992. – S. 160–210.
7. *Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy u m. Lvovi*. – F. 201. – Op. 4. – Spr. 613. – Ark. 299–302.
8. *Catalogus monasteriorum et personarum provinciae protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni. Anni 1754* // *Zapysky ChSVV*. – Seriya II. – Sektsiya I. – T. XL. – Rym, 1979. – S. 102–124.
9. Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743 – 1780* / B. Lorens. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. – 560 s.

Статтю подано до редакції 04.04.2016 р.

Вікторія ТЕЛЬВАК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) telvak1@yahoo.com

Віталій ТЕЛЬВАК,

доктор історичних наук, професор кафедри давньої історії України та спеціальних
історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана
Франка (Україна, Дрогобич) telvak1@yahoo.com

ПРОБЛЕМА «РОСІЯ ТА ЄВРОПА» В ІСТОРІСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ ПРАКТИЦІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Стаття присвячена особливостям інтерпретації М. Грушевським проблеми «Росія-Захід» у контексті історичного розвитку українського народу. Вказано на значну амбівалентність історіософських та історіографічних оцінок вченого. Зроблено висновок про значне емоційне навантаження наукового дискурсу дослідника, його залежність від контексту історичного періоду, а також соціальних і політичних реалій кінця XIX – першої третини XX століття.

Ключові слова: М. Грушевський, дилема «Росія-Захід», історіософські погляди, історіографічна модель, амбівалентність.

Літ. 41.

Victoria TELVAK,

PhD.(History), Assistant Professor at the Department of World History in
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) telvak1@yahoo.com

Vitaliy TELVAK,

Doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of Ancient History of Ukraine and
special historical disciplines in Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) telvak1@yahoo.com

«RUSSIA AND EUROPE» PROBLEM IN HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE AND HISTORIOGRAPHICAL PRACTICE OF MYKHAILO HRUSHEVSKY

The article is devoted to the analysis of interpretation by M. Hrushevsky of the dilemma “Russia-West” in the context of the historical evolution of the Ukrainian people. The considerable ambivalence of scientist’s historiographical and historiographical assessments has been revealed. The conclusion about a significant emotional burden of researcher’s scientific discourse, his dependence on the context of studied period and social and political realities at the end of XIX – the first third of XX century has been made.

Keywords: M. Hrushevsky, dilemma «Russia-West», historiosophical views, historiographical model, ambivalence.

Ref. 41.

Вікторія ТЕЛЬВАК,

кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) telvak1@yahoo.com

Віталій ТЕЛЬВАК,

доктор исторических наук, профессор кафедры древней истории Украины и специальных
исторических дисциплин Дрогобычского государственного педагогического университета
имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) telvak1@yahoo.com

ПРОБЛЕМА «РОССИЯ И ЕВРОПА» В ИСТОРИОСОФСКОМ ДИСКУРСЕ И ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ МИХАИЛА ГРУШЕВСКОГО

Статья посвящена особенностям интерпретации М. Грушевским проблемы «Россия-Запад» в контексте исторического развития украинского народа. Указано на значительную амбивалентность историко-софских и историографических оценок ученого. Сделан вывод о значительной эмоциональной нагрузке научного дискурса исследователя, его зависимости от контекста исторического периода, а также социальных и политических реалий конца XIX – первой трети XX века.

Ключевые слова: М. Грушевский, проблема «Россия-Запад», историко-софские взгляды, историографическая модель, амбивалентность.

Лит. 41.

Постановка проблеми. Михайло Грушевський насамперед знаний як дослідник українського минулого. Його фундаментальні праці – «Історія України-Руси» та «Історія української літератури» – вже у своїй назві акцентують націоцентричний історіографічний дискурс. Натомість, значно менше вивченим на сьогодні є солідний внесок видатного вченого в опрацювання різнопланової проблематики всесвітньої історії. Такі зацікавлення М. Грушевського врешті не повинні дивувати. Адже реконструюючи українське минуле, він мусів значну увагу приділяти проблемам складних взаємин українців з їх безпосередніми сусідами, що багато в чому визначало історичну долю нашого народу. При цьому особливою напругою у всі історичні епохи, як відомо, було позначене співіснування українського народу зі східними та західними сусідами. Власне на цій проблемі одвічного протистояння українців з поляками і росіянами, що нерідко набувало ознак цивілізаційного вибору, М. Грушевський, як зрештою й багато інших видатних вітчизняних інтелектуалів, і зосередився на сторінках своїх численних історичних праць, присвятивши також їй багато місця в історіософських текстах.

Виклад основного матеріалу. Позичування творчості М. Грушевського в координатах «Росія-Захід» завжди було нелегкою проблемою для дослідників його творчості. З одного боку – вихованець російської історіографічної традиції та симпатик ідеології слов'янофілів, він через усе своє життя, як неодноразово стверджували його ідейні опоненти періоду Визвольних змагань, проніс «неостуджену любов» до «фікції федеративної Росії», «невичерпальну віру в московського ліберала» [23]. З іншого – як автор самобутньої схеми українського історичного процесу, що поривала з традиціями державницької школи російської історіографії XIX ст., він багатьма російськими інтелектуалами сприймався за неповні сумлінного вченого, котрий засобами науки намагався реалізувати підступний політичний план розколу «єдиної та неподільної» імперії на кошти ворожих слов'янству Німеччини та Австро-Угорщини. Все це як століття тому, так і в сучасній російській публіцистиці утвердило за М. Грушевським славу одного з лідерів українського «мазепинського» руху.

Не менш неоднозначним у творчості вченого було трактування ролі Західної Європи як цивілізаційного чинника. Така неоднозначність була зумовлена двома вимірами проблеми: історіософським та історіографічним. Адже для прихильника позитивістської філософії цивілізаційні пріоритети аргіогії були пов'язані із західною культурою. Разом із тим, значна кількість залученого М. Грушевським емпіричного матеріалу своєю різноплановістю нерідко змушувала дослідника втрачати пильність і відходити від задекларованих методологічних позицій. Осмислення окресленої проблеми, на наше переконання, дозволить не лише реалізувати конкретне історіографічне завдання – висвітлити малознану сторінку творчості вченого, але й краще зрозуміти логіку непростих взаємин між теоретичними настановами та дослідницькою практикою у його творчій лабораторії. Немаловажним також є звернення до проблеми «Росія-Захід» у спадщині М. Грушевського з огляду на значну впливовість його ідей на українознавство XX ст., що дозволить виявити ідейні корені багатьох сучасних історіософських дискусій, котрі нерідко сфокусовані на дилемі «окциденталізм-орієнталізм».

Вже у перших томах «Історії України-Руси» М. Грушевський позиціонує українські землі як своєрідні ворота зі Сходу на Захід, що в часи масових міграцій войовничих степових орд відігравали «почесну роллю заборол» європейської цивілізації від руйнівних впливів степових орд. Втім, така шляхетна постава слов'янських племен, що замешкували територію України, дуже дорого коштувала тубільній людності й не була відповідно оцінена сусідами. «Боротьба з степом

протягом віків забирає енергію народу, його вищих верств і правительств, – твердить М. Грушевський. – Колонізаційні й економічні хвилювання не давали стверднути ні суспільним, ні політичним відносинам. Маючи небезпечного ворога по цілій полуднево-східній граничній лінії, українські політичні організації не спроможні були удержатися, коли з тилу на лінії північно-західній або північній сформувалися якісь міцніші політичні організми. Вони ставали здобиччю сих ліпше захищених, в ліпші обставини поставлених сусідів. А політичний упадок тягнув за собою остаточне розшарпання і присвоєння чужородними суспільними верствами всього, що становило національні засоби» [7, 15].

З цього часу, фактично, починається непроста історія взаємин українських земель із західним світом. «... Історичні умови життя орієнтували Україну на захід, географічні орієнтували і орієнтують на південь, на Чорне море...» – твердив дослідник [16, 18]. Тривалий час – фактично до розпаду Давньоруської держави під натисками степових орд та внаслідок внутрішніх міжусобиць – ці взаємини М. Грушевський називає рівними та партнерськими. Княжий Київ, що зробив цивілізаційний вибір на користь візантійських цінностей, постає своєрідним регіональним лідером, що навіртає до християнської культури язичницькі племена на своїх північно-східних кордонах. Перші томи головної праці вченого рясніють його вказівками на те, як прихильно при дворах західних столиць сприймали Рюриковичів, а за руку їхніх доньок змагалися впливові володарі тогочасної Європи.

Як і належалося прихильнику позитивістських пріоритетів порядку та прогресу, М. Грушевський у своїх історіософських роздумах на різні лади вихваляє чесноти європейської цивілізації та підносить її вагомість для формування українського національного культурного типу. Вчений вказує на тісні зв'язки українських земель з германською та кельтською культурами у передісторичні часи. Далі відзначає масовий вплив скандинавського елемента на початках становлення Давньоруської держави. В княжу добу ці контакти з Заходом лише міцніли – дослідник вказує на «незвичайно широкі династичні зв'язки» династії Рюриковичів з німецькими князівствами та іншими державами, що перебували у сфері німецької культури. Поряд із цим зміцнювалися культурні й торговельні відносини з країнами європейського Заходу, що поступово заступали більш ранні взаємини чорноморського напрямку – з балканськими країнами, Візантією та Малою Азією [14, 14].

Із занепадом Києва наприкінці XII ст. центр ваги української державності М. Грушевський переносить в галицько-волинські землі, де держава Романовичів, «завязавшись на порозі XIII ст., протягнула в українських землях ще ціле століття по упадку Києва в повній силі традиції великодержавної політики й життя, князівсько-дружинного режиму, суспільно-політичних форм і культури, виробленої Київською державою» [8, 1]. Вже сам факт тісного сусідства Галицько-Волинського князівства з країнами Західної Європи визначило цивілізаційний вектор розвитку молодій держави та інших українських земель, що йшли у її політичному фарватері. Сам учений вказує на «повну перевагу західних впливів над тією комбінацією впливів візантійських і східних, які переважали в періоді формування Київської держави» [14, 14–15].

Прикметно, що саме зламу XII – XIII ст., на думку М. Грушевського, сягають корені цивілізаційних відмінностей України та Росії. Адже, на його переконання, Володимиро-Московська держава взорувалася на культурні практики північно-східних племен [2, 77]. Цивілізаційну спадщину Київської держави, твердить дослідник, Московщина засвоїла тільки почасти, «все більше розмішувала елементами фінськими, татарськими, монгольськими», в той час як «Західня Україна, в якій з XIII в. зосередилось українське життя, входить вповні в круг західноєвропейського життя» [14, 15]. Незважаючи на релігійну відмінність від католицького Заходу, М. Грушевський постійно наголошує, що «ввесь круг політичних і культурних інтересів її [Галицько-Волинської Русі] орієнтувався на захід» [14, 15].

Західний вектор культурного розвитку українських земель, продовжує далі М. Грушевський, ще більше зростає із включенням українських земель до складу польсько-литовської держави. «Для української культури знову відкривалися сприятливі горизонти», – твердить він [17, 316]. Ілюструючи благотворний характер західного впливу на всі прояви українського життя, вчений у першу чергу відзначає економічне зростання міст, переорієнтацію їх внутрішнього життя на німецькі взірці. «Таким чином, – підсумовує цей історичний період дослідник, – зв'язана тісно

і безпосередньо з Західною Європою, Німеччиною в першу голову, а даліше – з Італією також, Україна перейшла, з деяким тільки запізненням, добу італійсько-німецького відродження (ренесансу), німецької реформації й католицької реакції, яка всім тягарем своїм упала на українські землі в кінці XVI в.» [14, 15].

Цей період ще більше поглибив цивілізаційні відмінності між населенням українських і російських земель. Московське царство, пише М. Грушевський, під потужним тиском орієнтальних впливів Степу дедалі більше розгублювало давньоруську культурну спадщину. Натомість, «Україна жила одним життям, одними ідеями з Заходом. У нього черпала культурні засоби, у нього брала взірці для своєї культури» [14, 15].

Власне у постійній взаємодії з західноєвропейською культурою, вважає М. Грушевський, формувалися особливості національного українського характеру, споріднюючи ментально українців із їх польськими та чеськими сусідами. З огляду на це, твердить він, «український народ належить до західноєвропейського, чи коротше сказати – просто таки європейського кола не силою тільки історичних зв'язків, які протягом століть зв'язували українське життя з західним, а й самим складом народного характеру».

Натомість великоросійський характер, твердить дослідник, формувався під впливом східних цивілізаційних впливів, котрі стали домінувати в добу монголо-татарської навали. З огляду на це, йому притаманні такі риси, як брак власної людської гідності і непошанування гідності іншої людини, нестача смаку до комфортного життя, нахил до анархізму тощо. Все це, підкреслює вчений, є «повною антитезою народним прикметам українським», які «роблять українця дуже близьким по духу, по характеру до західноєвропейської стихії, де в чім до германської, [...] в іншій до романської...» [15, 22].

Поряд із різноманітними та значними впливами західної культури на українську, М. Грушевський постійно акцентує творчий характер такого впливу. На переконання вченого, західні впливи перемішувалися зі старими візантійськими традиціями, котрі засвоїло давньоруське суспільство. У підсумку було витворено своєрідну українську культуру, високо оцінену у тогочасному світі. Так, наприклад, постало оригінальне українське мистецтво XVII – XVIII ст., котре, вказує дослідник, приваблювало «західноєвропейську людину». «[...] Культуру і мистецтво XVII – XVIII в., до самого кінця Гетьманщини, – наголошував М. Грушевський, – треба назвати західними. Головно німецькими, почасти італійськими й французькими, що проходили і безпосередньо і посередньо через польську верству» [14, 16].

Утім, така змальована М. Грушевським майже ідилічна картина взаємин України та Заходу далеко не у всьому витримала перевірки розлогим джерельним матеріалом. І тут сторінки більшості томів «Історії України-Руси» постають як послідовне заперечення практично кожної з названих вище тез. При цьому, як не парадоксально, дослідник знову ж апелює до позитивістських цінностей. Так, західноєвропейські впливи на українську освіту в XIV – XVI ст. учений гаряче критикує з двох позицій. З одного боку, він нарікає, що запозичення західних освітніх взірців руйнувало власні освітянські традиції, не давши віднайти внутрішні резерви на модернізацію цього важливого сегменту суспільного життя: «Взято готовий тип школи з польсько-латинських взірців, не сотворено свого оригінального типу. Трудно робити з того закид супроти культурної слабости української суспільности: трудно було не підпасти їй впливам взірців, які опанували тоді всю культурну Європу. А все таки була се велика хиба, і треба вказати, що в перших початках організації нової школи вона була більше оригінальна, тільки сі самостійніші початки не дістали дальшого розвитку» [11, 477].

Поряд із цим, дослідник вказує на ще один не менший негатив: «Се було лихо і з того боку, що ся схоластична школа давала загалом дуже мало реального знання і ніякої заохоти до нього, до позитивних наук. І з того також, що ся школа була дуже мало зв'язана з реальним життям українського народу в минувості і теперішності, мала дуже слабо зазначений національний характер в ширшій значінню того слова» [11, 478] (підкреслення наше – авт.). Нарікає також М. Грушевський на те, що вихованці такої школи «формально чули себе Русинами, виховувалися навіть на гарячих її оборонців, але вони були відірвані вихованням і наукою від свого народу, його реального життя, його змагань і традицій і всім своїм культурним надбанням, починаючи від латинської й

польської мови і кінчаючи своїми інтересами, поглядами, уподобаннями зв'язані з життям литовсько-польським» [11, 478].

В зовсім іншій тональності в «Історії України-Руси» постає також включення українських земель до польсько-литовської держави. На сторінках третього тому праці М. Грушевський цю подію емоційно називає «фатальним переломом в життю українсько-руського народу», від якого Русь і староруська культура «не виграла нічого, а стратили – безконечно [...] на шкоду не лише свого народу – на шкоду цивілізації взагалі» [8, 503].

Пояснюючи свою категоричність в оцінках, учений акцентує на відмінності литовського та польського панування на українських землях: «Литовська зверхність бодай не вносила значних перемін в культурне й національне жите. Польська знищила матеріально й морально ті верхні верстви, котрими держалася руська культура, й вони упадають, щоб дати місце шляхті польській, німецькому міщанству. З тим упадком їх культурний розвій Руси був перетятий майже до споду: тільки низом, народніми масами та низшим духовенством, текла ще, струмком тонким і бідним, староруська культурна традиція, себто ті нужденні останки староруської культури, які встигли перейти в ті низші верстви» [8, 503].

Мають зовсім інше ціннісне забарвлення в «Історії України-Руси» й ідеалізовані на сторінках історичної публіцистики М. Грушевського німецькі впливи на українську культуру. «На наш ґрунт німецькі форми пересаджувалися правительством і шляхтою від самого початку незручно, не приладжені до місцевих обставин, попсовані національною й релігійною виключністю, обкромлені або скривлені фіскалізмом або в інтересах шляхетського стану, і далі псувалися й калічилися з тих же мотивів. Окротровані в готових, канонічних формах, вони не розвивалися, а вироджувалися й хиріли під гнітом неприхильної політики й трудних економічних обставин», – відзначає вчений [11, 138–139].

Емоційно негативним є також ставлення М. Грушевського до західного цивілізаційного впливу як винятково руйнівного чинника для самобутньої давньоруської міської культури. Особливо промовисто, як встановила Наталя Яковенко, це простежується на прикладі оцінок ученим поширення магдебурзького права на українських землях [29]. Щоправда, відповідальність за такий стан речей дослідник вкотре цілковито перекладає на польську владу, яка, на його переконання, системою заборон розірвала давній безпосередній зв'язок України з Заходом і таким чином «зроблено було все для того, щоб західна культура могла доходити в Україну не інакше, як перейшовши через кепський польський алембик» [11, 139]. Наслідки для національного життя, як їх описує М. Грушевський, були просто фатальними: «І коли сей процес збідніння й упадку українського міщанства дійшов своїх крайніх границь, тоді в порівнянні з убогим станом українського елементу, до котрого він був приведений політикою й управою Польщі, і така лихенька копія західно-європейської культури, якою була убога польська культура XVII – XVIII вв., стала чимсь більшим, стала «вищою культурою» [11, 139].

Звісно, що такі різкі оцінки вченого наслідків польського загарбання українських земель були загалом неприхильно зустріті польськими рецензентами «Історії України-Руси» Александром Брікнером [30], Яном Камінським [31–32], Францішком Равітою-Гавронським [41], Людвіком Колянковським [36–37] та ін. Польські вчені гаряче опонували історіографічним висновкам М. Грушевського в тих аспектах, де він, на їхнє переконання, «зазіхав» на традиційні засади польської Клію. Намагаючись перенести процеси етногенезу українців у ранньомодерний час, польські вчені критикували антинорманізм автора «Історії України-Руси»; заперечували його тлумачення етнічних процесів на польсько-українському порубіжжі, що вело за собою надмірне, на їхній погляд, розширення західного кордону українського розселення; відкидали інтерпретацію дослідником більшості спірних проблем співжиття двох народів у межах польської держави (передусім оцінки Люблінської унії та козаччини). Бажання законсервувати усталені історіографічні стереотипи на рівні їхнього розуміння наукою XIX ст. яскраво проявилось у впертому небажанні польських науковців відмовитися від терміна «русин» на користь пропагованого М. Грушевським та його послідовниками модерного «українець».

Шовіністично налаштовані польські діячі також вбачали у наукових аспіраціях М. Грушевського впливи ворожих полякам зовнішніх сил. Але загалом, гострота українсько-польського

історіографічного діалогу, що мав, завдяки українським романтикам, значно більший досвід проговорення в науці XIX ст. у порівнянні з українсько-російським, була помітно меншою, аніж у випадку з північним сусідом. Польські науковці, вважаючи неприйнятними низку щойно перерахованих аспектів історичної моделі М. Грушевського, досить високо оцінили фаховість його праць, свідченням чого був незмінно високий індекс їх цитування у спеціальній літературі.

Той факт, що сторінки «Історії України-Руси» постають фактично суцільним актом історичного обвинувачення Заходу в нищенні самотньої української культури польськими руками, вже неодноразово намагалися пояснити сучасні дослідники. Так, Леонід Зашкільняк акцентує слов'янофільські симпатії М. Грушевського, засвоєні ним ще в гімназійні та студентські роки [20]. З такими висновками в своїй монографії про видатного вченого значною мірою погоджується й Сергій Плохій [39, 114]. Натомість Наталя Яковенко акцентує «російську мисленєву традицію», в руслі якої відбувалася еволюція творчості М. Грушевського [29, 97]. На нашу думку, ці судження потребують доповнень, адже у вічі впадає не стільки його антизахідництво, на чому наголошують згадані дослідники, скільки власне амбівалентність ставлення вченого до Заходу.

Не менш амбівалентним у творчості М. Грушевського постає й образ Росії. Власне чи не найбільш головною історіографічною заслугою видатного вченого більшість дослідників його творчості вважають радикальне «відросійщення» історії України. Найбільш чітко про це український історик заявив у своїй добре знаній статті «Звичайна схема «русской історії» і справа раціонального укладу історії Східного Слов'янства», котра вперше була надрукована українською мовою у реномованому серед фахівців петербурзькому «Сборнику статей по славяноведению» за редакцією академіка В. Ламанського. Власне в цій статті уперше в українській інтелектуальній традиції було концептуально обгрунтовано, що росіяни є цілковито відмінним – в культурному, історичному та етнічному сенсах – від українців народом. В короткому часі цей текст став своєрідним кредо істориків, котрі були дієво пов'язані з українським національним рухом.

Згадана стаття М. Грушевського зосереджується на всебічній критиці усталеної в російській історіографії погодинській схемі минулого східноєвропейського регіону, за яким цивілізаційна спадщина Київської Русі неподільно належить росіянам, а українське минуле абсолютно розчине не в імперському історичному наративі. Небезпекою цієї схеми, на думку М. Грушевського, було й те, що нею повсюдно послуговувалися західноєвропейські славісти, котрим не припало на думку спробувати сконфронтувати тези М. Погодіна зі свідченнями багатьох джерел.

Український учений фокусується на очевидних нераціональностях цієї «звичайної» схеми, котрі під впливом тривалої історіографічної традиції послугування нею перестали впадати у вічі. «Передовсім, – звертає увагу вчений, – дуже нераціональне сполучування старої історії полудневих племен, Київської держави, з її суспільно-політичним укладом, правом і культурою, з Володимиро-Московським князівством XIII – XIV вв., так, наче се останнє було його продовженням» [2, 77]. І якщо такий антиісторичний підхід можна було пробачити московським книжникам – прихильникам генеалогічного підходу, твердить український історик, він зовсім не годиться для сучасної історіографії, котра «шукає генетичної зв'язі». М. Грушевський переконує своїх опонентів: «Київська держава, право, культура були утвором одної народності, українсько-руської, Володимиро-Московська – другої, великоруської. [...] Київський період перейшов не у володимиро-московський, а в галицько-волинський XIII в., потім литовсько-польський XIV – XVI вв. Володимиро-Московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла на власнім корені, і відносини до неї Київської можна б скорше порівняти, напр[иклад], до відносин Римської держави до її галльських провінцій, а не преемства двох періодів в політичній і культурній житті Франції» [2, 77].

Згадане непорозуміння покликало до життя наступну історіографічну нераціональність, котра проявляється у тому, що домінуючі народності східноєвропейського регіону (українці, росіяни та білоруси) фактично позбавлені джерельно обгрунтованих початків своєї історії. Ось як про цю ситуацію пише сам М. Грушевський: «Тим часом наслідком пришивання Київської держави на початок державного й культурного життя великоруського народу що бачимо? Історія великоруської народності зістається, властиво, без початку. [...] Фікція «київського періоду» не дає можливості відповідно представити історії великоруської народності. Тому що «київський період» прилуча-

ється до державної й культурної історії великоруського народу, зістається без початку й історія українсько-руської народності. [...] Ще гірше виходить на сій схемі народність білоруська – вона пропадає зовсім [...]» [2, 77–78].

Вирішення, яке пропонує М. Грушевський для усунення згаданих історіографічних непорозумінь, є надзвичайно просте: «[...] Треба попроситися з фікцією, що «русская история», підмінювана на кожнім кроці великоруською, – то історія «общерусска». [...] Зрештою, «общерусської» історії й не може бути, як нема «общерусської» народності. Може бути історія всіх «руських народностей», кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства. Вона й повинна стати на місце теперішньої «руської історії»» [2, 79].

Вузлові моменти згаданої схеми М. Грушевський повторив дещо пізніше у 1906 р. в передмові до другого видання «Очерка истории украинского народа», а також виклав докладно у третьому виданні першого тому «Історії України-Руси». Більше того, після 1906 р. учений навіть загострив окремі питання, більш широко і розгорнуто аргументував їх. М. Грушевський висловив сподівання, що «не мине ще повних десяти літ, а конструкція української історії як органічної цілості від початків історичного життя руських племен до наших часів буде здаватися таким же нормальним явищем, як десять літ тому здавалося (і тепер здається людям, які не мали нагоди над сим задуматися) оте вклеюванне українських епізодів в традиційну схему «государства Россійського» [7, 1]. Слід відзначити, що ця схема стала органічною частиною наукової творчості цілої наступної генерації істориків – послідовників М. Грушевського. Разом з тим уже тоді вона викликала певні заперечення з боку багатьох дослідників (особливо у питанні про етнічні процеси доби Київської Русі і ролі давньоруської спадщини в історичній долі трьох східнослов'янських народів).

Політичне та історіографічне значення схеми М. Грушевського були взаємозумовлені. Адже для національного самоусвідомлення і консолідації націй величезне значення має формування прийнятих у ній уявлень про спільне минуле, зокрема про походження етносу. На цьому моменті й наголошувала критика. Прихильно сприйнята в українському інтелектуальному середовищі як струнке теоретичне обґрунтування самостійності вітчизняного історичного процесу [1], згадана стаття викликала полеміку та застереження насамперед у колі російських учених. Деякі з них зосереджувалися лише на історіографічній оцінці статті М. Грушевського, відзначаючи оригінальність запропонованого ним погляду та недостатню обґрунтованість основних теоретичних положень, що вимагають подальшого глибокого вивчення [18]. Інші ж обурилися через сам факт допуску української мови до академічного видання, що легалізувало її як інструмент науки та створювало прецедент для продовження роботи з популяризації здобутків українського культурного руху.

Найбільш рельєфно цю позицію в своєму огляді славістичної літератури представив професор університету св. Володимира Тимофій Флоринський. Він наголосив на помилковості та шкідливості допуску української мови до академічних видань та засудив сам факт «покровительства» над українським культурним рухом з боку деяких російських учених [27]. Окремо київський професор зупинився на концептуальних засадах статті, відмовивши їм у науковості. У висліді автор закликав російських істориків «дати належну оцінку праці Грушевського».

Зауважимо, що висловлені в огляді Т. Флоринського тези були згодом широко розтиражовані прихильниками правомонархічної ідеології [28, 139–140]. Адепти останньої побачили також у публікації могутній ідейний підтекст, вважаючи висловлені у ній наукові положення підставою для розвитку «сепаратистських тенденцій» в середовищі української інтелігенції країни. Були серед них і такі, що з позиції постулатів «теорії змови» намагалися показати шкідливість і згубність сепаратного тлумачення історичних доль двох сусідніх народів, апелюючи до класичної слов'янофільської тези про «зовнішню загрозу» для слов'янства. «Невже старовинна слов'янська ворожнеча, що завдала стільки шкоди слов'янам, – писав один із рецензентів статті М. Грушевського, – буде безкінечно продовжуватися також у середовищі російського народу, і замість спільної культурної праці будемо чути вигуки: ми самі по собі, а ви самі по собі: ми українці, а ви великоруси – нам до вас ніякого діла немає! Хто, кінець кінців, залишиться у вигазці, як не вороги слов'янства» [24, 453].

З позицій проаналізованої вище історіософської моделі, північний сусід змальовується М. Грушевським як послідовна антитеза цивілізованому Заходу; як країна, що живе виключно за законами східних деспотій. Політичну еліту Московщини вчений промовисто називає «північними варварами», протиставляючи «досвідченим і цивілізованим людям західної культури» [5, 759]. Звідси виглядає цілком природно, що зовнішньополітичний вибір козацької старшини на чолі з Богданом Хмельницьким на користь Московського царства М. Грушевський вважає фатальним для європейських перспектив України. Щоправда при цьому він зауважує, що цей вибір був значною мірою зроблений під тиском тогочасних обставин як реакція на надужиття з боку католицької Речі Посполитої.

Геополітичний вибір тогочасної української еліти М. Грушевський називає епохальним також і для історії Східної Європи, адже він кардинально перекроїв політичну карту тогочасного світу, поклавши початок стрімкому занепаду Польщі та перетворенню Московського царства на потужного регіонального лідера [4, 569]. «... Перехід України з-під влади Польської Річипосполитої «під високу руку» московського царя, – пише вчений, – [...] переносить центр політичної ваги в Східній Європі з Польщі на Москву, дає могутній імпульс європеїзації Московщини, включенню її в політичну систему Європи і т.д. Се те що інтересує в сих подіях «всесвітнього історика», і не може не захоплювати й нас» [4, 6].

Втім, попри входження українських земель до Московщини, доволі тривалий час вони й надалі перебували у сфері європейської культури. «... Україна XVII в. була все таки Європою, і хотіла нею бути, кожним суставом свого ества!» – емоційно наголошує дослідник [5, 1497]. І лише після ліквідації Гетьманщини з кінця XVIII – початку XIX ст. Україну силоміць переорієнтовано на російську імперську північ. М. Грушевський вказує на примусове російщення українського життя, економічний визиск українських земель, цілеспрямовану руйнацію сформованого за західними взірцями освітнього простору. Як підсумок, твердить учений, «Україна XIX в. була відірвана від Заходу, від Європи і обернена лицем на північ, ткнута носом в глухий кут великоросійської культури і життя. Все українське життя було вивернене з своїх нормальних умов, історично і географічно сформованої колії й викинене на великоруський ґрунт, на потік і розграблення» [14, 17].

Прикметно, що переконаність у фатальності російського вибору Богдана Хмельницького М. Грушевський формував також у своїх учнів. Тут промовистим прикладом слугують консультації М. Грушевського його львівським учням, в яких він окреслював ідейну модель інтерпретації досліджуваних ними історичних подій. Так, у листі до свого улюбленця Івана Джиджори, котрий вивчав особливості економічної політики Петра I стосовно українських земель, М. Грушевський підкреслено радив не дотримуватися поширених у тогочасній науці тез про економічний прагматизм російського володаря, а натомість спробувати довести, «що се був не меркантилізм, а політика» [22, 281] (підкреслено М. Грушевським).

Поряд із такими суворими оцінками наслідків приєднання українських земель до російської держави, М. Грушевський і тут демонструє дивовижну як для вченого-позитивіста амбівалентність історичного мислення. Незважаючи на неодноразові вказівки про ментальну несумісність українців та росіян, дослідник поряд із цим неодноразово вказує на їх віровизначчу близькість, що змушувало українську еліту горнутися до північного сусіда, особливо після остаточного покатоличення литовської верхівки. «На переломі XV і XVI в. існування такого нахилу [до Московщини] виступило вже зовсім ясно», – стверджує автор «Історії України-Руси» [9, 183].

Поряд із релігійним аргументом, М. Грушевський вказує також на факт спільності історичних традицій, котрі об'єднували українських і московських князів. Вказані історичні традиції пояснювалися вченим тим, що Москва «представляла себе спадкоємницею давньої Руської держави», а також приваблювала «сильно розвиненим аристократичним устроєм – князівської аристократії переважно» [9, 338]. Ця близькість релігійних практик та історичних традицій, «хоч і під деспотичною формою», вказує М. Грушевський, невдовзі стає підставою для поступової зміни зовнішньополітичних пріоритетів, що врешті підготувало пізніший цивілізаційний вибір козацької старшини доби Хмельниччини.

Зламними в розумінні М. Грушевського для геополітичного позиціонування України в координатах «Росія-Захід» стали російські революції 1905 та 1917 рр. Так, учений був сповнений щи-

рими сподіваннями на демократичні здобутки першої російської революції. Свою «Ілюстровану історію України», що якраз писалася в той час, він завершував переконанням: «Безсумнівно, широкий всенародній розвій українства являється і в Росії питанням недалекого часу і можемо з повною вірою дивитися в його будучину» [3, 519]. Не менш піднесеними були його оцінки й подій 1917 р. Друга російська революція, як згадував учений на еміграції, бачилася йому та його ідейним однодумцям «зорею нового світу» та «світовим визволенням праці і працюючих мас» [19].

Разом із тим, дійсність російської демократії різних партійних кольорів, що не визнавала за Україною прав політичного суб'єкта, дуже швидко охолодила захоплення М. Грушевського. Перебуваючи на чолі Центральної Ради він закликає «з новою силою, з новою енергією відновити свої зв'язки з західним світом» [15, 21]. Це, твердить учений, диктують не тільки старі українські традиції, але й «те духовне споріднення, яке без сумніву є між українським народним етнічним елементом і життям західноєвропейським». Дослідник вкотре твердить, що український народ належить до європейського цивілізаційного кола самим складом національного характеру. Через це його повернення до європейської культури, переконаний М. Грушевський, відбудеться природно, саме завдяки цьому внутрішньому спорідненню. «Україна, – пише він, – зможе тепер вернутися з новою, навіть – по реакції – з дещо перебільшеною силою до цього близького їй духом і вдачею світу. В першу чергу – до світу германського, німецького, з яким і в минувшині у неї було найбільше зв'язків, найбільше переймань і запозичень, і тепер обставини так складаються, що найлегше буде тут зв'язатися з західним світом, користати з його запасів знання, культури, громадського інстинкту й дисципліни» [15, 21].

Висновки. Узагальнюючи наші спостереження над ставленням М. Грушевського до проблеми «Росія-Захід» у контексті історичної еволюції українського народу відзначимо значну емоційність його історіософського та історіографічного дискурсів, що загалом була невласлива вченому як прихильнику позитивістської формули історіописання *sine ira et studio*. Ця емоційність виникала тоді, коли суто наукознавче питання дослідник переводив в аксіологічну площину «свійчужий». І тут, попри неодноразово задеклароване прозахідництво, симпатії М. Грушевського, хоча й не акцентовано, доволі часто лежали по стороні російського сусіда. Загалом же, проблему «Росія-Захід» учений розглядав ніби з двох часових перспектив – тривалого історичного періоду співжиття українців зі своїми західними та східними сусідами, а також з погляду власного життєвого досвіду, у першу чергу з урахуванням бурхливих подій кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. на європейському континенті. Це власне під впливом останніх зазнають мутації вироблені світоглядні настанови та корегуються сформульовані історіографічні ідеї. Саме цим, на нашу думку, значною мірою пояснюється зауважена амбівалентність висловів ученого. Відзначимо, що ця амбівалентність, не в останню чергу з подачі М. Грушевського, становить одну з помітних рис української гуманістики не лише ХХ ст., але й нашого часу. Все це актуалізує продовження студій над проблемою «Росія-Захід» в ширшому хронологічному та тематичному контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. В. [Гнатюк В.] : М. Грушевський. Звичайна схема «русской» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. «Сборник по славяноведению», Петербург, 1904 / В. Гнатюк // Літературно-науковий вістник. – 1905. – Т. ХХІХ. – С. 142–143.
2. Грушевський М. Звичайна схема «русской історії» справа раціонального укладу історії Східного Слов'янства / М. Грушевський // Грушевський М. С. Твори : У 50 т. / Редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів : Світ, 2002. – Т. 1 : Серія «Суспільно-політичні твори (1894–1907)». – С. 72–79.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – Київ-Львів, 1913. – 551 с.
4. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1996. – Т. 9. – Ч. 1. – 880 с.
5. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1996. – Т. 9. – Ч. 2. – 776 с.
6. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1992. – Т. 2. – 640 с.
7. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 1. – 736 с.

8. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 3. – 592 с.
9. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1993. – Т. 4. – 544 с.
10. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1994. – Т. 5. – 704 с.
11. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 6. – 680 с.
12. Грушевський М. Історія України-Руси : В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 8. – 856 с.
13. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т. 12 кн. (Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін.) / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1995. – Т. 7. – 628 с.
14. Грушевський М. Наша західна орієнтація / М. Грушевський // На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали. – Нью Йорк – Львів – Київ – Торонто – Мюнхен, 1992. – С. 14–17.
15. Грушевський М. Нові перспективи / М. Грушевський // На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали. – Нью Йорк – Львів – Київ – Торонто – Мюнхен, 1992. – С. 21–28.
16. Грушевський М. Орієнтація чорноморська / М. Грушевський // На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали. – Нью Йорк – Львів – Київ – Торонто – Мюнхен, 1992. – С. 18–21.
17. Грушевський М. Українська справа в її історичному розвитку / М. Грушевський // Грушевський М. С. Твори : У 50 т.; / Редкол. : П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. ; Голов. ред. П. Сохань. – Львів : Світ, 2007. – Т. 8. Серія «Історичні студії та розвідки (1906 – 1916)». – С. 311–322.
18. Евг. Л. [Ляцкий Л.] : Статьи по славяноведению. Выпуск I. Спб., 1904 / Л. Ляцкий // Вестник Европы. – 1905. – № 4. – С. 864–865.
19. Жуковський А. Політична і публіцистична діяльність М. С. Грушевського на еміграції 1919 – 1924 рр. / А. Жуковський // УІЖ. – 2002. – № 1. – С. 96–125.
20. Зашкільняк Л. Славістика в науковій спадщині та історіософії Михайла Грушевського / Л. Зашкільняк // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 1994. – Вип. 46. – С. 3–24.
21. Зашкільняк Л. Стосунки між українськими і польськими істориками на зламі XIX і XX століть / Л. Зашкільняк // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Tom II. Pod redakcją Jerzego Maternickiego, Leonida Zaszkiłniaka. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2004. – S. 272–294.
22. Листування Михайла Грушевського. – Т. 4 : Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори. – Київ–Нью-Йорк : УІТ, ВД «Простір», 2008. – 457 с.
23. Мухин М. Проф. М. Грушевський (1866 – 1934) / М. Мухин // Вістник. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. – Річник IV. – Львів, 1936. – С. 102–115; 194–202; 268–277.
24. Радченко К. : Стаття по славяноведению. Выпуск I. Спб., 1904 / К. Радченко // Журнал Министерства народного просвещения. – Часть. CCCLXI. – Октябрь. – Спб., 1905. – С. 443–453.
25. Тельвак В. Наукова спадщина Михайла Грушевського в російській історіографії кінця XIX – першої половини XX століття / В. Тельвак // Схід-Захід : Історико-культурологічний збірник. – Вип. V. – Х. : ФріМайнд, 2002. – С. 64–78.
26. Тельвак В. Постать Михайла Грушевського в польській історіографії (кінець XIX – XX ст.) / В. Тельвак // УІЖ. – 2006. – № 5. – С. 67–82.
27. Флоринский Т. Д. Критико-библиографический обзор новейших трудов и изданий по славяноведению / Т. Д. Флоринский // Университетские известия. – 1905. – № 11. – С. 184–189.
28. Щеголев С. Н. Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма / С. Н. Щеголев. – Киев, 1912. – 588 с.
29. Яковенко Н. Кого та як інше Михайло Грушевський в «Історії України-Руси»? / Н. Яковенко // Образ Іншого в сусідніх історіях : міфи, стереотипи, наукові інтерпретації (Матеріали міжнародної наукової конференції, Київ, 15–16 грудня 2005 року). – К. : НАН України, Інститут історії України, 2008. – С. 95–100.
30. Brückner A. Dogmat normański / A. Brückner // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1906. – S. 664–679.
31. Kamiński Jan. Przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego / Jan Kamiński // Słowo Polskie. – Lwów, 1909. – № 528. – S. 1–2; № 530. – S. 1–2.
32. Kamiński Jan. Nowy przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego / Jan Kamiński // Słowo Polskie. – Lwów, 1909. – № 587. – S. 1–2; № 589. – S. 1–3.
33. Koko E. Franciszek Rawita-Gawroński wobec historiografii ukraińskiej na przełomie XIX – XX wieku / E. Koko // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – Tom III. Pod redakcją Jerzego Maternickiego, Leonida Zaszkiłniaka. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – S. 270–278.

34. Koko E. Franciszek Rawita-Gawroński wobec stosunków polsko-ukraińskich na przełomie XIX i XX wieku (do 1914 r.) / E. Koko // *Studia z dziejów polskiej myśli i kultury politycznej XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Romanowi Wapińskiemu.* – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2001. – S. 166–178.
35. Koko E. Rusini czy Ukraińcy? Kształtowanie się nowoczesnego narodu ukraińskiego w oglądach Franciszka Rawity-Gawrońskiego / E. Koko // *Polacy i sąsiedzi – dystanse i przenikanie kultur.* – Część I. Zbiór studiów pod redakcją Romana Wapińskiego. – Gdańsk, 2000. – S. 31–35.
36. Kolankowski L. Hruszewski M. Istorija Ukrainy-Rusi, t. IV, V, VI / L. Kolankowski // *Kwartalnik Historyczny.* – Lwów, 1913. – S. 348–365.
37. Kolankowski L. Kilka uwag o Prof. M. Hruszewskiego Historii Ukrainy-Rusi. – Lwów, 1913. – 20 s.
38. Kolankowski L. Pomysły i idee ukraińskie Prof. M. Hruszewskiego / L. Kolankowski // *Świat Słowiański.* – Rocznik IV. – Kraków, 1908. – Styczeń. – S. 19–30.
39. Plokhly S. Unmaking Imperial Russia. Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History / S. Plokhly. – Toronto-Buffalo-London : University of Toronto Press, 2005. – 614 p.
40. Rawita-Gawroński Fr. Kwestya ruska wobec Austrii i Rosyi / Fr. Rawita-Gawroński // *Świat Słowiański.* – Rocznik VIII. – Kraków, 1912. – Sierpień-Wrzesień. – S. 557–578.
41. Rawita-Gawroński Fr. Profesor Hruszewskij i jego Historia Ukrainy-Rusi / Fr. Rawita-Gawroński // *Świat Słowiański.* – Rocznik VII. – Kraków, 1911. – Maj. – S. 337–356.

REFERENCES

1. V. [Hnatiuk V.] : M. Hrushevskiyi. Zvychaina skhema «ruskoi» istorii y sprava ratsionalnoho ukhladu istorii skhidnoho sloviaanstva. «Sbornyk po slavianovedenyiu», Peterburh, 1904 / V. Hnatiuk // *Literaturno-naukovyi vistyky.* – 1905. – T. XXIX. – S. 142–143.
2. Hrushevskiyi M. Zvychaina skhema «ruskoi istorii» sprava ratsionalnoho ukhladu istorii Skhidnoho Sloviaanstva / M. Hrushevskiyi // Hrushevskiyi M. S. Tvory : U 50 t. / Redkol. : P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in.; Holov. red. P. Sokhan. – Lviv : Svit, 2002. – T. 1 : Serii «Suspilno-politychni tvory (1894–1907)». – S. 72–79.
3. Hrushevskiyi M. Iliustrovana istoriia Ukrainy / M. Hrushevskiyi. – Kyiv-Lviv, 1913. – 551 s.
4. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1996. – T. 9. – Ch. 1. – 880 s.
5. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1996. – T. 9. – Ch. 2. – 776 s.
6. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1992. – T. 2. – 640 s.
7. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1991. – T. 1. – 736 s.
8. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1993. – T. 3. – 592 s.
9. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1993. – T. 4. – 544 s.
10. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1994. – T. 5. – 704 s.
11. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1995. – T. 6. – 680 s.
12. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy : V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1995. – T. 8. – 856 s.
13. Hrushevskiyi M. Istoriiia Ukrainy-Rusy: V 11 t. 12 kn. (Redkol. : P. S. Sokhan (holova) ta in.) / M. Hrushevskiyi. – K. : Naukova dumka, 1995. – T. 7. – 628 s.
14. Hrushevskiyi M. Nasha zakhidnia oriiantatsiia / M. Hrushevskiyi // *Na porozi Novoi Ukrainy. Statti i dzherelni materiialy.* – Niu York – Lviv – Kyiv – Toronto – Miunkhen, 1992. – S. 14–17.
15. Hrushevskiyi M. Novi perspektyvy / M. Hrushevskiyi // *Na porozi Novoi Ukrainy. Statti i dzherelni materiialy.* – Niu York – Lviv – Kyiv – Toronto – Miunkhen, 1992. – S. 21–28.
16. Hrushevskiyi M. Oriientatsiia chornomorska / M. Hrushevskiyi // *Na porozi Novoi Ukrainy. Statti i dzherelni materiialy.* – Niu York – Lviv – Kyiv – Toronto – Miunkhen, 1992. – S. 18–21.
17. Hrushevskiyi M. Ukrainska sprava v yii istorychnomu rozvytku / M. Hrushevskiyi // Hrushevskiyi M. S. Tvory : U 50 t.; / Redkol. : P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in. ; Holov. red. P. Sokhan. – Lviv : Svit, 2007. – T. 8. Serii «Istorychni studii ta rozvidky (1906–1916)». – S. 311–322.

18. Yevg. L. [Lyatskiy L.] : Stati po slavyanovedeniyu. Vypusk I. Spb., 1904 / L. Lyatskiy // Vestnik Yevropy. – 1905. – № 4. – S. 864–865.
19. Zhukovskiy A. Politychna i publisytychna diialnist M. S. Hrushevskoho na emihratsii 1919 – 1924 rr. / A. Zhukovskiy // UIZh. – 2002. – № 1. – S. 96–125.
20. Zashkilniak L. Slavistyka v naukovi spadshchyni ta istoriosofii Mykhaila Hrushevskoho / L. Zashkilniak // Problemy slovianoznavstva. – Lviv, 1994. – Vyp. 46. – S. 3–24.
21. Zashkilniak L. Stosunky mizh ukrainskymy i polskymy istorykamy na zlami KhIKh i KhKh stolit / L. Zashkilniak // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Tom II. Pod redakcją Jerzego Maternickiego, Leonida Zaszkiłniaka. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2004. – S. 272–294.
22. Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho. – T. 4 : Lystuvannia Mykhaila Hrushevskoho ta Ivana Dzhydzhory. – Kyiv–Niu–Iork : UIT, VD «Prostir», 2008. – 457 s.
23. Mukhyn M. Prof. M. Hrushevskiy (1866 – 1934) / M. Mukhyn // Vistnyk. Misiachnyk literatury, mystetstva, nauky y hromadskoho zhyttia. – Richnyk IV. – Lviv, 1936. – S. 102–115; 194–202; 268–277.
24. Radchenko K. : Stati po slavyanovedeniyu. Vypusk I. Spb., 1904 / K. Radchenko // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshcheniya. – Chast. CCCLXI. – Oktyabr. – Spb., 1905. – S. 443–453.
25. Telvak V. Naukova spadshchyna Mykhaila Hrushevskoho v rosiiskii istoriohrafii kintsia KhIKh – pershoi polovyny KhKh stolittia / V. Telvak // Skhid-Zakhid : Istoryko-kulturolohichniy zbirnyk. – Vyp. V. – Kh. : FriMaind, 2002. – S. 64–78.
26. Telvak V. Postat Mykhaila Hrushevskoho v polskii istoriohrafii (kinets KhIKh – KhKh st.) / V. Telvak // UIZh. – 2006. – № 5. – S. 67–82.
27. Florynskiy T. D. Krytyko-byblyohrafycheskiy obzor noveishykh trudov y yzdaniy po slavianovedeniyu / T. D. Florynskiy // Unyversytetskiye yzvestiya. – 1905. – № 11. – S. 184–189.
28. Shchegolev S. N. Ukrainskoe dvizhenie kak sovremennyy etap yuzhnorusskogo separatizma / S. N. Shchegolev. – Kiev, 1912. – 588 s.
29. Iakovenko N. Koho ta yak inshue Mykhailo Hrushevskiy v «Istorii Ukrainy–Rusy»? / N. Yakovenko // Obraz Inshoho v susidnikh istoriakh : mify, stereotypy, naukovi interpretatsii (Materialy mizhnarodnoi naukovi konferentsii, Kyiv, 15–16 hrudnia 2005 roku). – K. : NAN Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy, 2008. – S. 95–100.
30. Brückner A. Dogmat normański / A. Brückner // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1906. – S. 664–679.
31. Kamiński Jan. Przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego / Jan Kamiński // Słowo Polskie. – Lwów, 1909. – № 528. – S. 1–2; № 530. – S. 1–2.
32. Kamiński Jan. Nowy przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego / Jan Kamiński // Słowo Polskie. – Lwów, 1909. – № 587. – S. 1–2; № 589. – S. 1–3.
33. Koko E. Franciszek Rawita-Gawroński wobec historiografii ukraińskiej na przełomie XIX – XX wieku / E. Koko // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – Tom III. Pod redakcją Jerzego Maternickiego, Leonida Zaszkiłniaka. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – S. 270–278.
34. Koko E. Franciszek Rawita-Gawroński wobec stosunków polsko-ukraińskich na przełomie XIX i XX wieku (do 1914 r.) / E. Koko // Studia z dziejów polskiej myśli i kultury politycznej XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Romanowi Wapińskiemu. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2001. – S. 166–178.
35. Koko E. Rusini czy Ukraińcy? Kształtowanie się nowoczesnego narodu ukraińskiego w oglądach Franciszka Rawity-Gawrońskiego / E. Koko // Polacy i sąsiedzi – dystanse i przenikanie kultur. – Część I. Zbiór studiów pod redakcją Romana Wapińskiego. – Gdańsk, 2000. – S. 31–35.
36. Kolankowski L. Hruszewski M. Istorija Ukrainy-Rusi, t. IV, V, VI / L. Kolankowski // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1913. – S. 348–365.
37. Kolankowski L. Kilka uwag o Prof. M. Hruszewskiego Historii Ukrainy-Rusi. – Lwów, 1913. – 20 s.
38. Kolankowski L. Pomysły i idee ukraińskie Prof. M. Hruszewskiego / L. Kolankowski // Świat Słowiański. – Rocznik IV. – Kraków, 1908. – Styczeń. – S. 19–30.
39. Plochy S. Unmaking Imperial Russia. Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History / S. Plochy. – Toronto-Buffalo-London : University of Toronto Press, 2005. – 614 p.
40. Rawita-Gawroński Fr. Kwestya ruska wobec Austrii i Rosyi / Fr. Rawita-Gawroński // Świat Słowiański. – Rocznik VIII. – Kraków, 1912. – Sierpień-Wrzesień. – S. 557–578.
41. Rawita-Gawroński Fr. Profesor Hruszewskij i jego Historia Ukrainy-Rusi / Fr. Rawita-Gawroński // Świat Słowiański. – Rocznik VII. – Kraków, 1911. – Maj. – S. 337–356.

Статтю подано до редакції 05.04.2016 р.

УДК 821.161.2.09(092)(477.83)

Володимир ГАЛИК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, докторант
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) galykvol@ukr.net

ПОСТІЙНІ Й ТИМЧАСОВІ ПОМЕШКАННЯ ІВАНА ФРАНКА ПІД ЧАС ЙОГО НАВЧАННЯ У ДРОГОБИЦЬКІЙ ГОЛОВНІЙ ШКОЛІ ТА ДРОГОБИЦЬКІЙ ГІМНАЗІЇ ІМЕНІ ФРАНЦА-ЙОСИФА І

У статті, на основі існуючого доробку франкознавців та через вивчення творчої спадщини Івана Франка, цілісно і по змозі лаконічно, представлено тему Франкових постійних й тимчасових помешкань у Дрогобичі під час навчання у Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа І. В ході дослідження з'ясовано, що за одинадцять років навчання Івана Франка у Дрогобичі, він чотири рази змінював свої помешкання, два з яких стали постійним пристанищем для нього впродовж термінів навчання у міській головній школі Дрогобича та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа І. Також доведено, що умови проживання І. Франка на квартирах у місті були жахливими, адже незначні матеріальні статки так і не дали Франковим батькам змоги забезпечити синові краще житло під час його навчання у Дрогобичі.

Ключові слова: Іван Франко, Дрогобицька головна школа, Дрогобицька гімназія, помешкання, навчання, умови проживання.

Літ. 18.

Volodymyr HALYK,

PhD. (History), Assistant Professor of World History, doctoral
Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) galykvol@ukr.net

PERMANENT AND TEMPORARY APARTMENT IVAN FRANKO DURING HIS TRAINING HOME SCHOOL IN DROHOBYCH AND DROHOBYCH GYMNASIUM NAMED AFTER FRANZ JOSEPH I

The article, based on the existing acquis frankoznavtsiv and through the study of the creative legacy of Ivan Franko holistically and in a position succinctly presented the topic Frankos permanent and temporary dwellings in Drohobych during training in Drohobych main school at Holy Trinity Church and Drohobych gymnasium named after Franz Joseph I. The study found that eleven years of study I. Franko in Drohobych, four times he changed his home, two of which were permanent shelter for him during the period of training in the main city school and Drohobych Drohobych gymnasium named after Franz Joseph I. also proved that I. Franko accommodation in apartments in the city were awful, because little material possessions and did not give Frankos parents able to provide better shelter his son during his studies in Drohobych.

Key words: Ivan Franko, Drohobych primary school, Drohobych gymnasium, accommodation, education, living conditions.

Ref. 18.

Владимир ГАЛЫК,

кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории, докторант
Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) galykvol@ukr.net

ПОСТОЯННЫЕ И ВРЕМЕННЫЕ МЕСТА ЖИТЕЛЬСТВА ИВАНА ФРАНКО ВО ВРЕМЯ ЕГО ОБУЧЕНИЯ В ДРОГОБЫЧСКОЙ ГЛАВНОЙ ШКОЛЕ И ДРОГОБЫЧСКОЙ ГИМНАЗИИ ИМЕНА ФРАНЦА-ИОСИФА I

В статті, на основі існуючих робіт франкознавців і через вивчення творчого спадку Івана Франка, цілісно і по можливості лаконічно, представлено тему постійних і тимчасових місць проживання І. Франка в Дрогобичі в час навчання в Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I. В процесі дослідження встановлено, що за одинадцять років навчання Івана Франка в Дрогобичі, він чотири рази міняв свої квартири, дві з яких стали постійним місцем проживання для нього в час навчання в державній головній школі Дрогобича та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I. Також доведено, що умови проживання І. Франка в приватних квартирах в місті були жахливими, тому незначительне матеріальне становище батьків І. Франка, так і не дали йому можливості забезпечити сину краще житло в час навчання в Дрогобичі.

Ключові слова: Іван Франко, Дрогобицька головна школа, Дрогобицька гімназія, житло, навчання, умови проживання.

Лит. 18.

Постановка проблеми. Цюгорічний подвійний ювілей Івана Франка – 160-річчя від дня народження та 100-річчя з дня пам'яті, – спонукає дослідників-франкознавців до ширшого переосмислення його життя та багатогранної діяльності. У контексті сказаного актуальним, на наш погляд, вбачається порушення теми Франкових постійних і тимчасових помешкань у Дрогобичі під час навчання у Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I.

Аналіз досліджень. Порушена нами проблема уже була предметом зацікавлення низки дослідників-франкознавців. Чи не вперше, про Франкові помешкання під час навчання у Дрогобичі, згадав у своєму дослідженні «Іван Франко в Дрогобичі» С. Пінчук, який на тлі демонстрації міста у коловороті життя і творчої спадщини знаного українського вченого, торкнувся і його дрогобицьких стадій [13].

Дещо згодом дрогобицький краєзнавець, Я. Ольховий спеціально взявся за прискіпливе вивчення дрогобицьких стадій Івана Франка, початкові результати чого були опубліковані на сторінках місцевої газети «Радянське слово» [12], а дещо пізніше, доповнивши свої напрацювання із згаданої проблеми, дослідник умістив спеціальну розвідку на сторінках «Дрогобицького краєзнавчого збірника», яка стала чи не найбільш повним і конкретним дослідженням про Франкові помешкання у Дрогобичі під час його навчання у місті [11].

Чимало уваги дрогобицьким помешканням І. Франка приділено такими дослідниками-франкознавцями як Р. Горак та Я. Гнатів, котрі у своїх працях про навчання І. Франка у Дрогобицькій нормальній школі та Дрогобицькій гімназії не змогли неохарактеризувати умови проживання вченого у місті [5; 6]. Побіжно звернемо увагу й на те, що окремі сюжети із порушеної нами проблеми представлені і в одноосібних працях Р. Горака [3; 4].

Хочемо згадати і про таких дрогобицьких дослідників-франкознавців як З. Гузар та М. Шалата, які також у своїх неспеціальних до порушеної нами теми працях, торкалися проблеми місця та умов проживання Івана Франка у Дрогобичі під час навчання у місцевій нормальній школі та гімназії [7; 18].

Водночас зазначимо, що у 2006 р. була спроба показати Франкові помешкання разом із місцями його постійного перебування в Дрогобичі на схемі-мапі, започаткувавши першу спробу розробки туристичного маршруту [8]. Нещодавно, нами було розроблено найповнішу туристичну мапу «Місця Івана Франка у Дрогобичі», яка разом із поясненнями увійшла до альбому-путівника «Дрогобич у житті та творчій спадщині Івана Франка», де окремим розділом представлено через призму аналізу і фотоілюстрацій Франкові стадії та умови його проживання під час навчання у Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I [1, 107–127, 328–338].

Мета статті. З огляду на те, що сьогодення франкознавча наука має вже чимало напрацювань з порушеної нами проблеми, ставимо собі за мету на основі існуючого доробку та творчої спадщини Івана Франка цілісно представити проблему Франкових постійних і тимчасових помешкань у Дрогобичі під час його навчання в Дрогобицькій головній школі при церкві Святої Трійці та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа I, локалізувати ці місця на сучасній мапі міста, представивши їх на сучасних світликах.

Виклад основного матеріалу. У період навчання в Дрогобицькій головній школі, так званій нормальній школі отців василіян, та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа Іван Франко в Дрогобичі прожив майже повних 11 років. Його непостійними й постійними помешканнями, так званими стаціями, були кватиртири у кравця Івана Гутовича (будинок зберігся до сьогоднішнього дня), будинок коваля Поплавського (не існує), хата тітки І. Франка Є. Кошицької (не існує) та будинок боднаря М. Корпака (не зберігся).

Характеристику дрогобицьких помешкань І. Франка хочемо розпочати із його коротко-часної стації під час навчання у нормальній школі – квартири кравця Івана Гутовича. За переконливим доведенням Я. Ольхового та за нашою перевіркою, будинок І. Гутовича нині ідентифікується із сучасним будинком на вулиці Жупна, № 16 [11, 73]. Саме тут було тимчасове помешкання Івана Франка під час навчання у дрогобицькій нормальній школі. Про своє проживання у І. Гутовича І. Франко згадав у передмові до 1-го тому *«Галицько-руські народні приповідки»* де зазначив: *«Живучи на стаціях у різних дрогобицьких міщан та передміщан, я знайомився залюбки з такими, що заховали в пам'яті багато старої руської міщанської традиції (назву тільки кравця Івана Гутовича та теслю Деревака, тоді, в початку 70-х років, уже звиш 70-літнього діда); від них і многих інших я списував немало етнографічного матеріалу та іноді при допомозі товаришів вишукував також інших оповідачів по передмістях, платив їм скромний почастинок і заставляв їх цілими ночами співати та оповідати всяку всячину...»* [2, 285].

У контексті сказаного акцентуємо, що від Івана Гутовича І. Франко вже під час свого навчання у Дрогобицькій гімназії записав і згодом опублікував такі легенди: *«Святий Николай і три студенти»*, *«Як у москалів кури п'ють»* (1870 р.), *«Як москаль долотом рибу ловив»* (1870 р.), *«Холера в Дрогобичі 1831 р. і жиди»* (1872 р.) [Див.: 14] та чимало прислів'їв і приказок, які увійшли до тритомника *«Галицько-руські народні приповідки»*.

Колишній будинок Івана Гутовича.

Перше тимчасове помешкання Івана Франка під час навчання у міській головній школі Дрогобича. Теперішній вигляд.

Світлини В. Галика, червень-липень, 2016 р.

Про друге, також тимчасове помешкання І. Франка в часі навчання у нормальній школі отців василіян дізнаємося зі спогадів його сучасника та приятеля Семена Вітика, проте ці дані є надто скупими і не підтвержені самим І. Франком. Дослідник Я. Ольховий з цього приводу стверджує, що він отримав *«...мабуть, цілком достовірні відомості, записані мешканцем приміського села Лішня – Сов'яком Володимиром Петровичем, 1915 року народження від свого діда Сов'яка Василя Миколаєвича, який знав особисто молодого Франка, про те, що деякий час, поки влаштувався у Кошицької, Франко мешкав ще в будинку коваля Поплавського, кузня і будинок якого, за свідченням цього інформатора, стояли недалеко від школи Василіян, на розі вулиці Каменярьської, яка відходила від вулиці Бориславської в напрямку Жупної»* [11, 74].

У сучасному Дрогобичі місце розташування кузні з будинком коваля Поплавського локалізується територією, яка розташована з боку південно-західного крила будинку № 2 по вулиці Бориславській у напрямку кав'ярні «Мальви».

Вищезгадані дві стації І. Франка, очевидно, були його тимчасовим помешканням під час вступних процедур до Дрогобицької головної школи аж допоки не були погоджені всі формальності. Після цього Франкові батьки потурбувались про більш комфортні умови для сина порівняно зі згаданими попередніми помешканнями, влаштувавши його на постійну квартиру до своєї родички – тітки І. Франка Є. Кошицької, де хлопець і проживав упродовж трьох років під час свого навчання у василіянській школі. У цьому контексті зазначимо, що І. Франка з Є. Кошицькою як і з отцем Іваном-Юліаном Німиловичем, який перед зайняттям посади директора Дрогобицької нормальної школи (з 1873 р.) учителював у цьому навчальному закладі і навчав І. Франка, єднали родинні зв'язки, адже брат бабці священика М. Твардовської був чоловіком сестри бабусі І. Франка по материнській лінії – К. Кімакович. Водночас мати о. І.-Ю. Німиловича, К. Романська, була сестрою Є. Романської (у першому шлюбі Кошицька, в другому – Гучинська), в якій проживав на квартирі І. Франко під час свого навчання у Дрогобицькій нормальній школі [10, 16-17].

Приблизне місце розташування кузні з будинком коваля Поплавського.

Друге тимчасове помешкання Івана Франка під час навчання у василіянській школі при церкві Святої Трійці. Теперішній вигляд.

Світлина В. Галика, червень-липень, 2016 р.

У передмові до твору «Рутенці» про своє перебування у тітки Є. Кошицької І. Франко писав: *«Мені пощастило в наймолодших літах, коли я ще ходив до т[ак] зв[аної] нормальної школи, що містилася в монастирі о. Василіан при церкві св. Трійці в Дрогобичі, жити на квартирі у міщанки Кошицької, що вдруге вийшла заміж за столяра Гучинського. Тут живучи протягом трьох літ, я мав нагоду придивитися ближче родинному життю та ремеслу дрогобицьких міщан і списав дещо з тих своїх вражень у нарисі «В столярні» [15, 8].*

У згаданих вище Франкових нарисах «У столярні» автор умістив розлогий опис про своє проживання у Є. Кошицької, детально описав колорит місцевості, де був розташований тітчин будинок, розповів про свої перші враження щодо життя у місті, про ціну грошей тощо. Характеризуючи свою стацію – помешкання тітки Кошицької, І. Франко пише: *«То був старий domeк у подвір'ї, відділений від вулиці трохи показнішим, але дуже негарним жидівським домом та ще одною величезною жидівською халабудою, де містився шинок, а від потоку смердючою гарбарнею. Від заходу й полудня до нього припірав невеличкий огорог, засаджений капустою, буряками та іншою невибагливою яриною. На подвір'ї перед домом стояли купи тертиць, верещали купи жиденят; від вулиці доходив шинковий галас, а від гарбарні поганий сопух. Усі забудовання були дерев'яні, внизу гнилі, бо місце було вогке. Отсе було те оточення, в якому пройшли перші три роки мого міського життя» [17, 171].*

Водночас, із Франкових спогадів «У столярні» дізнаємося про його життя і повсякденний побут упродовж 1864 – 1867 рр. І. Франко пише: «Життя в столярні йшло весело. Для мене, селянського сина, що привик чути вічні побоювання та бачити тривожну увагу на погоду, на хмари, на вітер, на мороз або спеку, на фази місяця, було новиною те рівне, веселе життя міського ремісника, відірване від природи та її примх, розмежоване зовсім іншими межами, поділене по зовсім іншій шкалі... Окреме місце займає в моїх споминах термінатор Ясько Романський. Се був самотній, крім мене, малолітній у домі і через те мій природний товариш... Від Яська пізнав я уперше й ціну грошей. У селі я бачив, як усі дорожили грішми, побивалися за ними, але який їх практичний пожиток, чим вони можуть бути для чоловіка, се лишилося мені тайною... Кожної п'ятниці і суботи був час артистичного попису «цьоці» Кошицької, час малювання скринь. Сю часть роботи вона найчастіше брала на себе; її малюнки визначалися нечувано сорокати добором фарб і дивовижними контурами цвітів... Взагалі столярня дуже часто лунала піснями... Діла Гучинських ішли добре. На скрині був такий попугай, що в деяких порах при кінці тижня готовими скринями заповнювали майже всю столярню. В таких разях мені стелили спати в такій скрині, а що в столярні йшла робота іноді до пізньої ночі, то я рано прокидався, немов у глибокій криниці... бували й такі часи, що мені доводилося спати в свіжих домовинах, коли в столярні їх роблено більше, а задля браку місця їх не було де класти, як тільки на моїм тапчані: тоді домовину клали на тапчан, а мені стелили в ній, і я спав преспокійно, антиципуючи вічний сон її властивого хазяїна... Та моя мати, довідавшись про се, запротестувала проти того, і мені перестали стелити в домовинах... Скінчивши так звану нормальну школу у василян, я перейшов на іншу станцію, і «цьоця» Кошицька з її столярнею цезла з обр'ю мого життя» [Див. детальніше: 17, 176–187].

Очевидно, що у столярні тітки Кошицької І. Франко фактично вперше ознайомився із прикметами дрогобицького міського життя та побуту, відсутністю людського страху перед природою, значимістю для людини матеріальних благ тощо. Водночас бачимо, що Франків побут у Кошицької був не вельми прийнятним для нормального, спокійного життя хлопця-школяра, проте це, не заважало йому у навчанні, а навпаки, скиривувало до ритмічного життя вже не сільського хлопчини, а хлопчини-міщанина.

На превеликий жаль, до сьогодні не збереглося нічого з того, що вказувало б на місце розташування дому, де проживав Іван Франко в часі навчання у школі отців василян. Єдине, що дає можливість локалізувати місце будинку Є. Кошицької – це згаданий І. Франком потік на тракті вулиці Бориславської, який зветься Побук (інколи вживають гідронім Серет).

Ще у 80-х роках ХХ ст. Я. Ольховому вдалося знайти приблизне місце розташування будинку тітки І. Франка. З цього приводу він пише: «...нам пощастило зустрінути ще й досить близького родича чоловіка Кошицької, його братового онука Гучинського Мар'яна Осиповича, який зміг досить докладно показати те місце, де стояла описана Франком господа, а також старожилів міста: згаданий вже нами Губицький Іван Михайлович і Леськів Сергій Несторович, які внесли суттєві доповнення до нашого пошуку, то можна впевнено констатувати, що цей наш пошук виявився цілком успішним. Сергій Леськів стверджує, що господа Кошицької, про яку, як про своє трирічне помешкання у Дрогобичі, згадує Іван Франко, а також гарбарня, до якої вона прилягала, знаходились, рахуючи від центра міста, наліво по Бориславській вулиці, зразу ж за потічком. Сам будинок Кошицької знаходився на деякій віддалі від дороги, а саме там, де задвірки сучасної вулиці Бориславської утворюють закінчення провулка Ремісничого» [11, 75].

Перевірити стовідсотково наведену вище інформацію, якою оперував Я. Ольховий, вкрай важко, оскільки немає вже в живих ні дослідника, ані згаданих ним інформаторів, ані тих споруд (збереглися лише окремі дотичні будівлі, про які розповідає Я. Ольховий), які були на Бориславському тракті. Та все ж проведені дослідження Я. Ольхового та самі спогади І. Франка, а також відповідне зіставлення інформації дають змогу припустити, що будинок Франкової тітки Кошицької знаходився там, де саме зараз задвірки ліворіччя від вулиці Бориславської – територія вкінці провулка Ремісничого, де «із ув'язнення» виходить на «волю» потічок Побук (Серет).

**Приблизне місце розташування столярні з будинком тітки І. Франка Є. Кошицької.
Перше постійне місце проживання Івана Франка під час навчання у школі отців
василіян при церкві Святої Трійці. Теперішній вигляд.**

Світлини В. Галика, червень-липень, 2016 р.

Про друге постійне помешкання Івана Франка дізнаємося з його спогадів «Спомини із моїх гімназійних часів» а також із переднього слова до твору «Рутенці». Зокрема, у спогадах гімназійного часу І. Франко згадує: «...я з товаришем Йосифом Райхертом, сином німецького колоніста, у вищій гімназії читав драми Шекспіра, Шіллера та Гете. З його старшим братом Філіпом Райхертом, що з самбірської гімназії перейшов до Дрогобича, я один рік жив на спільній квартирі в домі боднаря Корпака» [16, 51].

Докладний опис Франкової другої стації в часі навчання у Дрогобицькій гімназії подав його гімназійний товариш-однокласник Михайло Коріневич, який разом із ним проживав півтора року на квартирі в боднаря Корпака. У своїх спогадах М. Коріневич детально описав Франкове помешкання під час гімназійних студій та його побут у ньому: «Коли ж мене через рік дали на квартиру за жупою сільною (за салінами) далеко на передмісті, до міщанина, то я кусень дороги зі школи йшов не раз із Франком і дізнався, де він мешкає. Була се дуже мізерна хатчина при поперечній дорозі; там я, отже, не раз вступав до Франка; до тої хати я по 3-х роках науки перебрався і мешкав разом з ним. Мізернішого мешкання, квартири не можна було вже собі й погадати. Одна мала кімната (в ній і кухня); тут одне ліжко для тазди і таздині, банкбетель, скриня, що служила за стіл, стіл для кухні, лавки, 2 крісла, посередині могло поміститися стоячи найбільше 10 людей; тазда цілий день був при роботі як тесляр, а таздиня, яку звали «цьоця», варила їсти для мене і Франка, осібно для кожного, часто-густо одну страву на обід.

На сій квартирі мешкав я з Франком півтора року; протягом кількох місяців Франко, як давніший локатор, спав на банкбетлі, а я прикладав лавку до нього і спав на лавці, а пізніше, аж до мого відходу, душилися уже разом на банкбетлі, з якого верхню дошку на ніч здіймано. Вночі для науки уживали переважно свічки або часом лампки велечини каганця» [9, 76].

Тож, із слів М. Коріневича дізнаємося, що будинок боднаря Корпака розташовувався недалеко від соляної жупи на поперечній дорозі, тобто на стику вулиць, якими проходив щоденний маршрут гімназистів до Дрогобицької гімназії. За словами Я. Ольхового «Реконструкція шляху М. Коріневича від саліни... до гімназії показує, що такою поперечною дорогою, на якій знаходилась квартира Івана Франка періоду його навчання у гімназії, могла бути лиш сучасна вулиця Марійська, яка, по суті, і становить поперечний провулок небагатьма будинками, що сполучає сучасну вулицю Жупну, на кінці якої знаходиться згадана саліна, з вулицею Юрія Дрогобича (колишня Боднарська)». Водночас Я. Ольховий акцентує, що у 80-х роках ХХ ст. місцеві старожили також неофіційно називали її поперечною вулицею через таке розташування [11, 75].

Провівши опитування з-поміж місцевих, а після цього переглянувши документальні матеріали, що зберігались в архіві Миського бюро технічної інвентаризації, Я. Ольховий дійшов висно-

вку, що цей будинок, під № 2 на вулиці Маріїнській справді належав померлій в Польщі Єлені Корпак, яка успадкувала його від батька, що вважався родовитим бондарем. Також Я. Ольховому вдалося встановити, що боднаря Корпака звали Мартин і що він займався теслярством, про що згадував у спогадах М. Коріневич [11, 75–76].

Пам'ятний хрест на місці колони Св. Яна. Вказівник коло території, яка локалізує садибу Мартина Корпака – постійне помешкання І. Франка-гімназиста. Теперішній вигляд.

Світлина В. Галика, червень-липень, 2016 р.

Тож приблизним місцем розташування будинку Мартина Корпака, де І. Франко постійно проживав у час свого навчання в Дрогобицькій гімназії, є тепер кут на стику вулиць Ю. Дрогобича і Маріїнської навпроти пам'ятного хреста, де стояла і була знищена в радянський час фігура-колона Святого Яна.

Висновки. Таким чином, бачимо, що за одинадцять літ дитинства та юності Івана Франка у Дрогобичі він чотири рази міняв квартирні помешкання, два з яких стали постійним пристанищем для нього впродовж термінів навчання у міській головній школі Дрогобича та Дрогобицькій гімназії імені Франца-Йосифа І. Умови проживання І. Франка на згаданих стаціях були жахливими. Очевидно, батьки Івана Франка розуміли неприйнятність тих умов, у яких проживав їх син, тому намагалися змінювати їх на кращі, переводивши його з однієї стації на іншу, проте невеликі матеріальні статки так і не дали їм можливості забезпечити І. Франкові краще житло під час навчання у Дрогобичі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Галик В. Дрогобич у житті та творчій спадщині Івана Франка : альбом-путівник / В. Галик. – Дрогобич : Видавництво ТзОВ «Трек-ЛТД», 2016. – 356 с., іл. + вкладка.
2. Галицько-руські народні приповідки: У 3-х т. / Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко : 2-е вид. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – Т. 1. – 832 с.
3. Горак Р. Адреси юності Івана Франка в Дрогобичі / Р. Горак. – Трускавець : «Франкова криниця», 1995 – 16 с.
4. Горак Р. Дрогобич – місто юності Івана Франка : Книга-путівник / Р. Горак. – Х. : Майдан, 2011. – 272 с.
5. Горак Р. Іван Франко / Кн. друга. Цілком нормальна школа / Р. Горак, Я. Гнатів. – Львів : Видавництво отців Василян «Місіонер», 2001. – 204 с.
6. Горак Р. Іван Франко / Кн. третя. Гімназія / Р. Горак, Я. Гнатів. – Львів : Видавництво отців Василян «Місіонер», 2001. – 360 с.
7. Гузар З. Стежками життя і творчості Івана Франка. Пам'ятка для студента / З. Гузар. – Дрогобич : Коло, 2004. – 140 с.
8. Іван Франко у Дрогобичі // Календар класного керівника на 2006 – 2007 навчальний рік. – Дрогобич : Коло, 2006. – С. 160–167.
9. Коріневич М. Спомини про Івана Франка як ученика гімназії / М. Коріневич // Спогади про Івана Франка / [упоряд., вступ. сл., прим. М. І. Гнатюка]. – 2-ге вид., доп., перероб. – Львів : Каменяр, 2011. – С. 74–78.

10. Німилович О. Веселка просвітленої пам'яті / О. Німилович, М. Зимомря. – Дрогобич : Посвіт, 2010. – 100 с.
11. Ольховий Я. Дрогобицькі станції Великого Каменяря / Я. Ольховий // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич : Коло, 2005. – Вип. 9. – С. 73–78.
12. Ольховий Я. Тут жив великий Каменярь / Я. Ольховий // Радянське слово. – 1987. – № 66. – 25 квітня. – С. 3.; № 67. – 28 квітня. – С. 3.
13. Пінчук С. Іван Франко в Дрогобичі / С. Пінчук // Наукові записки Дрогобицького Державного Педагогічного Інституту ім. Ів. Франка. – Вип. II. – Дрогобич : Видавництво Львівського університету, 1967. – С. 48–69.
14. «Там город преславний Дрогобич лежить...» (Вибрані праці Івана Франка про Дрогобич) / [упорядкування, передмова і коментарі Володимира Галика]. – Дрогобич : Коло, 2008. – 200 с.
15. Франко І. Рутенці / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – Т. 15. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 7–41.
16. Франко І. Спомини з моїх гімназійних часів / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 39. – С. 50–54.
17. Франко І. У столярні. (Із моїх споминів) / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – Т. 21. – К. : Наукова думка, 1979. – С. 171–189.
18. Шалата М. Іван Франко у школі при церкві Святої Трійці / М. Шалата // Франкознавчі студії. – Випук шостий / С. Пшеничний (голов. ред). Л. Винар та ін. – Дрогобич : Коло, 2015. – 173–190.

REFERENCES

1. Halyk V. Drohobych u zhytti ta tvorchii spadshchyni Ivana Franka : albom-putivnyk / V. Halyk. – Drohobych : Vydavnytstvo TzOV «Trek-LTD», 2016. – 356 s., il. + vkladka.
2. Halytsko-ruski narodni pryovidky: U 3-kh t. / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv Dr. Ivan Franko : 2-e vyd. – Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. – Т. 1. – 832 s.
3. Horak R. Adresy yunosti Ivana Franka v Drohobychi / R. Horak. – Truskavets : «Frankova krynytsia», 1995 – 16 s.
4. Horak R. Drohobych – misto yunosti Ivana Franka : Knyha-putivnyk / R. Horak. – Kh. : Maidan, 2011. – 272 s.
5. Horak R. Ivan Franko / Kn. druha. Tsilkom normalna shkola / R. Horak, Ya. Hnativ. – Lviv : Vydavnytstvo otsiv Vasyliian «Misioner», 2001. – 204 s.
6. Horak R. Ivan Franko / Kn. tretia. Gimnaziia / R. Horak, Ya. Hnativ. – Lviv : Vydavnytstvo otsiv Vasyliian «Misioner», 2001. – 360 s.
7. Huzar Z. Stezhkamy zhyttia i tvorchosti Ivana Franka. Pamiatka dlia studenta / Z. Huzar. – Drohobych : Kolo, 2004. – 140 s.
8. Ivan Franko u Drohobychi // Kalendar klasnoho kerivnyka na 2006 – 2007 navchalnyi rik. – Drohobych : Kolo, 2006. – S. 160–167.
9. Korinevych M. Spomyny pro Ivana Franka yak uchenyka himnazii / M. Korinevych // Spohady pro Ivana Franka / [uporiad., vstup. sl., prym. M. I. Hnatiuka]. – 2-he vyd., dop., pererob. – Lviv : Kameniar, 2011. – S. 74–78.
10. Nimylovych O. Veselka prosvitlenoi pamiatii / O. Nimylovych, M. Zymomria. – Drohobych : Posvit, 2010. – 100 s.
11. Olkhovyi Ya. Drohobytiski stantsii Velykoho Kameniar / Ya. Olkhovyi // Drohobytyskiy kraieznachvyi zbiryk. – Drohobych : Kolo, 2005. – Vyp. 9. – S. 73–78.
12. Olkhovyi Ya. Tut zhyv velykyi Kameniar / Ya. Olkhovyi // Radianske slovo. – 1987. – № 66. – 25 kvitnia. – S. 3.; № 67. – 28 kvitnia. – S. 3.
13. Pinchuk S. Ivan Franko v Drohobychi / S. Pinchuk // Naukovi zapysky Drohobytyskoho Derzhavnogo Pedagogichnoho Instytutu im. Iv. Franka. – Vyp. II. – Drohobych : Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu, 1967. – S. 48–69.
14. «Там horod preslavnyi Drohobych lezhyt...» (Vybrani pratsi Ivana Franka pro Drohobych) / [uporiadkuvannya, predmova i komentari Volodymyra Halyka]. – Drohobych : Kolo, 2008. – 200 s.
15. Franko I. Rutentsi / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv u 50-ty t. + dodatkovy tomy. – Т. 15. – К. : Naukova dumka, 1978. – S. 7–41.
16. Franko I. Spomyny z moikh himnaziinykh chasiv / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv u 50-ty t. + dodatkovy tomy. – К. : Naukova dumka, 1983. – Т. 39. – S. 50–54.
17. Franko I. U stoliarni. (Iz moikh spomyniv) / I. Franko // Franko I. Zibrannia tvoriv u 50-ty t. + dodatkovy tomy. – Т. 21. – К. : Naukova dumka, 1979. – S. 171–189.
18. Shalata M. Ivan Franko u shkoli pry tserkvi Sviatoi Triitsi / M. Shalata // Frankoznavchi studii. – Vypuk shostyi / Ye. Pshenychnyi (holov. red). L. Vynar ta in. – Drohobych : Kolo, 2015. – 173–190.

Статтю подано до редакції 2.03.2016 р.

УДК 94(470+571)"19/20"

Зінаїда СВЯЩЕНКО,

доктор історичних наук, професор кафедри загальної історії
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Україна, Умань) szv09@meta.ua

АГРАРНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ С. ВІТТЕ В ОЦІНЦІ ДОСЛІДНИКІВ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті проаналізовані погляди дослідників початку ХХ ст. на аграрне питання в політичній діяльності С. Вітте. Наголос зроблений на тому, що тематично історіографічний простір початку ХХ ст. позначений наявністю двох ідейно-змістових ніш. Перша з них – це увага до матеріалів Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості. Друга – характеристика С. Вітте та його економічної моделі. Зазначається, що є достатньо підстав говорити про те, що історіографії початку ХХ ст. був властивий плюралізм думок. Незважаючи на цензуру, тогочасні автори не без негативних для себе наслідків критично висловлювалися на адресу аграрної політики властей.

Ключові слова: аграрне питання, Російська імперія, аграрні ініціативи, історіографія початку ХХ ст., С. Вітте.

Літ. 19.

Zinaida SVYASCHENKO,

PhD. (History), Assistant Professor of World History,
Uman Paul Tychina State Pedagogical University
(Ukraine, Uman), szv09@meta.ua

THE AGRARIAN QUESTION IN POLITICS S. WITTE IN ASSESSING RESEARCHERS EARLY XX CENTURY

In the article the analyze views of researchers early twentieth century on the agrarian question in politics S. Witte. Emphasis is placed on the fact that thematically historiographical space early twentieth century indicated the presence of two ideological and semantic niches. The first of them – is the attention to materials Special Meeting of the needs of the agricultural industry. Second – the characteristic of S. Witte and his economic model. It is noted that there is sufficient reason talk about that the historiography of the early twentieth century was proper pluralism thoughts. Despite the censorship, the authors of that time is not without negative consequences for themselves critically expressed to the agrarian policy of the authorities.

Key words: the agrarian question, Russian Empire, agricultural initiatives, historiography of the early twentieth century, S. Witte.

Ref. 19.

Зинаида СВЯЩЕНКО,

доктор исторических наук, профессор кафедры всеобщей истории Уманского
государственного педагогического университета имени Павла Тычины
(Украина, Умань) szv09@meta.ua

АГРАРНЫЙ ВОПРОС В ПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С. ВИТТЕ В ОЦЕНКЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ НАЧАЛА ХХ ВЕКА

В статье проанализированы взгляды исследователей начала ХХ века на аграрный вопрос в политической деятельности С. Витте. Упор сделан на том, что тематически историографическое пространство начала ХХ века обозначено наличием двух идейно-смысловых ниш. Первая из них – это внимание к материалам Особого совещания из потребностей сельскохозяйственной промышленности. Вторая – характеристика С. Витте и его экономической модели. Отмечается, что есть достаточно оснований говорить о том, что историографии начала ХХ века был присущ плюрализм мнений. Несмотря на цензуру, тогдашние авторы не без негативных для себя последствий критически высказывались в адрес аграрной политики властей.

Ключевые слова: аграрный вопрос, Российская империя, аграрные инициативы, историография начала XX в., С. Витте.

Лит. 19.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку української історичної науки все актуальніше постає питання історіографічного осмислення аграрної історії, особливо початку XX ст. – коли відбувався пошук моделей селянських реформ, а общинне право вступало в суперечність з ринковою економікою.

У широкому історіографічному полі двох останніх десятиліть відбувається реабілітація до-революційної селянознавчої історичної думки через уважне ставлення до її інформаційних можливостей. Вважаємо, що на початку XX ст. в історіографії з обраної нами теми було закладено підвалини та сформовано традиції для подальшого її науково-історичного осмислення.

Аналіз досліджень. У сучасній українській історіографії практично відсутні історіографічні студії присвячені аналізу поглядів дослідників початку XX ст. на аграрне питання в політичній діяльності С. Витте. Тому **мета статті** полягає в систематизованому аналізі аграрного питання в політичній діяльності С. Витте в баченні науковців початку XX ст. Основним джерелом цього дослідження послужили праці дослідників початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Аналіз опрацьованої нами під час дослідження історіографічної спадщини дозволяє констатувати, що автори початку XX ст. основну увагу приділяли розгляду селянського питання взагалі та діяльності урядових комісій, які напружували шляхи вирішення аграрного питання. З-поміж них чільне місце посідали Редакційна комісія Міністерства внутрішніх справ, а також Особлива нарада з потреб сільськогосподарської промисловості, яку очолював С. Витте.

Серед дослідників цього періоду пальму першості слід віддати С. Прокоповичу, який привернув увагу громадськості до результатів діяльності місцевих губернських та повітових комітетів Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості [1]. Ним відтворено нормативно-правову базу, якою юридично оформлювалися утворення, діяльність, повноваження місцевих губернських та повітових комітетів Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості, прокоментовано рішення місцевих комітетів щодо соціально-економічного та правового становища селян. Не втратили актуальності слушні міркування С. Прокоповича про те, що створенням Особливої наради власті визнали за аграрним питанням політичний складник, що у такий спосіб аграрне питання набуло статусу «національного лиха, для усунення якого потрібні заходи державного характеру» [1, 9].

На сторінках роботи С. Прокоповича міститься і критика організаторів Особливої наради. Щоправда, прізвище С. Витте не називається, але цього і не потрібно, адже це і так зрозуміло. Критичні міркування стосуються трьох основних моментів. По-перше, схвалюючи загалом ідею створення Особливої наради, яка засвідчила політизацію аграрного питання у країні, автор «Местных людей о нуждах России» не сприймає того, що Особлива нарада ухилилася від «прямої постановки цього (аграрного – авт.) питання» [1, 9–10]. По-друге, вітаючи наміри влади мати об'єктивну картину стану справ у сільському господарстві шляхом отримання інформації від тих, хто «близько стоїть до землеробства і кому краще за все відомі його слабкі місця та нагальні потреби», С. Прокопович висловлює невдоволення тим, що власті не залучили до цієї роботи земства, а створили місцеві комітети [1, 1]. По-третє, що зумовлене другим, місцеві комітети, на його думку, не є «виразниками громадської думки країни» [1, 43].

Навряд чи є достатньо підстав погодитися з висловленими вище критичними положеннями, хоча, безсумнівно, вони мають право на існування. На нашу думку, С. Прокоповичу не були відомі ті непрості обставини, за яких С. Витте домогся створення Особливої наради та її структурних компонентів – місцевих комітетів. Зокрема, знаючи, м'яко кажучи, непривітне ставлення імператора до земств, чи можна було переконати його у створенні Особливої наради, що тісно співпрацювала б із земствами. Не потрібно забувати, що, попри геніальність задумів С. Витте, П. Столипіна, М. Кутлера, В. Коковцова та інших, рішення щодо їх реалізації приймалися Миколою II. Щодо закидів на адресу непередставництва місцевих комітетів з огляду на умови їхньої роботи,

то автор сам спростовує цю свою тезу, опосередковано наводячи дані про їхній соціальний склад. Однак варто погодитися з тим, що справді влада жорстко контролювала політичну благонадійність цих інститутів.

Започатковану С. Прокоповичем тематику продовжив С. Шидловський [2, 9–13]. Об'єктом його уваги також стала діяльність місцевих комітетів. Автор ретельно підійшов до розкриття сутності та змісту роботи цієї інституції Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості. Він прокоментував положення, що стосувалися складу, повноважень, напрямів діяльності місцевих комітетів, особливостей комплектації їхніх штатів тощо. Окреме місце автором «Общего обзора трудов местных комитетов» приділено пунктам програми «занять» Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості, чисельності губернських та повітових місцевих комітетів. Наскільки вдалим є виклад матеріалу засвідчує, принаймні, те, що сучасні історики до цих пір послуговуються введеними ним в обіг даними стосовно чисельності місцевих комітетів, їх соціального складу тощо.

Крім окремих публікацій, в яких висвітлено різні аспекти аграрних ініціатив у Російській імперії у 1901 – 1906 рр., в історіографії на початку ХХ ст. з'явилися й збірники статей. Прикладом цього є «Очерки по крестьянскому вопросу» за загальною редакцією А. Мануїлова. У контексті нашої теми привертають увагу дві публікації А. Мануїлова.

Предмет зацікавленості А. Мануїлова – обшинне та селянське землеволодіння/землекористування та запропоновані Особливою нарадою зміни у цій сфері аграрних відносин.

У першій своїй статті [3] він схвально відгукнувся на створення Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості. Цю подію автор «Общинного землевладения» назвав знаковою. Вона, на його думку, засвідчила неспроможність реалізації урядом старої аграрної політики, підтвердила нагальну потребу нового шляху. Останній – розвиток самодіяльності селянства, звільнення його від адміністративної опіки, усунення станової окремішності, долучення селян до освіти. Він поділяв позицію членів Особливої наради щодо необхідності кардинальних змін у соціально-економічному та правовому становищі селян [3, 348].

У другій статті цього ж автора мова йде про розгляд членами Особливої наради питання про селянську оренду. Він звернув увагу на те, що до створення Особливої наради селянська оренда урядовцями не розглядалася. Такий стан справ А. Мануїлов вважає невиправданим, оскільки урегулювання на селі орендних відносин – реальний крок до послаблення селянського мало- та безземелля. Тому ці питання повинні перебувати на контролі держави [4]. На його переконання, шлях, запропонований членами Особливої наради, з урегулювання орендних відносин на селі цілком обґрунтований і виправданий. В його основі лежали такі моменти: по-перше, нормальна орендна плата; по-друге, зменшення селянського попиту на оренду шляхом покращення інтенсивності селянського господарства; по-третє, усунення перешкод у виході селян із общини; по-четверте, ліквідація через- та багатосмужжя, по-п'яте, організація переселення [4, 208]. У порівнянні з попередньою статтею А. Мануїлова, ця написана у позитивній тональності, що підтверджує прихильність її автора до ліберальних ідей реорганізації сільського господарства.

Діяльність Особливої наради та постать С. Вітте висвітлено на сторінках творчого доробку І. Страховського [5], П. Лященка [6; 7], І. Чернишева [8; 9; 10].

Так, І. Страховський проаналізував діяльність урядових комісій та запропоновані ними законопроекти щодо покращення умов життєдіяльності селян, розпочинаючи від 1861 р. Він, поділяючи думки С. Вітте, вважав першочерговим завданням нової аграрної політики, положення якої розроблялися, нівелювати станову окремішність селян. Зрівняння селян у правах із іншими верствами тогочасного російського імперського соціуму дозволить селянам якісно покращити своє соціально-економічне становище. У такому контексті І. Страховський віддавав перевагу правильності законопроектів Особливої наради перед аналогічними документами Редакційної комісії. Робота лише б виграла, якби її автор зіставив розроблені державними комісіями пропозиції, виокремивши спільне, відмінне, загальні тенденції в еволюції державної аграрної думки.

П. Лященко у своїх роботах, присвячених аграрній історії Росії, дещо розширив тематику дослідницького поля. Він узагальнив не лише діяльність Особливої наради та Редакційної комісії, а й охарактеризував погляди С. Вітте, відображені у «Записке по крестьянскому делу» від 1904 р.

Беручи до уваги належний фаховий рівень автора, не можна не побачити і окремих неточностей, яких він припускається. Скажімо, П. Лященко переконаний у тому, що законопроект Редакційної комісії було взято за основу Столипінського аграрного законодавства. Хоча в інших роботах цього дослідника обґрунтовується цілком слушна теза про те, що саме діяльність Особливої наради заклала правові основи до проведення П. Столипіним аграрної реформи.

І. Чернишев зробив, хоча і не бездоганну спробу вивчити напрацювання Редакційної комісії, опублікованих матеріалів Особливої наради та ін. Погляди цього автора позначені об'єктивністю та виваженістю. Зокрема, системним аналізом позначена та частина роботи, в якій відтворено змістову еволюцію поглядів С. Вітте на общину, а також ставлення до общини російського істеблїшменту. Водночас не все із запланованого ним вдалося досягти повною мірою.

Якщо попередні автори у своїх дослідженнях віддавали перевагу аналізу документів, напрацювань урядових комісій, то творчий доробок М. Гранта [11], Г. Клейнова [12], І. Колишка [13; 14], І. Мануса [15], М. Ковалевського [16], М. Туган-Барановського [17; 18] та інших більшою мірою стосується оцінки постаті С. Вітте та його діяльності на посаді міністра фінансів та прем'єр-міністра.

Напрацювання вищезгаданих авторів неоднорідні за ідейно-змістовим наповненням. Як засвідчує їх аналіз, у роботах перших чотирьох домінує упереджене ставлення не лише до постаті С. Вітте, а і до його політики. Вони критикували віттевську економічну модель. Насамперед закидаючи її автору ігнорування диспропорцій у розвитку індустрії, фінансово-банківської справи та сільського господарства. Однак така критика ґрунтувалася не на об'єктивних фактах і обґрунтованих судженнях, а на особистій антипатії до С. Вітте.

Яскравим підтвердженням такому нашому судженню є, наприклад, творча спадщина І. Колишка. У роботі «Великий распад», виданій на початку ХХ ст. і передрукованій у наш час, автор не лише поціновує заходи С. Вітте у внутрішній економічній політиці, а вдається і до персональних образ. На сторінках цієї роботи візаві автора постає як керований своєю дружиною «временщик», що переймався не стільки інтересами держави, скільки жагою до влади, накопиченням власного багатства. Дозволимо собі розлогу цитату мовою оригіналу, щоб точно і без перекручень подати не лише характеристику С. Вітте, яку йому дав І. Колишко, а і розкрити загальну тональність цієї праці та робіт І. Мануса, Г. Клейнова, М. Гранта. І. Колишко писав: «Первые семь-восемь лет владычества Витте были годами несомненного его триумфа. Покончив с коренными экономическими реформами, – с индустриализацией, с укреплением русской денежной системы, переведя российскую экономику с рельс страны возделывающей на рельсы страны обрабатывающей, перекроив русскую географию, подчеркнув сословную рознь между дворянством и крестьянством и вдохнув жизнь в инертное для него третье сословие, опираясь на банкиров не только русских, но и мировых ..., заложив прочный фундамент своему личному крупному состоянию, завязав прочные связи с русскими малыми дворами и русской высшей аристократией, выдал дочь своей жены за одного из русских аристократов – из разночинца шагнул в вельможи, из ничего – в Крезы, из управляющего железной дорогой – во всемогущего диктатора, Витте, казалось бы, мог почить на лаврах. Но... Властолюбию и честолюбию временщика, подогреваемым его супругой, не было пределов. Как в «Золотой рыбке», Витте захотел, чтобы прислуживала ему за столом эта самая рыбка» [14, 141–142].

Причина такого ставлення до С. Вітте, який відіграв важливу роль у житті його критика, насправді дуже проста. Насамперед, як зауважує І. Лукоянов, І. Колишко був непорядною людиною, діяльність якої була овіяна атмосферою бруду, зловживань, скандалів тощо. Окрім того, він не зміг пробачити С. Вітте того, що останній вважав його чоловіком іншої сексуальної орієнтації [19,5]. Отже, суб'єктивізм і упередженість І. Колишка не потребують зайвих коментарів.

По-іншому до персони графа поставилися легальний марксист М. Туган-Барановський і ліберал М. Ковалевський. Обидва вони вважали С. Вітте прихильником капіталізму, людиною, яка більше за інших доклала зусиль для покращення матеріальних статків селян. Диспропорції у віттевській економічній моделі ці автори не схильні були гіперболізувати, вбачаючи у них природність, породжену загальною спрямованістю внутрішньої політики модернізації, що піддавалася корекції. Водночас, акцентуючи увагу на характеристиці поглядів і дій С. Вітте, М. Туган-Бара-

новський і М. Ковалевський не аналізували загалом його аграрні ініціативи. Міркування авторів ґрунтувалися здебільшого на схожості їхніх поглядів і поглядів С. Вітте на шляхи розвитку держави на початку ХХ ст.

Підсумовуючи розвиток історіографії на початку ХХ ст. з порушеної нами теми, констатуємо наступне. Жанрово історіографічний простір початку ХХ ст. представлений в основному статтями, монографіями. Їхніми авторами не завжди були фахівці-історики. Переважно – економісти, соціологи, політичні та громадські діячі. Тому напрацюванням початку ХХ ст. властиві такі риси, як описовість, упередженість та суб'єктивізм, обмеженість дослідницького поля тощо. У більшості випадків наукові надбання тогочасних авторів не ґрунтувалися на методологічних засадах, що і зумовлювало домінування зазначених вище характеристик. Окрім того, авторам початку ХХ ст. не вдалося повною мірою абстрагуватися від подій, учасниками яких вони були. Тому в їхніх працях превалює «відчуття духу епохи», а не його науково-історичний аналіз, авторські міркування, а не фахові аналітичні узагальнення.

Тематично історіографічний простір початку ХХ ст. позначений наявністю двох ідейно-змістових ніш. Перша з них – це увага до матеріалів Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості. Друга – характеристика С. Вітте та його економічної моделі.

Є достатньо підстав говорити і про те, що історіографії початку ХХ ст. був властивий плюралізм думок. Незважаючи на цензуру, тогочасні автори без негативних для себе наслідків критично висловлювалися на адресу аграрної політики властей. Також спостерігаємо політичну поляризацію результатів творчої інтелектуальної діяльності тогочасних авторів. Насамперед мова йде про формування так званих консервативної та ліберальної історіографій. Представниками першої були І. Манус, І. Колишко, Г. Клейнов, М. Грант та інші. Другу представляли М. Кутлер, М. Туган-Барановський, М. Ковалевський та інші. Їхня поява відображала ті загальнополітичні настрої, що панували на початку ХХ ст. у країні. Це не могло не позначитися на змісті робіт.

Висновки. Вважаємо, що на початку ХХ ст. в історіографії з обраної нами теми було закладено підвалини та сформовано традиції для подальшого її науково-історичного осмислення. Науковий доробок цього періоду, попри всі його недоліки, цінний, по-перше, тим, що він містить цікаву інформацію стосовно аграрного питання в політичній діяльності С. Вітте, яка не втратила свою актуальність і до тепер. По-друге, без цього фундаменту неможливе цілісне відтворення історіографічного процесу з порушеної нами проблематики. По-третє, без напрацювань початку ХХ ст. складно буде у всій повноті відтворити широкомасштабну картину аграрного питання в політичній діяльності С. Вітте.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Прокопович С. Н. Местные люди о нуждах России / С. Н. Прокопович. – СПб., 1904. – 275 с.
2. Шидловський С. И. Общий обзор трудов местных комитетов / С. И. Шидловский. – СПб., 1905. – 239 с.
3. Мануилов А. А. Общинное землевладение / А. А. Мануилов // Очерки по крестьянскому вопросу. Собрание статей под ред. А. А. Мануилова. – М. : Изд. Д. С. Горшкова, 1905. – С. 329–348.
4. Мануилов А. А. Арендный вопрос перед Особым Совещанием о нуждах сельско-хозяйственной промышленности / А. А. Мануилов // Очерки по крестьянскому вопросу. Собрание статей под ред. А. А. Мануилова. – М. : Изд. Д. С. Горшкова, 1905. – С. 204–223.
5. Страховский И. М. Крестьянский вопрос в законодательстве и законосовещательных комиссиях после 1861 г. / И. М. Страховский // Крестьянский строй. – СПб., 1905. – Т. 1. – С. 371–375.
6. Лященко П. И. Крестьянское дело и пореформенная землеустроительная политика / П. И. Лященко // Известия Томского университета. – книга 66. – Томск, 1917. – 124 с.
7. Лященко П. И. Очерки аграрной эволюции России / П. И. Лященко. – Т. 2. – СПб. : Прибой, 1913. – 704 с.
8. Чернышев И. В. Задача Государственной Думы в области реформы крестьянского права / И. В. Чернышев // Чернышев И., Лосицкий А., Маслов П. Крестьянское право и община пред Государственной Думой. – СПб., 1907. – С. 5–41.
9. Чернышев И. В. Аграрно-крестьянская политика России за 150 лет / И. В. Чернышев. – Пг., 1918. – 384 с.
10. Чернышев И. В. Община после 9 ноября 1906 г. / И. В. Чернышев. – Ч. 1. – Пг., 1917. – 195 с.

11. Грант М. И. Граф Витте вчера и сегодня / М. И. Грант. – Берлин, 1922. – 42 с.
12. Клейнов Г. М. Граф С. Ю. Витте / Г. М. Клейнов. – СПб., 1906. – 49 с.
13. Кольшко И. И. Ложь Витте / И. И. Кольшко. – Берлин, 1907. – 56 с.
14. Кольшко И. И. Великий распад / И. И. Кольшко. – СПб., 2009. – 464 с.
15. Манус И. Политические, экономические и финансовые вопросы последнего времени / И. Манус. – СПб., 1905. – 211 с.
16. Ковалевский М. М. С. Ю. Витте и его роль в истории России / М. М. Ковалевский // Вестник Европы. – 1915. – Книга 4. – С. 363–368.
17. Туган-Барановский М. И. Земельный вопрос на Западе и в России / М. И. Туган-Барановский. – М., 1907. – 260 с.
18. Туган-Барановский М. И. С. Ю. Витте и его политика / М. И. Туган-Барановский // Речь. – 1915. – № 58. – С. 3–5.
19. Лукоянов И. В. Иосиф Иосифович Кольшко и его «Великий распад» / И. В. Лукоянов // Кольшко И. И. Великий распад. – СПб. : «Нестор-История», 2009. – С. 3–15.

REFERENCES

1. Prokopovich S. N. Mestnye lyudi o nuzhdakh Rossii / S. N. Prokopovich. – SPb., 1904. – 275 s.
2. Shidlovskiy S. I. Obshchiy obzor trudov mestnykh komitetov / S. I. Shidlovskiy. – SPb., 1905. – 239 s.
3. Manuilov A. A. Obshchinnoe zemlevladienie / A. A. Manuilov // Ocherki po krestyanskomu voprosu. Sbornie statey pod red. A. A. Manuilova. – M. : Izd. D. S. Gorshkova, 1905. – S. 329–348.
4. Manuilov A. A. Arendnyy vopros pered Osobym Soveshchaniem o nuzhdakh selsko-khozyaystvennoy promyshlennosti / A. A. Manuilov // Ocherki po krestyanskomu voprosu. Sbornie statey pod red. A. A. Manuilova. – M. : Izd. D. S. Gorshkova, 1905. – S. 204–223.
5. Strakhovskiy I. M. Krestyanskiy vopros v zakonodatelstve i zakonosoveshchatelnykh komissiyakh posle 1861 g. / I. M. Strakhovskiy // Krestyanskiy stroy. – SPb., 1905. – T. 1. – S. 371–375.
6. Lyashchenko P. I. Krestyanskoe delo i poreformennaya zemleustroitel'naya politika / P. I. Lyashchenko // Izvestiya Tomskogo universiteta. – kniga 66. – Tomsk, 1917. – 124 s.
7. Lyashchenko P. I. Ocherki agrarnoy evolyutsii Rossii / P. I. Lyashchenko. – T. 2. – SPb. : Priboy, 1913. – 704 s.
8. Chernyshev I. V. Zadacha Gosudarstvennoy Dumy v oblasti reformy krestyanskogo prava / I. V. Chernyshev // Chernyshev I., Lositskiy A., Maslov P. Krestyanskoe pravo i obshchina pred Gosudarstvennoy Dumoy. – SPb., 1907. – S. 5–41.
9. Chernyshev I. V. Agrarno-krestyanskaya politika Rossii za 150 let / I. V. Chernyshev. – Pg., 1918. – 384 s.
10. Chernyshev I. V. Obshchina posle 9 noyabrya 1906 g. / I. V. Chernyshev. – Ch. 1. – Pg., 1917. – 195 s.
11. Грант М. И. Граф Витте вчера и сегодня / М. И. Грант. – Берлин, 1922. – 42 с.
12. Клейнов Г. М. Граф С. Ю. Витте / Г. М. Клейнов. – СПб., 1906. – 49 с.
13. Кольшко И. И. Ложь Витте / И. И. Кольшко. – Берлин, 1907. – 56 с.
14. Кольшко И. И. Великий распад / И. И. Кольшко. – СПб., 2009. – 464 с.
15. Манус И. Политические, экономические и финансовые вопросы последнего времени / И. Манус. – СПб., 1905. – 211 с.
16. Ковалевский М. М. С. Ю. Витте и его роль в истории России / М. М. Ковалевский // Вестник Европы. – 1915. – Книга 4. – С. 363–368.
17. Туган-Барановский М. И. Земельный вопрос на Западе и в России / М. И. Туган-Барановский. – М., 1907. – 260 с.
18. Туган-Барановский М. И. С. Ю. Витте и его политика / М. И. Туган-Барановский // Речь. – 1915. – № 58. – С. 3–5.
19. Лукоянов И. В. Иосиф Иосифович Кольшко и его «Великий распад» / И. В. Лукоянов // Кольшко И. И. Великий распад. – СПб. : «Нестор-История», 2009. – С. 3–15.

Статтю подано до редакції 06.04.2016 р.

УДК 930.25(44)“1902”

Богдан ЛАЗОРАК,

кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка, молодший науковий співробітник музею «Дрогобищчина» (Україна, Дрогобич)
istoryk_@ukr.net, lasorak_@mail.ru

ФІЛІЯ АВСТРО-УГОРСЬКОГО БАНКУ В ДРОГОБИЧІ (1902 – 1913 РР.)

На основі аналізу призабутих періодичних видань 1900 – 1913 рр. та урядових шематизмів Королівства Галичини і Лодомерії в статті здійснено спробу реконструкції історії виникнення філії «Австро-Угорського банку». Встановлено, що авторами будинку банку були всесвітньовідомі архітектори Фердинанд Фельнер та Герман Гельмер, які також були авторами проєктів готелю «Жорж» та «Будинку вчених» у Львові. Врешті реконструйовано поіменний склад урядників банку (начальників, ад'юнктів та ревізорів) за період 1903 – 1913 рр.

Ключові слова: філія, «Австро-Угорський банк», Дрогобич, урядники.

Лит. 24.

Bohdan LAZORAK,

PhD. (History), Assistant professor of ancient history of Ukraine and special historical disciplines department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University; Junior researcher of the museum «Drohobychynna» (Ukraine, Drohobych) istoryk_@ukr.net, lasorak_@mail.ru

THE BRANCH OF THE AUSTRO-HUNGARIAN BANK IN DROHOBYCH (1902 – 1913)

Based on the analysis of the forgotten periodicals of the 1900 – 1913 and governmental Shematyzm of the Kingdom of Galicia and Lodomeria in the article the attempt of the reconstruction of the history of the branch of the «Austro-Hungarian bank» is done. It was installed that the creators of the building were world-famous architects Ferdinand Fellner and Herman Helmer, who also were the authors of the projects of the hotel «George» and the «House of Scientists» in Lviv. The nominal list of bank officers (chiefs, adjuncts and inspectors) for the period 1903 – 1913 is recreated.

Keywords: branch, «the Austro-Hungarian Bank», Drohobych, officers.

Ref. 24.

Богдан ЛАЗОРАК

кандидат исторических наук, доцент кафедры древней истории Украины и специальных исторических дисциплин Дрогобычского государственного педагогического университета им. И. Франко, младший научный сотрудник музея «Дрогобыччина» (Украина, Дрогобыч)
istoryk_@ukr.net, lasorak_@mail.ru

ФИЛИАЛ АВСТРО-ВЕНГЕРСКОГО БАНКА В ДРОГОБЫЧЕ (1902 – 1913 ГГ.)

На основе анализа подзабытых периодических изданий 1900 – 1913 гг. и правительственных шематизмов Королевства Галиции и Лодомерии в статье предпринята попытка реконструкции истории возникновения филиала «Австро-Венгерского банка». Установлено, что авторами дома филия банка были всемирно-известные архитекторы Фердинанд Фельнер и Герман Гельмер, которые также были авторами проектов гостиницы «Жорж» и «Дома ученых» во Львове. Также реконструировано поименный состав начальников, ад'юнктов и ревизоров филия банка за период 1903 – 1913 гг.

Ключевые слова: филиал, «Австро-Венгерский банк», Дрогобыч, чиновники

Лит. 24.

Постановка проблеми. Вивчення фінансово-економічної історії Дрогобича є актуальною проблемою, бодай через те, що економіка Австро-Угорщини мала безпосередній зв'язок із банківськими установами Дрогобича, адже через їхні активи здійснювалися грошові операції пов'язані із видобутком, переробкою та транспортуванням нафти. Відтак історія філії центрального фінансового активу імперії Габсбургів, зосередженого в системі філій «Австро-Угорського банку», є ключовою у цьому плані. Невивченими залишаються постаті фінансової історії міста, котрі брали безпосередню участь у розвитку його економіки до початку Першої світової війни. З іншого боку будинок дрогобицької філії цього банку (теперішньої податкової інспекції) є особливо цікавим в історії архітектури Дрогобича, зокрема через те, що авторами цього будинку були відомі архітектори фірми «Fellner & Helmer», які збудували оперні театри в Одесі, Чернівцях, готель «Жорж» і «Будинок вчених» у Львові та ін. Додамо також, що радянська влада «модернізувала» чимало архітектурних споруд Дрогобича, які свого часу вважалися перлиною світової архітектури. Сумно, але сьогодні в Україні, властиво, через пострадянський синдром незнання історії архітектури, продовжується нищення пам'яток незалежно від політичних уподобань чи національної приналежності громадян. Це відбувається скоріше через банальний рівень знань про надбання світової культури та її значення для майбутніх поколінь. Прикладом нищення пам'яток Дрогобича є монументальна реконструкція будинку філії «Австро-Угорського» банку, фото якого сьогодні часто можна зустріти на поштівках початку ХХ ст.

Аналіз досліджень. Історіографія розвитку, функціонального призначення самого будинку філії «Австро-Угорського банку» м. Дрогобича на рівні української історичної літератури поки ще не має спеціальних розвідок. Натомість факт існування банку саме в приміщенні теперішньої податкової інспекції свого часу був встановлений місцевими міськими колекціонерами завдяки численним збереженим поштівкам початку ХХ ст., які не аналізувалися ані на рівні джерелознавства, ані на рівні мистецтвознавства (див. праці журналіста і поета Романа Пастуха «Вулицями Старого Дрогобича» (1991 р.), світлої пам'яті Зенона Філіпова «Мистецтво Дрогобицької фотографії» (2001 р.), краєзнавця Олега Стецюка (електронний ресурс «Drohobyczer Zeitung») та ін.).

Мета статті – реконструювати історію філії «Австро-Угорського банку» у Дрогобичі.

Виклад основного матеріалу. Впродовж 1900 – 1913 рр. монопольне становище на ринку цінних паперів в Королівстві Галичини та Лодомерії фактично обіймала філія «Австро-Угорського банку», склад адміністрації якої нам вдалося реконструювати на ґрунті шематизмів.

Ще 15 листопада 1899 р. газета «Дрогобицький кур'єр» опублікувала резюме про те, що незабаром поряд із Коломиєю у Дрогобичі має відкритися філія «Австро-Угорського банку», після чого подібну філію отримає місто Броди. Мабуть саме у цей час розпочалася підготовка проекту, а також переговори про виділення землі на забудову, адже такого рівня банк потребував і серйозної будівлі [1].

П'ятого лютого 1902 р. газета Польської соціал-демократичної партії у Кракові «Уперед» повідомила про утворення та перші плани щодо існування філії «Австро-Угорського банку» в Дрогобичі. Як виявилось, 4 лютого 1902 р. у Відні відбулася велика рада представників «Австро-Угорського банку», на засіданні якої було прийнято рішення про річну дивідендну ставку 1902 року у розмірі 68 корон, а також утворення семи нових філій на теренах імперії, зокрема і в Дрогобичі. Висловлювалася надія, що у зв'язку із завершенням усіх підготовчих робіт дрогобицька філія цілком івмірно могла б відкритися ще в першій половині 1903 р. Щоправда зазначалося, що відкриття філій відбувалося в умовах наростання кризи та депресії у світовій фінансовій системі, у зв'язку із чим ексонтні інтереси «Австро-Угорського банку» знизилися на 38,4 млн. корон у порівнянні з 1901 р. Висловлювалися надії на те, що ситуацію змінить валютна реформа, а також ефективність зарезервованої кількості золота у розмірі 196,5 млн. корон. На нашу думку, відкриття нової філії у фінансовому серці «Галицької Каліфорнії» – Дрогобичі, мало за мету стабілізувати ситуацію в межах Королівства Галичини та Лодомерії, адже конкуренція у справі нафтового бізнесу могла відбуватися безпосередньо на місці, тобто біля витоків фінансових справ [2].

*Будинок філії Австро-Угорського банку в Дрогобичі
(поштівка друкарні Леона Розенштайна,
Дрогобич, 1918 р.)*

спеціалізації, адже велику роль відіграло бажання буржуазії мати власні сцени. До цього також додалися жорсткі вимоги з приводу пожежної безпеки, що робили необхідним перебудову старих будівель. Майже монопольне становище згаданих архітекторів в Австро-Угорщині було зумовлене тим, що це об'єднання могло гарантувати високу якість при низьких витратах, швидкому виконанні, надійності, обчислюваності та професійності. Їхній стиль започаткував нову епоху в архітектурі XX ст., зробивши переворот у містобудуванні. Це був шлях від строгого італійського ренесансу через повторне відкриття бароко до модерну пізніх споруд. У цьому стилі ними були зведені не тільки театри, а також торговельні заклади, банки, палаци та готелі. У будівництві архітектори використовували найновіші відомі на той час методи. В бюро у різний час працювали архітектори Франц фон Краусс, Александер Граф, Йозеф Текль, Ернст фон Готтгільф, Рудольф Крауш та ін. Вони керували спорудженням об'єктів на місцях, часто виконували проекти архітектурних деталей і навіть крупних фрагментів. Через це атрибуція великої кількості будівель ускладнена. Незважаючи на численні війни і пожежі, майже усі збудовані Ф. Фельнером та Г. Гельмером театри діють до сьогодні й послугують культурному життю багатьох міст Європи [6].

У літературі побутує думка, що, збудувавши свої об'єкти у різних містах, Ф. Фельнер і Г. Гельмер таким чином інтегрували самі міста і їх громадян в єдиний європейський культурний простір загальнолюдських мистецьких цінностей. При цьому основним внеском архітектурної діяльності Ф. Фельнера і Г. Гельмера в Україні є: проектування і будівництво театрів, готелів, казино, банківських будівель у Галичині, Буковині та Причорномор'ї [7]. Врешті на сьогодні унікальною є інформація про те, що автори будинку теперішньої податкової інспекції (перебудована за радянського урядування) будували театри в Чернівцях і Одесі, а також готель «Жорж» та «Будинок вчених» у Львові, які досі милують око львів'ян та їх гостей.

Філія банку в Дрогобичі була відкрита 21 липня 1902 р. у будинку, збудованого за заданими архітекторами (у 1905 р. поряд із банком по вул. Ягелонській було збудовано новий будинок пошти, телеграфу і телефону, але авторів цього проекту поки не вдалося встановити [8]). У пресі зазначалося, що в цьому будинку за адресою вул. Міцкевича, 1/361 банк розташовувався лише на першому поверсі, а решта приміщень будинку вочевидь були в оренді, або ж здавалися для адміністрації банку. Графік роботи щойно відкритого банку був тимчасовим, позаяк потрібно було визначити можливості філії у цілому. Тому було визначено графік прийому від 8.30 год ранку до 14.00 год обіду. При цьому у сфері інтересів цього банку входили: 1) есконтні операції щодо векселів, які відповідали приписам, ефектам та купонам банку; 2) комісійні функції щодо стягування відсотків із векселів, ефектів та купонів; 3) комісії за операції щодо приймання векселів; 4) комісії за фінансові перерахунки; 5) виплата купонів, термін яких не більше одного року; 6) комісії щодо утримання чи пересилання векселів із інших міст та місцевостей, якщо там знаходилися філії саме «Австро-Угорського банку»; 7) комісії щодо виконання права оподаткування; 8) комісії щодо закупівлі цінних паперів; 9) комісії щодо грошових переказів за кордон; 10) приймання депозитів, у разі зберігання їх тіла у Відні чи Будапешті (це означало, що філії діяли в жорсткій монопольній внутрішній системі у напрямку центральних бюро, щоправда це обладнювало безпеку депозиту); 11) викуп золота (також золотого пилу та піску) у штаб-квартирах, а також закордонних монет та торгових купецьких монет у сталій ціні; 12) обмін валют і монет валютної системи імперії [9].

Таблиця № 1

Реєстр урядників філії «Австро-Угорського банку» в Дрогобичі 1903 – 1914 рр.[10]

№ п/п	Рік	Начальник філії	Інші урядники філії
1.	1903[11]	Віктор Покорний	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Сосновський <i>урядник</i> : Роман Розвадовський 1 візничий
2.	1904[12]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Сосновський <i>урядник</i> : Роман Розвадовський 1 візничий
3.	1905[13]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Сосновський <i>урядники</i> : Роман Розвадовський, Юзеф Ясінський 1 візничий
4.	1906[14]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Сосновський <i>урядники</i> : Роман Розвадовський, Михайло Секела 1 візничий
5.	1907[15]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Сосновський <i>урядники</i> : Роман Розвадовський, Максиміліан Яцик, Михайло Секела 2 візничих
6.	1908[16]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Роман Розвадовський <i>урядники</i> : Максиміліан Яцик, Михайло Секела, Олександр Чиж 2 візничих
7.	1909[17]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкт</i> : Роман Розвадовський <i>урядники</i> : Максиміліан Яцик, Олександр Чиж 2 візничих
8.	1910[18]	Олександр Лусяк	<i>ад'юнкти</i> : Кароль Рибінський, Максиміліан Яцик <i>урядники</i> : Август Стажецький, Людвік Брик
9.	1911[19]	Тадеуш Черлюнчакевич	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Рибінський <i>ревізор</i> : Максиміліан Яцик <i>урядники</i> : Людвік Брик, Станіслав Прайс <i>аспіранти</i> : Юзеф Солодкий, Ян Гавор 2 візничих 1 наглядач
10.	1912[20]	Тадеуш Черлюнчакевич	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Рибінський <i>ревізор</i> : Максиміліан Яцик <i>урядники</i> : Станіслав Прайс, Юзеф Солодкий, Ян Гавор 2 візничих 1 наглядач
11.	1913[21]	Тадеуш Черлюнчакевич	<i>ад'юнкт</i> : Кароль Рибінський <i>ревізор</i> : Максиміліан Яцик <i>урядники</i> : Станіслав Прайс, Юзеф Солодкий, Ян Гавор
12.	1914[22]	(брак сторінок)	(брак сторінок)

Зауважимо, що принаймні з кінця 90-х рр. XIX ст. журналісти Дрогобича все більше нарікали на соціальну нерівність у суспільстві, зокрема на прикладах фінансових можливостей мешканців. Так, у 1899 р. зазначалося, що банки володіють насправду потужними капіталами, але з тих капіталів можуть отримати вигоду виключно власники великих посілостей та маєтків, власники чиншових кам'яниць (які здають в оренду) у привілейованих місцях, або ж дуже багаті селяни [23].

Архітектор Фердинанд Фельнер
(1909 р.)

Архітектор Герман Гельмер
(Відень, 1880 р.)

Поступові відкриття нових родовищ у «Галицькій Каліфорнії» розширили промисловий та фінансовий простір Дрогобиччини, тим самим змінивши економічну базу цілого регіону, адже без нафтових родовищ тепер не обходилися ані дрогобицькі банкіри, адвокати, приватні підприємці, ані офіційна державна влада, яка у стінах дрогобицького магістрату все більше переймалася політичним впливом над активами нафтового промислу, аніж культурним розвитком рідного міста. З цього приводу у 1905 р. невідомий самбірчанин так описував свої враження від подорожі Дрогобиччиною: «Дрогобич – це місто повітове, тут є школи, староство, цісарсько-королівський суд, гірничий уряд, поклади солі, податкова управа і т. д. Поряд розташований Трускавець – місто для купання, тут є джерела води першої якості, яку завжди хочеться пити. Далі розтягнулися Борислав та Східниця, де тисячі скарбів знаходяться в щоденному торгівельному обороті, саме тут найбільший вплив краян та іноземців: німців, французів, англійців, італійців, шведів, венгрів, і навіть американців, які зібравши враження від побаченого, розвозять їх по цілому світі»[24]. Добрий заробіток та відносно ліберальна політика стосовно національних громад звичайно приваблювала безробітних із різних країн, сусіднього Польського королівства та Східної України, тим самим розширюючи не тільки кількість оподаткованих робочих місць, але й кількість потенційних боржників кредитної системи, які забезпечували давній взаємозв'язок – «люди і гроші».

Висновки. Отже, на ґрунті матеріалів дрогобицької періодики та урядових шематизмів кінця XIX – початку XX ст. вдалося реконструювати історію створення дрогобицької філії головного державного банку імперії Габсбургів, встановити її внутрішню організацію на прикладі адміністративного персоналу та функцій. Перспективним для даного дослідження є пошук джерел і свідчень преси стосовно фінансових операцій філії «Австро-Угорського банку» у сфері розбудови нафтового промислу та культури Дрогобича й околиць упродовж 1903 – 1914 і 1915 – 1918 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Filia Banku Austro-węgierskiego // Kurjer Drohobycki : dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1889. – R. 1. – № 22 – S. 2.
2. Bank austro-węgierski / Telegraf i telefon / Naprzód : organ polskiej partyi socjalno-demokratycznej. – № 35. – R. XI. – Kraków, 1902. – S. 3–4.
3. Jaroszewski T. Wiedeńskie atelier Fellner & Helmer i Polska / T. Jaroszewski // Rocznik Historii Sztuki. – T. XVI. – 1986. – S. 311–329.
4. Народився у сім'ї відомого архітектора Фердинанда Фельнера-старшого. Закінчив відділ архітектури Віденського технічного університету, разом із Германом Гельмером збудував близько 48 театрів та близько 2-х сотень інших будівель у Європі. Разом із колегою заснував фірму «Фельнер і Гельмер», яка стала одним із найвідоміших архітекторських проектів початку XX ст. (Фельнер Фердинанд // Мистецтво України: біографічний довідник / За ред. А. В. Кудрицького. – К. : Українська енциклопедія, 1997. – С. 604; Гусар Ю. Дивоспів каменю і золота : [до 85-річчя австрійського архітектора Ф. Фельнера, який споруд. Чернівецький театр] / Юхим Гусар // Час 2000. – 2001. – 16 березня (Ч. 11). – С. 6).
5. Герман Готліб Гельмер (13.06.1849, Гарбург – †2.04.1919, Відень) – німецький архітектор мюнхенської школи кінця XIX – початку XX століть. Разом з Фердинандом Фельнером спроектував і побудував близько 48 театрів у багатьох містах Центральної й Східної Європи в стилі ренесанс із елемента-

ми бароко. Так, будинок Одеського національного академічного театру опери й балету був побудований цими архітекторами в 1887 р. у стилі віденського «бароко». Архітектура залу для глядачів витримана в стилі пізнього французького «рококо». Чернівецький український музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської був зданий 3 жовтня 1905 р. Також у 1901 р. їхня фірма звела сучасну будівлю львівського готелю «Жорж» на площі Міцкевича та проспекті Шевченка. У 1897 році вони спорудили «Шляхетське казино» у Львові на вулиці Листопадового чину, де зараз знаходиться Будинок Вчених. «Фельнер і Гельмер» також звели новий будинок Віденської обсерваторії в 1874 – 1879 рр., після урочистого відкриття якої у присутності цесаря Франца Йосифа I у ній перебував найбільший телескоп в усьому тогочасному світі. Г. Гельмер входить у шістку найвідоміших людей, що народилися в Гамбург-Гарбурзі. Див. наприклад: Гусар Ю. Будівничий Чернівецького театру [про Германа Гельмера] / Юхим Гусар // Буковинське віче. – 2014. – 3 липня (№ 27). – С. 3; Hoffmann H.-Ch. Helmer, Hermann Gottlieb / H.-Ch. Hoffmann // Neue Deutsche Biographie. – B. 8. – Berlin, 1969. – S. 494.

6. Jaroszewski T. Wiedeńskie atelier Fellner & Helmer i Polska / T. Jaroszewski // Rocznik Historii Sztuki. – 1986. – T. XVI. – S. 311–329.

7. Проскуряков О. Принципи архітектурної спілки Ф. Фельнера і Г. Гельмера і їх розвиток в Україні: автореф. дис... канд. архітект. / О. Проскуряков / . – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2009. – С. 7–8, 11.

8. Kronika Drohobycka z tygodnia // Tygodnik Samborsko-Drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1905. – R. VI. – № 16. – S. 2.

9. Obwieszczenie / Kronika // Tygodnik Samborsko-Drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1902. – R. III. – № 29. – S. 3.

10. Spis abonentów sieci telefonicznych państwowych i koncesjonowanych w Polsce (z wyjątkiem m. st. Warszawy) 1932/1933. – Warszawa, 1932. – S. 112–115.

11. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903 (дали – Szematyzm...). – Lwów, 1903. – S. 768.

12. Szematyzm... – Lwów, 1904. – S. 768.

13. Szematyzm... – Lwów, 1905. – S. 768.

14. Szematyzm... – Lwów, 1906. – S. 809.

15. Szematyzm... – Lwów, 1907. – S. 809.

16. Szematyzm... – Lwów, 1908. – S. 809.

17. Szematyzm... – Lwów, 1909. – S. 862.

18. Szematyzm... – Lwów, 1910. – S. 862.

19. Szematyzm... – Lwów, 1911. – S. 941.

20. Szematyzm... – Lwów, 1912. – S. 928.

21. Szematyzm... – Lwów, 1913. – S. 975.

22. Szematyzm... – Lwów, 1914. – S. 989.

23. Oplakane stosunki kredytowe w Galcyi // Kurjer Drohobycki : dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1889. – R. I. – № 5. – S. 2.

24. Wrażenia z pordoży (list czwarty) // Tygodnik samborsko-drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1905. – № 23. – S. 2.

REFERENCES

1. Filia Banku Austro-węgierskiego // Kurjer Drohobycki : dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1889. – R. 1. – № 22 – S. 2.

2. Bank austro-węgierski / Telegraf i telefon / Naprzód : organ polskiej partyi socjalno-demokratycznej. – № 35. – R. XI. – Kraków, 1902. – S. 3–4.

3. Jaroszewski T. Wiedeńskie atelier Fellner & Helmer i Polska / T. Jaroszewski // Rocznik Historii Sztuki. – 1986. – T. XVI. – S. 311–329.

4. Felner Ferdinand // Mystetstvo Ukrainy biohraf. dowidnyk / Za red. A. W. Kudryckoho. – K. : Ukr. encyklopedia, 1997. – S. 604; Husar Ju. Dywospiw kameniu i zolota : [do 85 rishia awstrijskoho architekta F. Felnera, jakyj sporudyw Sherniwetskyj teatr] / Juchym Husar // Shas 2000. – 2001. – 16 Bereznia (Sh. 11). – S. 6).

5. Husar Ju. Budiwnyshy Sherniwetskoho teatru [pro Hermana Helmera] / Juchym Husar // Bukowynske Wishe. – 2014. – 3 lypnia (№ 27). – S. 3; Hoffmann H.-Ch. Helmer, Hermann Gottlieb / H.-Ch. Hoffmann // Neue Deutsche Biographie. – B. 8. – Berlin, 1969. – S. 494.

6. Jaroszewski T. Wiedeńskie atelier Fellner & Helmer i Polska / T. Jaroszewski // Rocznik Historii Sztuki. – T. XVI. – 1986. – S. 311–329.

7. Proskurniakow O. Pryncypy architekturnoi spilky F. Felnera i H. Helmera i uich rozwytok w Ukrainii: awtoref. dys... kand. architek / O. Proskurniakow / . – Lviv : N. U. «Lvivska Politechnika», 2009. – S. 7–8, 11.

8. Kronika Drohobycka z tygodnia // Tygodnik Samborsko-Drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1905. – R. VI. – № 16. – S. 2.
9. Obwieszczenie / Kronika // Tygodnik Samborsko-Drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1902. – R. III. – № 29. – S. 3.
10. Spis abonentów sieci telefonicznych państwowych i koncesjonowanych w Polsce (z wyjątkiem m. st. Warszawy) 1932/1933. – Warszawa, 1932. – S. 112–115.
11. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1903 (далі – Szematyzm...). – Lwów, 1903. – S. 768.
12. Szematyzm... – Lwów, 1904. – S. 768.
13. Szematyzm... – Lwów, 1905. – S. 768.
14. Szematyzm... – Lwów, 1906. – S. 809.
15. Szematyzm... – Lwów, 1907. – S. 809.
16. Szematyzm... – Lwów, 1908. – S. 809.
17. Szematyzm... – Lwów, 1909. – S. 862.
18. Szematyzm... – Lwów, 1910. – S. 862.
19. Szematyzm... – Lwów, 1911. – S. 941.
20. Szematyzm... – Lwów, 1912. – S. 928.
21. Szematyzm... – Lwów, 1913. – S. 975.
22. Szematyzm... – Lwów, 1914. – S. 989.
23. Oplakane stosunki kredytowe w Galcyi // Kurjer Drohobycki : dwutygodnik polityczno-społeczno-ekonomiczny. – 1889. – R. I. – № 5. – S. 2.
24. Wrażenia z pordoży (list czwarty) // Tygodnik samborsko-drohobycki : czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. – 1905. – № 23. – S. 2.

Статтю подано до редакції 07.11.2016 р.

Оксана МЕДВИДЬ,

кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) oksana-medvid@bk.ru

ДІЯЛЬНІСТЬ ФРОНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У 1933 – 1939 РР.

У статті простежено процес створення Фронту національної єдності. Ця легальна партія виступала з позицій «творчого націоналізму», боролася проти політики «нормалізації», в другій половині 30-х років ХХ століття діяла активно, але через існування конкурентної і водночас аналогічної Організації українських націоналістів не користувалась великою підтримкою галицьких українців. У статті здійснено спробу розкрити ідейні засади і методи партійно-політичної роботи ФНЄ, його участі у політичному житті Галичини.

Ключові слова: Фронт національної єдності, Дмитро Паліїв, Східна Галичина, національно-визвольний рух.
Літ. 9.

Oksana MEDVID',

PhD. (History), Assistant Professor of Modern History of Ukraine
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) oksana-medvid@bk.ru

ACTIVITY THE FRONT NATIONAL UNIT IN THE WEST GALYCHYNA OF THE 1933 – 1939

In this article observes the process establishing Front National Unit. This legal party whit took the part from the position of the «creative nationalism», struggled against the policy of «normalization». In the second part of the 30-s of the XX century FNU was the active political party, but for the existence of the rival and didn't make use of the great support of galosh nationalists. It makes an attempt on the base of the files to discover the ideological principles and methods of party-political activities of the Front National Unit, its participation in the political life of Galichyna.

Key words: Front National Unit, Dmytro Paliyes, West Galychyna, national liberation movement.
Ref. 9.

Оксана МЕДВИДЬ,

кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) oksana-medvid@bk.ru

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ФРОНТА НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ В 1933 – 1939 ГГ.

В статье исследуется процесс создания Фронта национального единства. Эта легальная партия выступала с позиций «творческого национализма», боролась с политикой «нормализации», во второй половине 30-х годов ХХ века действовала активно, но в силу существования конкурентной и одновременно подобной Организации украинских националистов не пользовалась большой поддержкой галицких украинцев. В этой статье сделана попытка на основе архивного материала раскрыть идейные принципы и методы партийно-политической работы ФНЕ, его участие в политической жизни Галиции.

Ключевые слова: Фронт национального единства, Дмитрий Палиев, Восточная Галиция, национально-освободительное движение.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Утворення суверенної демократичної української держави, партійно-політична структуризація українського суспільства на засадах демократії та плюралізму активізували дослідження національно-політичних процесів історичного минулого нашого народу, особливостей їх протікання в окремих регіонах країни. Актуальним на сьогодні залишається

дослідження ролі і місця праворадикального руху в суспільно-політичному житті українського народу, у формуванні його як нації, розвитку національно-політичної свідомості, утвердження державотворчої ідеології.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі вивчення історії українського національно-визвольного руху у міжвоєнний період немає спеціальних праць, присвячених Фронту національної єдності. Значний інтерес для вивчення історії Фронту національної єдності представляють матеріали преси різних політичних партій, а саме газет і журналів: «Діло», «Українські Вісті», «Батьківщина». Цікавий матеріал є у працях М. Швагуляка, в яких автор аналізує суспільно-політичну ситуацію на західноукраїнських землях на початку 30-х років ХХ ст., розкриває основні причини розколу УНДО та створення Фронту національної єдності.

Мета статті – комплексно розкрити місце і роль Фронту національної єдності у суспільно-політичному житті західноукраїнських земель в 30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У другій половині 1933 р., коли з арсеналу пропаганди Українського Національно-Демократичного Об'єднання зняли гасла про незалежну і соборну Україну, замінивши їх вимогою національно-територіальної автономії українців у складі Польщі, відбулося розмежування політичних сил націоналістів і націонал-демократів.

Розкол в УНДО стався у липні 1933 р. Частина членів партії, очолена Василем Мудрим, започаткувала так звану «нормалізаційну політику» з польським урядом. В опозиції до ЦК УНДО стояла група членів з крайніми націоналістичними поглядами під керівництвом Дмитра Палієва. Вони вважали, що така політика принесе тільки шкоду українській визвольній боротьбі і буде капітуляцією перед польським шовінізмом [6, 34]. На засіданні ЦК УНДО 15 липня 1933 р. Д. Палієв, В. Кохан та Н. Постолок склали заяви про свій вихід із партії.

Восени 1933 р. Д. Палієв з прихильниками оголосив про створення нової організації – Фронту національної єдності [4, 1]. Це була легальна партія, яка виступала з позицій так званого «творчого націоналізму», боролася проти політики «нормалізації», засуджувала тактику терору Організації українських націоналістів. Провід ФНС – Д. Палієв, С. Герасимович, В. Кохан та інші – виступав за орієнтацію на фашистські держави Європи, які «залізною мітлою виметуть усе партійницьке, соціалістичне та демократично-ліберальне сміття», вважав, що у боротьбі проти Радянського Союзу треба спиратися не на Польщу, а на Німеччину [4, 35]. Навіть вітання членів ФНС було фашистським – підняття правої руки вгору і оклик «Фронт!» [3, 49].

Ідеологічним органом ФНС був часопис «Перемога», перший номер якого вийшов 1 листопада 1933 р., що і вважається датою заснування партії.

На перших порах свого існування «фронтівки» обмежилися ідеологічною роботою і створенням первинних партійних осередків. Це стало можливим завдяки пропаганді ідеології ФНС. Був утворений гурток «освітовців», члени якого мали завдання прочитати ряд рефератів на місцях і підготувати ідеологічний ґрунт для створення первинних організацій партії. Для підвищення ідейно-теоретичного рівня «освітовців» ФНС організував у Львові спеціальні курси пропагандистів. На них вивчалася партійна програма ФНС, твори А. Гітлера та Б. Муссоліні.

Поряд із обов'язками лідера ФНС Д. Палієв обійняв пости головного редактора партійних офіційних – «Перемога» та «Батьківщина». У кожному номері з'являлися його широкі статті, головна ідея яких полягала у заклик до єдності українського громадянства. З цього приводу головний політичний опонент ФНС газета «Діло» писала: «Справді, знаменитий дорадник і надзвичайно лояльний приятель, він закликає спинити всеукраїнську розтіч і відбудувати всеукраїнську єдність» [6, 186].

23 – 24 березня 1935 р. у Львові відбулася I Крайова конференція ФНС, на якій ухвалено резолюцію, що затвердила єдині «тези ФНС» з восьми пунктів. У них говорилося, що сильним є народ, який має відповідне керівництво («провід»). Інтерес народу (як цілості) ставиться умовами програми ФНС понад інтереси соціальних верств, керуючись гаслом «Нація понад усе». Фронтівки вважали, що лише керівництво сильного і здорового народу може забезпечити своїм членам повний добробут [8, 1].

Д. Палієв писав: «Ідея ФНС є запереченням старого світу і введенням нового порядку, опертого на нових засадах, на вірі в націоналізм. Шукаємо фанатиків тієї віри, здатних не до одноразової

афери, а до систематичної праці. Живемо в дуже важкий час. ОУН зі своєю політикою ненависті нічого не виграє. Так само нічого не виграє УНДО зі своєю політикою капітуляції. Треба нової ідеї, і та ідея повинна стати програмою ФНС. Живемо в границях Польщі з тим, що не робимо зараз революції, але з іншого боку не йдемо і не підємо на жодну угоду» [1, 37].

Ідеологія ФНС знайшла живий відгук у певних колах українських політиків. До обласних осередків вступали колишні офіцери Української Галицької Армії, частина молоді з ОУН. ОУН і ФНС оголосили бойкот виборів до Польського сейму і сенату у 1935 р. Їх заклик підтримали майже 50 % виборців із Західної України. Але слід зазначити, що певні кола цієї молоді говорили про шкоду для української справи ідеології Д. Палієва [1, 45].

Після трьох років існування Фронт національної єдності скликав свій перший конгрес 20 вересня 1936 р. В ньому взяло участь 376 делегатів. Перед присутніми виступив лідер ФНС Д. Паліїв і виголосив велику політичну промову, даючи дефініцію поняття «служби для ідеї». «Служба ідеї, – говорив він, – не почесні і не добробут. Це строге, але чесне і достойне життя. Це навіть матеріальна вбогість, але завжди випростований хребет. Такими мусять бути провідники, такими мусять бути фронтовики» [4, 39].

На I Конгресі ідеолог ФНС М. Іванейко (М. Шлемкевич) виголосив реферат, в якому виклав основні тези ФНС. «Організаційний правильник» і Статут організації оголосив В. Кохан. У цих документах говорилося, що завданням ФНС в організаційній ділянці є підготовка ідейно активних і дисциплінованих фронтовиків, які втілюватимуть у життя цілі ФНС.

Згідно зі Статутом ФНС, на чолі партії стоїть Провідник, який для членів партії є найвищою організаційною владою у всіх політичних справах. Таку діяльність партії визначає Політична Колегія, яка складається з дев'яти осіб. Провідник скликає Конгрес ФНС. На ньому вислуховують думку фронтовиків у політичних та організаційних справах. Провідник оголошує програму, дату й місце Конгресу. Кожен фронтовик, який бажає взяти участь у Конгресі, повинен повідомити про це Провідника до визначеного часу. Як постійний орган для висловлення поглядів членів ФНС проголошено Крайову Раду. До неї входять члени Політичної Колегії і 30 обраних Конгресом. Народи Крайової Ради скликає і проводить голова Політичної Колегії.

Головою організаційної комісії Конгресу був Сильвестр Герасимович, членами – о. Михайло Блзовський, Володимир Кохан, Любомир Савойка. Провідником ФНС оголошено Дмитра Паліїва. В його руки Провідна Комісія передала верховну владу організації [4, 25].

Членом організації міг стати повнолітній українець чи українка, що визнавав основні тези ФНС і склав присягу на вірність партії. Члени ФНС повинні виконувати доручення Проводу, поширювати та закріплювати світогляд ФНС, передплачувати друковані видання партії, а також сплатити вступний внесок у розмірі 2-х злотих. За невиконання цих обов'язків виключали з організації [9, 407].

Перед фронтовиками ставили завдання – боротися з неграмотністю. Кожен із них повинен був протягом року навчити читати і писати щонайменше трьох українців. У всіх читальнях мав бути підручник «Наша Читанка» видавництва «Батьківщина». Його міг придбати будь-хто, оскільки ціна 25 ст. була доступна для всіх. Навчальний рік починався 9 березня, в день народження Т. Шевченка. Іспит склали через 12 місяців навчання. Крім того, з 1 березня 1937 р. розпочиналися заняття у школі фронтовика для членів партії [1, 50].

Кожна фронтова дружина мала подбати про те, щоб місцева читальня, гурток «Рідної Школи» та «Сільського господаря» чи будь-яка інша установа стали постійними передплатниками «Популярно-наукових рефератів», які двічі на місяць видавала «Батьківщина». Якщо дружина не могла домогтись того, вона змушена була передплачувати ці реферати. Важливо те, що кожен партійний осередок мав спільно прочитати і провести дискусію над їх змістом.

На початку 1937 р. йде активна агітація і набір членів до ФНС. В основному, це були молоді люди віком 25 – 30 років. Дуже багато прихильників партія знайшла серед молоді «Просвіти», «Рідної Школи», «Соколу» та інших організацій.

5 червня 1937 р. у Станіславові відбулася конференція ФНС «Політичний вечір», в якій взяло участь 156 осіб [3, 217]. Конференцію відкрив Михайло Кушнір як провідник ФНС Станіславів-

ського воєводства. Він коротко охарактеризував стан справ у Східній Галичині, зокрема, звернувши увагу на хаос у політичному житті, «угодовську» політику УНДО, пасивність мас.

Перед присутніми виступив Провідник ФНС Д. Паліїв із рефератом «Аналіз політичної ситуації Західноукраїнських земель». У ньому йшлося про становище українців за Збручем, про життя під Польщею. Він критикував УНДО і послів, які відійшли від корисної праці, думають лише про особисті інтереси і співпрацюють з Радою Польською. Д. Паліїв наголосив, що час і ситуація вимагають активних дій і ФНС енергійно створює кадри, які здобудуть те, що втрачено у 1918 – 1919 рр.

У рефераті «ФНС – новий український світ» головний ідеолог організації М. Іванейко критикував і засуджував партії, які стоять на заваді ідеї національної єдності. Він говорив: «Вся молодь і політичні партії повинні об'єднатися і спільною працею добитися всього, а не бути під «забором» російським і польським. Завданням ФНС є створити єдиний фронт проти ворогів» [1, 116].

У серпні 1937 р. ФНС посилив свій вплив на території Східної Галичини. Дружини існували у Львівському, Калуському, Сколівському, Дрогобицькому, Сокальському, Станіславському, Тернопільському, Кременецькому та інших повітах.

Наприкінці літа 1937 р. емігранти – прихильники гетьмана П. Скоропадського – перейшли на ідейні позиції ФНС і проводили активну агітацію на користь партії за кордоном.

Популярності ФНС сприяла тактика легальної опозиції, яку проводила організація щодо польської держави. Виборча угода між проводом УНДО і польським урядом у травні 1935 р. дала ФНС привід загострити опозиційний курс. Оголосивши бойкот виборів до законодавчих органів Польщі, ФНС посів чільне місце серед опозиційних партій, задаючи тон у критиці угодовської лінії. Стверджуючи, що угода не принесла українцям жодної користі, що УНДО переслідувала нею не національні, а партійні інтереси, ФНС прихилив на свій бік ті групи, які перебували у стані нерішучості та вагання. Агітаційній роботі сприяло зростання преси ФНС: поряд з ідеологічним органом «Перемога» з'явився тижневик «Батьківщина» і щоденник «Українські вісті».

У жовтні 1937 р. ФНС утворив редакційний колегіум. До його складу увійшли В. Мендрик, В. Данилів, В. Чернік. Члени колегіуму працювали під особистим контролем Д. Паліїва та С. Волинця. З ініціативи Паліїва фронтовики приступили до організації «робітничих дружин». При вступі в дружину приймалась присяга на вірність Провідникові. Але робітничий клас не пішов за ФНС. Так, наприклад, Львівські робітничі дружини налічували всього 50 осіб. Тому Д. Паліїв відмовився від цього задуму.

Після провалу «нормалізаційної політики» УНДО в 1937 р., яка довела до повної політичної демобілізації українства, провалу, який визнали керівництво УНДО і польський уряд, готується нова «нормалізація» вже на умовах цілковитого заперечення політичного змісту українського питання в межах Польщі. Робиться спроба звести його до господарського і культурно-освітнього життя. Відбувається послаблення політичної організованості і сили українців.

Д. Паліїв пов'язував з новою організацією далекосяжні плани, в основі яких лежала найвища мета – побудова самостійної соборної Української держави. Провід ФНС вважав, що тільки політична сила нації може забезпечити розвиток усіх інших ділянок громадського життя, що «Українська нація може досягнути повноти своїх політичних сил тільки сконсолідована в одній суцільній політичній організації, побудованій на ідеології українського «творчого націоналізму» [4, 18].

У поділеному на різні табори українському громадянстві дедалі чіткіше виявлялася тенденція до порозуміння і вироблення спільної політичної лінії. У 1937 р. ця проблема дискутувалась у проводах партій та груп, про неї багато писали політичні часописи. Прагнення до консолідації мотивувалося змінами в міжнародному становищі та внутрішньополітичному житті, які могли мати вагомий наслідок для української нації. Серед найактивніших речників ідеї консолідації був ФНС.

У листопаді 1937 р. у Львові розпочалися систематичні зустрічі представників українських партій та груп. У зібранні, що проходило 6 грудня, вперше взяв участь Провідник ФНС Д. Паліїв. На цьому ж засіданні було вирішено надати контактам сталого характеру. Новостворений представницький орган назвали Контактним Комітетом. Проводячи дискусії з актуально-політичних питань, він мав на меті підготувати широку угоду за участю українських політичних партій і громадських організацій Галичини та Волині. Учасники комітету досягли згоди щодо загаль-

них засад міжпартійних взаємин, яка (за деякими винятками) діяла упродовж всього часу його існування. Найвищим досягненням Контактного Комітету виявилась угода між пресовими органами різних політичних напрямків, яку було укладено восени 1938 р. Від ФНС у ній взяли участь часописи «Батьківщина» та «Українські вісті». Оцінюючи цю подію, «Українські вісті» писали: «Головне, що українці, розділені партійними бар'єрами і пересичені взаємними упередженнями, від найправіших до найлівіших зуміли на другий план усунути те все дрібне, що їх ділить, й висунули те, що нас усіх лучить» [9, 408].

Найбільше місце у міжпартійних контактах займала справа створення єдиного національного політичного центру в Галичині. Цю думку Д. Паліїв постійно пропагував на засіданнях Контактного Комітету та сторінках газет. «Кожен українець, – писав він навесні 1939 р., – встає і засинає з запитом на устах: Що буде далі? Мир чи війна? І в обох випадках: що буде з нами, з українською національною спільнотою? А з того й висновок: упорядкувати життя нашої національної спільноти чи іншими словами: жити розумно. А це значить: жити зорганізовано, витворити один національний Провід і виявити як найбільшу солідарність» [6, 345].

Сумний фінал української державності в Закарпатті викликав справжній шок у галицьких українців. Стало очевидним, що політика Гітлера з українського питання мала суто інструменталістський характер і цілком ігнорувала інтереси та сподівання українського політикуму. Визнаючи, що дійсність підтвердила його найгірші передбачення, Д. Паліїв застерігав від подальших пошуків будь-яких нових орієнтацій національної політики. Натомість він наголошував на потребі вірити у власні сили та зосередитися на впорядкуванні внутрішнього життя українства [6, 347].

Восени 1938 р. учасники Контактного Комітету приступили до практичного творення широкого представницького органу під назвою Всеукраїнської Національної Ради. Однак кількатижнева дискусія про систему формування та персональний склад ВНР закінчилася нічим. Безуспішною виявилась й нова спроба заснувати Український національний провід, здійснена напередодні вибуху німецько-польської війни.

Останній тиждень серпня 1939 р. належав, мабуть, до найприкріших моментів у діяльності українських політиків у міжвоєнний період. Не виправдалися надії на створення протирадянської коаліції держав на чолі з Німеччиною, яка, за їхніми розрахунками, мала розвалити сталінську імперію і створити сприятливі умови для визволення українського народу. Укладення договору про ненапад між нацистським урядом і московським керівництвом 23 серпня 1939 р. остаточно перекреслило ці розрахунки. Ще не маючи конкретної інформації про переговори між Молотовим і Ріббентропом, «Українські Вісті» писали, що майбутній «німецько-радянський договір заторкає, очевидно, й українську проблему. Він відсуває актуалізацію нашої справи в міжнародній площині, себто вдаряє по нас дуже болючо» [6, 360].

До настроїв тривоги і розчарування з приводу вкрай несприятливої ситуації додавалися почуття невдоволення через неспроможність українського політикуму виробити якусь спільну лінію поведінки та згуртувати суспільність краю перед майбутнім потрясінням. Серед гарячкових пошуків виходу з безнадійного становища, в якому опинилося українське громадянство напередодні вибуху війни, з'явилися різні ідеї та плани, іноді цілком химерні. Так, провід ФНС, роздумуючи над новим поворотом німецької політики, не виключав можливості українсько-польського примирення.

На останньому засіданні Контактного Комітету 31 серпня 1939 р. керівництвом УНДО було запропоновано проект створення Українського національного проводу. У рекомендаціях щодо персонального складу лідер ФНС фігурував як один із трьох віце-президентів. Однак цей задум так і не був здійснений. Удосвіта 1 вересня 1939 р. німецькі війська перейшли кордон і вторглися на територію Польщі. Тепер уже ніхто не сумнівався, що Галичина опиниться під німецькою адміністрацією. Тож звістка про перехід Червоною армією польсько-радянського кордону та вступ її на територію Західної України, що надійшла вранці 17 вересня 1939 р., застала їх зненацька. За словами І. Кедрина-Рудницького, після повідомлення про вторгнення радянських військ «настала в усіх українських легальних політичних партіях, в усьому західноукраїнському суспільстві повна розтіч» [3, 342]. Фронт національної єдності, як і більшість українських політичних партій, припинив своє існування. Провід ФНС опинився в окупованих гітлерівцями районах Польщі.

Висновки. Легальна партія Фронт національної єдності проводила політику легальної опозиції щодо польської держави. Її прибічники пов'язували з новою організацією далекосяжні плани, в основі яких лежала найвища мета – побудова самостійної соборної Української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Колекція матеріалів родини Д. Палієва.
2. Волинець С. Предвісники і творці листопадового зриву. Західноукраїнські громадські і політичні діячі / С. Волинець. – Вінніпег : Тризуб, 1965. – 324 с.
3. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі / І. Кедрин. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1976. – 721 с.
4. I Конгрес ФНЄ. – Львів : [Б.в.], 1996. – 45 с.
5. Назарук О. Зі Львова до Варшави. Утеча перед Совітами в пам'ятних днях 2 – 13 жовтня 1939 р. / О. Назарук. – Львів : Просвіта, 1995. – 68 с.
6. Паліїв Д. Життя і діяльність : 1896 – 1944 : Збірник праць і матеріалів / Д. Паліїв. – Львів, 2007. – С. 434.
7. Паліїв Д. Кринос / Д. Паліїв // Батьківщина. – 1937. – Ч. 33 (142). – 29 серпня.
8. Паліїв Д. Самоспалювання чи фанатизм успіху / Д. Паліїв // Перемога. – 1933. – Ч. 1. – 1 листопада.
9. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Паліїва у міжвоєнний період / М. Швагуляк // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – Випуск 7. – С. 404–428.

REFERENCES

1. Arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Kolektsiia materialiv rodyny D. Paliieva.
2. Volynets S. Predvisnyky i tvortsi lystopadovoho zryvu. Zakhidnoukrainski hromadski i politychni diiachy / S. Volynets. – Vinnipeg : Tryzub, 1965. – 324 s.
3. Kedryn I. Zhyttia – podii – liudy. Spomyny i komentari / I. Kedryn. – Niu-York : Chervona Kalyna, 1976. – 721 s.
4. I Konhres FNIE. – Lviv : [B.v.], 1996. – 45 s.
5. Nazaruk O. Zi Lvova do Varshavy. Utecha pered Sovitamy v pamiatnykh dniakh 2 – 13 zhovtnia 1939 r. / O. Nazaruk. – Lviv : Prosvita, 1995. – 68 s.
6. Paliiv D. Zhyttia i diialnist : 1896 – 1944 : Zbirnyk prats i materialiv / D. Paliiv. – Lviv, 2007. – S. 434.
7. Paliiv D. Krynos / D. Paliiv // Batkivshchyna. – 1937. – Ch. 33 (142). – 29 serpnia.
8. Paliiv D. Samospaliuvannia chy fanatyzm uspikhu / D. Paliiv // Peremoha. – 1933. – Ch. 1. – 1 lystopada.
9. Shvahuliak M. Natsionalno-politychna diialnist Dmytra Paliiva u mizhvoiennyi period / M. Shvahuliak // Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Zbirnyk naukovykh prats. – Lviv : Instytut Ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2000. – Vypusk 7. – S. 404–428.

Статтю подано до редакції 5.05.2016 р.

УДК 94(477.85)"1944/1945"

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

доктор історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
vilnickiy@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІДДІЛІВ УПА НА ЧЕРНІВЕЧЧИНІ (1944 – 1945)

У статті на основі невідомих та маловідомих документальних матеріалів розкривається питання діяльності відділів УПА на Чернівеччині (1944 – 1945). У 1944 р. відбувалися наймасштабніші бойові дії ОУН і УПА на Буковині проти всіх підрозділів радянських репресивно-каральних органів і ЧА. Саме в цей час повстанці намагалися застосовувати наступальну тактику проти репресивно-каральних органів. З'ясовано, що відділи чисельно зросли особливо в час переходу фронту. Основою для творення та зросту відділів стали старі, добре вишколені частини.

Ключові слова: повстанці, Буковина, Чернівеччина, УНС, УПА, командування.

Лит. 43.

Vasyl ILNYTSKYI,

PhD. hab. (History), Assistant Professor of Ukraine's New and Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com

FUNCTIONING OF THE UPA (UKRAINIAN INSURGENT ARMY) SQUADS IN CHERNIVTSI REGION (1944 – 1945)

In the article, on the basis of unknown and little-known documentary materials, the question of the activities of the UPA (Ukrainian Insurgent Army) squads in Chernivtsi oblast (1944 – 1945) is clarified. 1944 witnessed the most OUN and UPA operations on the largest scale in Bukovyna against all divisions of the Soviet repressive bodies and the Red Army. It was just at that time that the Ukrainian insurgents attempted to apply offensive tactics against the Soviet repressive bodies. As is now found out, the insurgent squads increased in number, especially, during the time of crossing of the battle-front. It was the old and well trained military departments that became the basis for the formation and growth of the insurgent squads.

Key words: insurgents, Bukovyna, Chernivtsi oblast (region), OUN, UPA, command.

Ref. 43.

Василий ИЛЬНИЦКИЙ,

доктор исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) vilnickiy@gmail.com

К ВОПРОСУ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТДЕЛОВ УПА В ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ (1944 – 1945)

В статье на основе неизвестных и малоизвестных документальных материалов раскрываются вопросы деятельности отделов УПА в Черновицкой области (1944 – 1945). В 1944 г. происходила самая масштабная война ОУН и УПА на Буковине против всех подразделений советских репрессивно-карательных органов и КА. Именно в это время повстанцы пытались применять наступательную тактику против большевиков. Выяснено, что отделы численно возросли, особенно во время перехода фронта. Основой для создания и роста отделов стали старые, хорошо вышколенные части.

Ключевые слова: повстанцы, Буковина, Чернивецчина, УНС, УПА, командования.

Лит. 43.

Постановка проблеми. Історія ОУН і УПА, попри наявність наукових, науково-популярних і навіть публіцистичних праць, досі сприймається частиною громадян України упереджено, а ви-

звольну боротьбу взагалі схильні вважати маргінальним явищем. Водночас значна кількість наукових досліджень з історії українського визвольного руху, в яких отримали висвітлення окремі аспекти проблеми, не дають підстав говорити про наявність її комплексного наукового опрацювання. Це зумовлено розпорошеністю та відсутністю доступу до архівних джерел, ідеологічною заангажованістю деяких авторів та низкою інших причин.

Аналіз актуальних досліджень. Першою працею, в якій широко розглянуто питання кадрового складу керівних ланок структурних одиниць УПА в 1943 – 1949 рр., зокрема на Буковині, став довідник Петра Содоля [38; 39]. Незважаючи на те, що станом на 1994 – 1995 рр. величезний масив повстанських і радянських документів, які знаходяться в українських архівах, ще був недоступний для дослідників, автором вдалося досить вивірено з'ясувати функції керівного складу повстанських структур Буковини. Щоправда, в його праці наявні як помилки, так і, частіше, білі плями. З'явилася також низка публікацій, які розкривають особливості створення та діяльності повстанських структур на теренах Чернівеччини. Їх авторами або упорядниками є А. Дуда, В. Старик [26], В. Мороз [35], В. Підлубний [36], Д. Проданик [33], І. Фостій [42] та ін. Окремі біографічні дані про керівний склад повстанських відділів містяться в регіональних дослідженнях діяльності УПА, серед яких більшу цінність представляють праці М. Джуряка [25], І. Дейчаківського [24], Ф. Чев'юка і В. Захарчука [43], Ю. Ференчука [40; 41].

Частково функціонування повстанських структур розглянуто в узагальнювальних працях, зокрема у дослідженнях Д. Веденеєва і Г. Биструхіна [3; 4], А. Кентія [27; 28], Ю. Киричука [29] та А. Русначенка [37]. Однак спеціального дослідження, присвяченого особливостям утворення та функціонування відділів УПА на Чернівеччині, її кадровому наповненню, немає. Складність висвітлення цих аспектів зумовлюється самотутністю повстанської діяльності, а також недостатньою джерельною базою.

Мета статті – розкрити структуру, діяльність, з'ясувати кадрову обсаду повстанських відділів УПА Чернівеччини.

Виклад основного матеріалу. Повстанські відділи УПА на теренах Буковини діяли з весни 1944 р. по весну 1945 р. і були повністю розбиті військами НКВС. У 1944 р. планували створити ВО-7 «Сучаву», але з об'єктивних причин не зреалізували цього. В 1945 р. території Буковини присвоїли назву ТВ 20, однак і ця структурна одиниця залишилася фактично діючою лише на папері. Першим командиром, а водночас і військовим референтом Буковинського окружного провуду ОУН став Мирослав Гайдук-«Федір» (05 – 12.1944).

У березні 1944 р. на Буковину прибув новий обласний провідник А. Галицька-«Мотря», а з нею група буковинців, які пройшли вишкіл в УНС-УПА. Їх скерували на Буковину насамперед для налагодження організаційної діяльності. Разом із прибулими були поручник Орест Гаджа-«Кармелюк», сотенні Семен Моргаліяк-«Тихий» і Микола Дарій-«Дуб», чотовий Іван Токар-«Чайка». Прибувши у Вашківецький район, «Мотря» зв'язалася із групою колишнього коменданта жандармерії Косівського повіту Василя Шумки-«Лугового» та доручила йому організувати в горах вишкільний табір УПА. Керівництво військовою діяльністю із організації УПА поклали на «Кармелюка» (скомпрометований перед Проводом ОУН, власне, як такий, що не впорався з поставленими завданнями, бо допустив розгром), а відтак (після його переходу за лінію фронту) на «Федора» [33, 33; 12, 15]. До їх завдань входило розпочати формувати збройні відділи УПА на Буковині. Радянський наступ на німців весною 1944 р. змусив керівництво УПА приступити до масового створення нових відділів [22, 245]. Для підсилення організаційної роботи військового табору на Буковині делегували Василя Шумку-«Лугового», колишнього організатора УНС на Косівщині. У цій роботі допомагали йому суспільно-політичний вишкільник «Тихий», «Дуб», «Чайка», колишній організаційний Косівського повіту «Максим», три районні провідники і два чотарі. «Луговому» вдалося згуртувати партизанський відділ, який здобував зброю під час акцій на радянських військовослужбовців. Відтак, упродовж квітня – травня 1944 р. вдалося сформувати курінь УПА – БУСА (Буковинська Українська самооборонна армія), яку очолив Василь Шумка-«Луговий». До нього входили сотня командира Семена Моргаліяка-«Тихого»; сотня Миколи Дарія-«Дуба»; сотня Івана Токара-«Чайки»; сотня «Бистрого». Чисельність становила до 400 осіб. Курінь дислокувався на теренах Карпат у районах Вижниці і Путили. Щоправда, за різ-

ними даними силових органів чисельність куреня В. Шумки-«Лугового» у різний час коливалася від 400 до 800 стрільців (у червні 1944 р. – 800 стрільців, липні 1944 р. – 400, за підрахунками чекістів 600 [7, 55]). На озброєнні вони мали 10 ручних кулеметів, 2 станкові кулемети, 1 ротний міномет, рушниці. В основному зброю цю вдалося отримати від німців [2, 12зв.]. Крім цього, навколо куреня «Лугового» групувалися 400 сімей, які переховувалися від виселення [8, 55]. Цей курінь діяв упродовж весни – вересня 1944 р. До речі, на рівнинних теренах Чернівецької області продовжували формуватися невеликі відділи УПА у вигляді боївок (від 15 – до 25 – 30 стрільців). Негативом у діяльності БУСА було те, що В. Шумка-«Луговий» вступив у переговори з німцями і пішов з ними на співпрацю; трапилося це після втрати зв'язку із Проводом ОУН. У цей час курінь знаходився між фронтовими лініями оборони німців і радянських військ. У результаті домовленостей німці почали постачати відділу «Лугового» озброєння і продовольство. В. Шумка направив також на саперний вишкіл до німців декілька десятків осіб. Як відомо, Провід ОУН ще на початку 1944 р. видав наказ про заборону будь-яких переговорів з німцями. Тому, дізнавшись про це, керівництво ОУН делегувало у курінь В. Шумки-«Лугового» на початку липня 1944 р. військового референта Буковинського обласного проводу ОУН М. Гайдука-«Федора», який із М. Кіндзірським-«Степаном» почали перевірку. Виявивши німців у таборі «Лугового», за допомогою СБ Станіславівської області вони провели чистку, арештувавши сотенних «Дуба» і «Чайку». З куреня забрали частину стрільців (дві чоти) та краще озброєння і перевели їх на інше місце таборування для створення військової бази на Буковині [22, 245; 34, 248]. З них сформували у липні перший відділ, який поповнили новобранцями і, таким чином, укомплектували сотню Олексія Додяка-«Криги» [42, 230, 232; 35, 61; 20, 362; 16, 18; 13, 244]. Останнього відправив із Коломийської округи В. Савчак-«Сталь» для підсилення та налагодження повстанського руху.

У липні 1944 р. В. Шумка-«Луговий» зібрав залишки куреня чисельністю 200 осіб і оголосив про перехід у Карпати. Весь особовий склад пішов у гори в напрямку с. Путила Чернівецької – с. Жаб'є Станіславської областей. Однак через те, що частини ЧА перерізали шляхи відходу із Путильського р-ну на південний захід, «Луговий» змушений був повернутися. З'єднуючись із «Хитрим» і «Бистрим» та іншими повстанцями, загальною чисельністю 30 осіб, він провів нараду, на якій було прийнято рішення залишатися у горах. Переходити в Галичину «Луговий» побоювся з огляду на те, що його могли розстріляти за розпуск особового складу і втрату зброї [8, 56]. У вересні 1944 р. курінь «Лугового» під час радянського наступу в Карпатах розпався, а В. Шумка зі своїм штабом відійшов услід за німцями. 10 вересня 1944 р. «Луговий» і 120 стрільців перейшли до Угорщини, відтак Словаччини та Австрії, де увійшли до складу 1-ї дивізії Української Національної Армії [26, 203]. Так закінчилась історія БУСА.

Цікаві відомості про організацію повстанських відділів у своїх свідченнях подає М. Кричун-«Черемшина». Зокрема він згадував, що Мирослав Кіндзірський-«Степан» і Мирослав Гайдук-«Шапка» дали завдання підбирати українську молодь для вступу в УПА. Це розпорядження він передав усім кушовим провідникам ОУН. Для забезпечення цієї групи УПА спеціально призначили двох кушових провідників «Дуба» і «Гайворона». Після цього він сам відправився по селах району, де проводив перевірку стану підготовки зі збору продовольства, одягу й білизни для УПА. В результаті проведеної роботи в УПА до осені 1944 р. із території Путильського району 200 осіб вступило до сотні «Криги» (складалася з п'яти чот («Наливайка», «Берези», «Сокола», «Шугая», «Чумака»). Сотня «Криги» восени 1944 р. передислокувалася на територію Жаб'ївського р-ну, де стала основою для організації куреня Н. Данилюка-«Перебийноса» [10, 268]. Примітним є те, що штаб групи «Гуцульщина» поширював свою діяльність тимчасово і на терен Буковини. Не маючи змоги їх забезпечити, повітовий провідник М. Кричун-«Черемшина» звернувся з проханням про допомогу до «Тура» [20, 363]. Паралельно створюються нові боївки (у складі 20 – 30 стрільців кожна) на теренах Вашківеччини – Теодора Гайдея-«Когута», Івана Скоріотського-«Сагайдачного», Сторожинеччини – Ієлізара Дарійчука-«Сокола», Садгірщини – Костя Майданського-«Юрся», Заставнівщини – Миколи Бузинського-«Вусатого» [19, 21]. Значна частина цих формувань була перекинута з території Станіславівської області ОУН [17, 234]. Зокрема, у серпні 1944 р. зі Станіславівщини перейшла група буковинців, які там пройшли вишкіл. Серед них: сотенний Онурій Москалюк-«Яструб», бунчужний Іван Ілюк-«Бескид», чотовий «Буревій», інструктор Мар-

ко Скоропадюк-«Сагайдачний» та стрілець Іван Шутак-«Ложка». На початку листопада 1944 р. разом із колишнім окружним пропагандистом Коломийщини Володимиром Тодорюком-«Туром» прибули сотенні Назарій Данилюк-«Перебийніс» та Роман Дубик-«Боевір». З терену Станіславщини прибули інструктори, які провели вишколи новобранців. «Тур» після прибуття на Буковину провів на Карпатському терені реорганізацію, зокрема, всі боївки він перевів на військове становище та включив їх у склад сотень і куренів. «Тур» створив також перший буковинський курінь під командуванням колишнього сотенного «Кривоноса», який на Буковині отримав звання курінного і псевдо «Перебийніс» [8, 122]. Однак, після приходу «Перебийніс» забрав 2 чоти і, таким чином, у ній залишилися: чота «Наливайка» (нараховувала до 30 стрільців, які мали 3 ручних кулемета, 3 – 4 автомата, 155м/м міномет, гвинтівку); «Берези» (мала до 40 стрільців, на озброєнні 1 міномет, 2 кулемета, 3 – 4 автомата, гвинтівки); «Хмелья» (став чотовим після того, як чотового «Сокола» перевели в Галичину, сам «Хмель» прибув із чотовим «Чумаком» із сотні «Недобитого», нараховувала близько 40 стрільців, озброєні 2 легкими кулеметами, 2 – 3 автоматами, гвинтівками) [13, 247]. Бунчужним сотні «Криги» був «Сокіл». У власних зізнаннях Микола Труфан-«Наливайко» стверджував, що у жовтні 1944 р. отримав наказ від сотенного «Криги» супроводжувати чоту «Ваньки», яка направлялася рейдом у Кам'янець-Подільську область. Із своєю чотою М. Труфан супроводжував чоту «Ваньки» до села Карапчів Вашківецького р-ну. Дорогою у с. Іспас чота «Ваньки» і Труфана здійснила акцію – вбила 40 місцевих мешканців, які підозрювалися у зв'язках із місцевими органами влади [15, 234; 14, 14].

Таким чином, на листопад 1944 р. було створено новий Буковинський курінь, який очолив Н. Данилюк-«Перебийніс». Основою куреня стала сотня «Криги», а політвиховником був поручник Костянтин Павлюк-«Вихор» [33, 36]. Курінь складався з 4 сотень УПА: 1) сотня ім. Д. Вітовського – командира Олексія Додея-«Криги» (кількістю 150 стрільців; на озброєнні мали 5 ручних кулеметів, 7 автоматів, 8 СВТ, решта гвинтівки); 2) сотня командира Онуфрія Москалюка-«Яструба» (у складі сотні діяли місцеві боївки: Дмитра Карапки-«Боярина» (35 осіб), Василя Савчука-«Лебедя» (35 осіб), Василя Писарюка-«Грека» (30 осіб; на озброєнні 2 станкові кулемети, 2 ручних кулемети, 7 автоматів ППШ, решта гвинтівки); крім цього, у склад куреня «Перебийноса» входила окрема чота у складі 30 осіб, яку очолював Дмитро Приц-«Зоря»; 3) сотня командира Романа Дубика-«Боевіра» (до складу входила одна чота близько 40 стрільців); 4) сотня командира Олексія Рижка-«Борисенка» (мала одну чоту до 40 стрільців), (3 ручних кулемети, 1 ротний міномет, 5 автоматів ППШ, 5 СВТ, решта гвинтівки). Сам О. Рижко-«Борисенко» говорить, що його сотня на січень 1945 р. налічувала 60 осіб, з них – 40 озброєні [2, 17; 1, 123в.–14; 33, 579; 16, 18; 8, 122].

Цей курінь забезпечувався продуктами харчування, а до його лав направлялася молодь із Буковини [10, 269]. Штаб куреня мав трьох військових інструкторів («Олесь», «Підкова», «Буревій»), які займалися навчанням військової справи [13, 250]. Водночас сформовано ВПЖ, чисельністю до чоти, комендантом якої призначили Івана Шутака-«Ложку» [33, 36]. Для підготовки чотових і ройових створили підстаршинську школу, яку очолював сам курінний «Перебийніс», а заступником був сотенний «Яструб». Школу УПА організували у грудні 1944 р. Вона діяла упродовж півтора місяця. Тут пройшли вишкіл близько 60 курсантів. Розташовувалася школа у високогірному с. Конятин Путильського району [20, 362]. У зв'язку із тим, що шляхи відходу до неї були відрізані, курінь «Перебийноса» повернувся назад у складі близько 230 осіб та перейшов у Путильський р-н. До слова, чекісти через агентуру схилили до добровільної явки 85 осіб зі складу куреня, частина із яких здала власну зброю, а інші викинули її у лісі під час утечі.

Загалом старшинський і підстаршинський склад куреня був слабким. Аналогічним був і матеріально-військовий ресурс (3 – 5 кулеметів на сотню). Військовий вишкіл пройшла тільки сотня «Криги», решта (сформовані із самооборонних куців) – ні. Аргументація «Тура» полягала в тому, що стрільці мали вишколюватися в процесі рейдів. Для цього «Тур» організував рейд двох сотень у Станіславську область, яким керував курінний «Перебийніс». У рейд пішло 50 неозброєних стрільців. Сам рейд розпочався 20 листопада, тривав майже місяць і зазнав повного провалу. У селі Верхні Станівці Глибоцького р-ну Чернівецької області відділ атакували радянські силовики в результаті чого було цілком знищено чоту Василя Монаха-«Берези» (загинув сам «Береза»).

Серйозним випробуванням для повстанців Буковини став плямистий тиф. У грудні серед стрільців появились перші хворі, а через відсутність медичного забезпечення він набрав згубних масштабів. У середині січня відділи фактично перестали існувати. Кожна сотня мала 70 – 80% хворих, із сотень залишилися неповні чоти, а інколи й рої. З повинною виходили цілими чотами («Боярина», «Микити»), інші (чота Василя Пасарюка-«Грека», сам загинув 23.03.1945 р.) зазнають розгрому. Сотенний «Палій», який перебрав залишки сотні «Криги» стрільців розпустив, а сам помер від тифу. Сотенні «Борисенко» і «Крига» потрапляють у полон (засуджені і розстріляні), чотовий «Меч» і «Зоря» покінчили життя самогубством. Таким чином, наприкінці січня залишилося близько 20 стрільців з курінним «Перебийносом» і близько 30 біля сотенного «Боевіра». На початку лютого зустрілися «Тур» і «Перебийніс». Вони вирішили перевести відділи у Галичину, де були легші умови, що й було зроблено. Поручник «Палій» у лютому 1945 р. перебрав командування залишками сотні «Криги». Дев'ятого березня загинули сотенний «Боевір», чотовий «Грек» і разом з ними сім стрільців, залишилось ще близько 20 стрільців, яких курінний «Перебийніс» долучив до куреня «Недобитого». Під час квітневих облав і ці рештки розбіглися [20, 363; 5, 58]. Перед усіма відділами УПА на Буковині поставили завдання зберігати сили, мінімізувати бойові зіткнення з частинами ЧА, приймати бій тільки в тому випадку, якщо немає іншого виходу (оточення), готувати сили до активних збройних виступів весною 1945 р. «Сталь» дав вказівки організувати засідки на дрібні військові групи з метою захоплення зброї, обмундирування [13, 252]. Крім того, перед куренем поставили завдання вести агітаційну роботу серед населення, для цього рекомендувалося рейдувати. Для демонстрації сили чоти «Наливайка» і «Ваньки» під командою «Скригуна» провели рейд у жовтні 1944 р. на с. Іспас [13, 253].

За агентурними даними чекісти встановили пересування у перших числах грудня 1944 р. із Карпат через територію Вашківецького р-ну у Чернівецькі ліси відділу УПА у складі: курінного «Перебийноса», сотенних «Криги» і «Черника», п'яти чот, які очолювали «Наливайко», «Береза». Кожна чота мала на озброєнні 1 міномет, 3 ручні кулемети, автомати, гвинтівки і гранати. Загальна чисельність – близько 200 стрільців. Для ліквідації відділу у Вашківецький р-н направили дві роти військ 237 ОСБ ВВ НКВС, загальною чисельністю 120 осіб, під командуванням заступника командира батальйону – старшого лейтенанта Якишева і опергрупу на чолі із начальником 1 відділення ВББ УНКВС лейтенантом Поповим. 5 грудня 1944 р. із гір Вижицького р-ну спустився курінь «Перебийноса» чисельністю до 300 осіб у складі 2 сотень і 8 чот, на озброєнні яких були 24 ручних кулемети, 1 станковий кулемет, 1 батальйонний і 5 ротних мінометів, 100 автоматів і гвинтівки. Курінь прослідував через Вижицький, Вашківецький, Сторожинецький, частково Чернівецький р-ни і направилися у Садгірський і Хотинський р-ни у напрямі до Дністра. На світанку 7 грудня 1944 р. сили 237 ОСБ військ НКВС і 16 інженерного батальйону провели чекістсько-військову операцію по прочісуванню лісів, однак нічого не виявили. Чекісти Чернівецької області завбачливо попередили начальника УНКВС Тернопільської області про можливу появу повстанців [7, 104]. Під час переслідування куреня «Перебийноса» 8 грудня 1944 р. біля с. Нова Жадова Сторожинецького р-ну силові органи знищили чоту «Берези», яка прикривала відхід куреня. За звітом НКВС загинуло 17 осіб, вилучено 3 гвинтівки, 1 автомат, 1 пістолет, 3 000 патронів. Із радянської сторони був вбитий 1 боєць ВБ. Відділ оперував у р-ні Снятина, але під натиском військ Коломийського гарнізону 9 грудня о 8.00 поблизу с. Банилів Вижицького р-ну Чернівецької області перейшов на територію Чернівецької області і перебував у Вижицькому р-ні. Силами гарнізону 237, 240 ОСБ ВВ НКВС прикордонниками 31 і 33 прикордонних відділів приймали заходи стосовно ліквідації відділу. Операція розпочалася на світанку 10 грудня 1944 р. [7, 101].

З 5 до 16 лютого 1945 р. підрозділами 31 і 33 ПВ, 240 ОСБ на території Чернівецької області проводилася чекістсько-військова операція, в результаті якої було вбито 114 підпільників, заарештовано 10, затримано для фільтрації 130, з'явилося із повинною 128 осіб. Силові органи писали про повний розгром сотні «Криги», полон його самого, частковий розгром куреня «Перебийноса». При цьому було захоплено наступні трофеї: 1 гармата, 2 станкові кулемети, 1 ручний кулемет, 42 гвинтівки, 4 автомати, 2 пістолети, 13 гранат, 3 362 патрони, 1 бінокль, 9 коней, 17 корів. У полон потрапили керівник боївки СБ Микола Таран, чотовий із куреня «Перебийноса» Олексій Чорний-«Зозуля», 1 ройовий і ад'ютант керівник відділу «Боярина» – Василь Федушкин-

«Залізняка» [5, 54]. 20 лютого 1945 р. оперативним складом Вижницького РВ НКВС і військами 237 ОСБ у районі с. Майдан Іспас Вижницького р-ну проводилася операція по знищенню залишків сотні О. Рижка-«Борисенка» куреня «Перебийноса», в результаті якої затримали 4 повстанців, у тому числі сотенного «Борисенка» та чотового «Зорю»-«Горностая». 10 березня 1945 р. ротою 240 окремого стрілецького батальйону і оперативним складом Путильського РВ НКВС проводилася операція з ліквідації залишків стрільців із куреня «Перебийноса». В результаті операції вбито 18 повстанців, 6 захоплено живими. Захоплено 3 станичних господарчих, 5 десятників, 5 симпатиків, 16 тих, що ухилялися від мобілізації, які передані у райвоєнкомат. Серед вбитих виявлено помічника сотенного «Славича» – «Орла» [18, 10].

При проведенні чекістсько-військової операції в Путильському р-ні група, яку очолював Д. Карапка-«Боярин» (чисельністю 40 осіб), залишила свого керівника і в повному складі з'явилася з повинною, передавши всю зброю і бойові припаси. Після цього керівник обласного проводу ОУН «Тур» дав вказівку СБ розшукати Карапку і розстріляти. В середині лютого СБ вдалося затримати Карапку, але він зумів втекти. Після цього «Тур» написав листа до Карапки, в якому пропонував останньому застрелитися. Далі чекісти відзначали, що під час військової операції з ліквідації куреня «Перебийноса», який діяв у Вижницькому р-ні, майже весь рядовий склад куреня з'явився з повинною, а керівники куреня з невеликою групою кадрових націоналістів перейшли у Карпати [19, 57].

У червні 1947 р. за вимогою Буковинського окружного проводу ОУН із Станіславської області була направлена для організаційної роботи в ОУН чота зі сотні «Юрка» кількістю до 30 осіб. Встановивши зв'язок із В. Савчаком-«Сталем», «Кривоніс» дізнався, що його чота прибула на Буковину для посилення організаційної роботи і що всі вони будуть розподілені по районах. Не бажаючи залишатися на Буковині, «Кривоніс», змовившись із учасниками своєї чоти, під приводом заготівлі дров відійшли від табору і втекли у Галичину (22 особи). Сам «Кривоніс» та чотовий «Петро» залишилися очікувати приходу «Сталья», надіючись, що він їх відпустить. Проте «Сталь» наказав СБ заарештувати їх і провести розслідування [6, 254]. Дорогою до місця дислокації референта СБ окружного проводу ОУН охорона, яка супроводжувала «Петра» і «Кривоніса», зустрілася з військовою групою МДБ. Цим скористалися «Петро» і «Кривоніс», які втекли у Станіславську область. Дізнавшись про це, «Сталь» почав вимагати від проводу ОУН, щоб їх як дезертирів розстріляли, а якщо цього не зроблять, то погрожував сам усунутися від роботи. Загалом втеча цієї групи негативно вплинула на підпільників, особливо буковинців [6, 255].

Упродовж 1944 – 1945 рр. інтенсивно відбувалися рейди відділів УПА на терени Чернівецької області, де повстанський рух мав слабкі позиції. Зокрема, щонайменше проведено 6 рейдів. Серед них рейд (20.10 – 10.11.1945 р.) сотні «Сурма» (командир Юрій Долішняк-«Білий»), яка у жовтні 1945 р. здійснила збройний напад на с. Мигове Вижницького р-ну, де вдалося захопити 3 осіб [11, 112–114; 30, 252–254]; Буковинський курінь, командир поручник Н. Данилюк-«Перебийніс», провів рейд (10.11 – 20.12.1944 р.) по Буковині [30, 251]; відділ «Трембіта» з ТВ-21 «Гуцульщина» (22 – 27.12.1944 р.) рейдував на Буковину, командир поручник «Лісовий» зробив рейд по Буковині [21, 124; 30, 251]; курінь «Чортківський» з ВО-3 «Лисоня», командир Петро Хамчук-«Бистрий» перебував на Буковині (27 – 29.11.1944) [31, 76–77; 30, 251]; Буковинський спецвідділ «Авангард», командир «Павленко» (Козьменко) провів рейд у Бесарабію (23.12.1944 р. – 3.01.1945 р.) [30, 251]; у липні 1947 р. підвідділ М. Юрцуняк-«Юрка» пішов рейдом Чернівецькою областю, який тривав до травня – червня 1948 р. (у Вижницькому, Путилівському, Вашковецькому р-нах). Після прибуття на територію Чернівецької області сотенний «Юрко» з'явився до провідника Вижницького надрайонного проводу ОУН і пояснив, що група прийшла для переходу по Вижницькому і Путилівському районах з метою показу, що УПА існує, а також провести збройні напади на ВБ, розбити їх і провести інші антирадянські акції на території [10, 277–278; 9, 139].

Висновки. Отже, на терені Чернівеччини відділи УПА перестали існувати ще весною 1945 р. і більше не відновлювалися [23, 113]. Достовірно відомо, що там діяв курінь «Лугового» (БУСА) в травні – вересні 1944 р. Після його розпаду вдалося створити новий буковинський курінь УПА, який очолив Н. Данилюк-«Перебийніс». Однак, упродовж січня – березня 1945 р. цей курінь був розбитий і більше відділи УПА на Чернівеччині не відновлювалися. Щоправда, в документах

ОУН і УПА терен Буковини позначався ТВ-20. Саме керівництво повстанського руху на Буковині, аналізуючи причини повного знищення УПА, виокремлювало низку допущених помилок ще під час створення. Серед основних недоліків відзначалося формування великих відділів без належного відбору стрільців. Серйозно розбудовані відділи не мали при цьому належного числа підстаршинського і старшинського складу, відчувався брак військового перевишколу, бракувало й кулеметного озброєння. Відчувалася недостатня кількість політично освічених стрільців у відділах [20, 364].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Управління Служби безпеки України у Чернівецькій області (далі – АУСБУ ЧО). – Спр. 7334. – 172 арк.
2. АУСБУ ЧО. – Спр. 9973. – 94 арк.
3. Веденєєв Д. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940 – 1950-ті роки : Монографія / Дмитро Веденєєв, Геннадій Биструхін. – Київ : К.І.С., 2006. – 568 с.
4. Веденєєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки : Монографія / Дмитро Веденєєв, Геннадій Биструхін. – Київ : К.І.С., 2007. – 568 с.
5. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 2-Н. – Оп. 34 (1960). – Спр. 1. – 206 арк.
6. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 58 (1953). – Спр. 1. – Т. 1. – 265 арк.
7. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 65 (1953). – Спр. 6. – Т. 1. – 131 арк.
8. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 67 (1953). – Спр. 10. – 141 арк.
9. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 14. – Т. 2. – 376 арк.
10. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 99 (1954). – Спр. 15. – 305 арк.
11. ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 19 (1959). – Спр. 16. – 209 арк.
12. ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67447. – 92 арк.
13. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 1. – 386 арк.
14. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 49. – 358 арк.
15. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 50. – 387 арк.
16. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 58. – 270 арк.
17. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 74. – 339 арк.
18. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 79. – 269 арк.
19. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 86. – 213 арк.
20. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – 509 арк.
21. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 62. – 289 арк.
22. ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 71. – 367 арк.
23. ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 9112. – Т. 13. – 421 арк.
24. Дейчаківський І. Василь Савчак-«Сталь» – провідник ОУН Буковини / І. Дейчаківський. – Івано-Франківськ : Видавництво Лілея-НВ, 2006. – 80 с.
25. Джуряк М. П. ОУН і УПА на Буковині: спогади, свідчення і матеріали про визвольну боротьбу. Книга І. Путильський район / Микола Петрович Джуряк. – Чернівці : Золоті литаври, 2010. – 844 с.
26. Дуда А. Буковинський курінь в боях за українську державність. 1918 – 1941 – 1944 / А. Дуда, В. Старик. – К.-Чернівці, 1995. – 272 с.
27. Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946 – 1956 рр.) / Анатолій Кентій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 111 с.
28. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944 – 1945 рр. / Анатолій Кентій. – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. – 220 с.
29. Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття : ідеологія та практика / Юрій Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
30. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 19 : Група УПА «Говерля». Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру / [упоряд. Петро Содоль]. – Торонто – Львів : Видавництво «Літопис УПА», 1992. – Кн. 2. – 360 с.
31. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 33 : Тактичний відтинок УПА 26-ий «Лемко» : Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріали) / [ред.-кол. Петро Потічний, Іван Лико]. – Торонто ; Львів : Видавництво «Літопис УПА», 2001. – 430 с.
32. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 38 : Архітектура резистансу : кріівки і бункери УПА в світлі радянських документів / [ред. Петро Потічний]. – Торонто ; Львів : Літопис УПА, 2002. – 430 с.

33. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 19 : Підпілля ОУН на Буковині : Документи і матеріали. 1943 – 1951 / [упоряд. Дмитро Проданик]. – К. ; Торонто : [б.в.], 2012. – 840 с.
34. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 9 : Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля : протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА / [упоряд. Олександр Ішук, Сергій Кокін]. 1944 – 1945. – К. ; Торонто : [б.в.], 2007. – 912 с.
35. Мороз В. Розгортання повстанської боротьби на Буковині у 1944 році / Володимир Мороз // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 8 (641). – серпень. – Річник 54. – С. 54–69.
36. Підлубний В. М. Діяльність ОУН та УПА на Буковині в 1940–1952 рр.: автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Миколайович Підлубний, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2010. – 16 с.
37. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках / Анатолій Русначенко. – Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2002. – 519 с.
38. Содоль П. Українська Повстанча армія 1943 – 1949. Довідник другий. – Нью-Йорк : Пролог, 1995. – 295 с.
39. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943 – 1949 : Довідник перший. – Нью-Йорк : Пролог, 1994. – 199 с.
40. Ференчук Ю. Д. Буковинські Карпати у вогні повстання : Спогади і свідчення про бойові дії УПА в гірських районах Чернівецької області / Ю. Д. Ференчук. – Чернівці : Прут, 2001. – 123 с.
41. Ференчук Ю. Д. Буковинці у вогні повстання 1944 – 1952 рр. / Ю. Д. Ференчук. – Вишниця : Черемош, 2006. – 292 с.
42. Фостій І. П. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні 1939 – 1945 рр. / І. П. Фостій. – Чернівці : Чернівецьке обласне відділення Пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті», 2004. – 368 с.
43. Чев'юк Ф. Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей) / Ф. Чев'юк, В. Захарчук. – Львів : Світ, 2008. – 200 с.

REFERENCES

1. Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy u Chernivetskii oblasti (dali – AUSBU ChO). – Spr. 7334. – 172 ark.
2. AUSBU ChO. – Spr. 9973. – 94 ark.
3. Viedienieiev D. «Povstanska rozvidka diie tochno y vidvazhno...». Dokumentalna spadshchyna pidrozdiliv spetsialnogo pryznachennia Orhanizatsii ukrainykykh natsionalistiv ta Ukrainskoi povstanskoi armii. 1940 – 1950-ti roky : Monohrafiia / Dmytro Viedienieiev, Hennadii Bystrukhin. – Kyiv : K.I.S., 2006. – 568 s.
4. Viedienieiev D. Dvobii bez kompromisiv. Protyborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsiiv. 1945–1980-ti roky : Monohrafiia / Dmytro Viedienieiev, Hennadii Bystrukhin. – Kyiv : K.I.S., 2007. – 568 s.
5. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali – HDA SBU). – F. 2-N. – Op. 34 (1960). – Spr. 1. – 206 ark.
6. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 58 (1953). – Spr. 1. – T. 1. – 265 ark.
7. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 65 (1953). – Spr. 6. – T. 1. – 131 ark.
8. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 67 (1953). – Spr. 10. – 141 ark.
9. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 99 (1954). – Spr. 14. – T. 2. – 376 ark.
10. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 99 (1954). – Spr. 15. – 305 ark.
11. HDA SBU. – F. 2-N. – Op. 19 (1959). – Spr. 16. – 209 ark.
12. HDA SBU. – F. 5. – Spr. 67447. – 92 ark.
13. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 1. – 386 ark.
14. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 49. – 358 ark.
15. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 50. – 387 ark.
16. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 58. – 270 ark.
17. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 74. – 339 ark.
18. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 79. – 269 ark.
19. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 372. – T. 86. – 213 ark.
20. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 7. – 509 ark.
21. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 62. – 289 ark.
22. HDA SBU. – F. 13. – Spr. 376. – T. 71. – 367 ark.
23. HDA SBU. – F. 65. – Spr. 9112. – T. 13. – 421 ark.

24. Deichakivskiy I. Vasyl Savchak-«Stal» – providnyk OUN Bukovyny / I. Deichakivskiy. – Ivano-Frankivsk : Vydavnytstvo Lileia-NV, 2006. – 80 s.
25. Dzhuriak M. P. OUN i UPA na Bukovyni: spohady, svidchennia i materialy pro vyzvolnu borotbu. Knyha I. Putylskiy raion / Mykola Petrovych Dzhuriak. – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2010. – 844 s.
26. Duda A. Bukovynskiy kurin v boiakh za ukrainsku derzhavnist. 1918 – 1941 – 1944 / A. Duda, V. Staryk. – K.-Chernivtsi, 1995. – 272 s.
27. Kentii A. Narys borotby OUN–UPA v Ukraini (1946 – 1956 rr.) / Anatolii Kentii. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – 111 s.
28. Kentii A. Ukrainska povstanska armiiia v 1944 – 1945 rr. / Anatolii Kentii. – Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1999. – 220 s.
29. Kyrychuk Yu. Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40 – 50-kh rokiv XX stolittia : ideolohiia ta praktyka / Yurii Kyrychuk. – Lviv : Dobra sprava, 2003. – 464 s.
30. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. – T. 19 : Hrupa UPA «Hoverlia». Spomyny, statti ta vydannia istorychno-memuarnoho kharakteru / [uporiad. Petro Sodol]. – Toronto – Lviv : Vydavnytstvo «Litopys UPA», 1992. – Kn. 2. – 360 s.
31. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. – T. 33 : Taktychnyi vidtynok UPA 26-yi «Lemko» : Lemkivshchyna i Peremyschchyna (Dokumenty i materiialy) / [red.-kol. Petro Potichnyi, Ivan Lyko]. – Toronto ; Lviv : Vydavnytstvo «Litopys UPA», 2001. – 430 s.
32. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. – T. 38 : Arkhitektura rezystansu : kryivky i bunkery UPA v svitliadianskykh dokumentiv / [red. Petro Potichnyi]. – Toronto ; Lviv : Litopys UPA, 2002. – 430 s.
33. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. Nova seriia. – T. 19 : Pidpillia OUN na Bukovyni : Dokumenty i materialy. 1943 – 1951 / [uporiad. Dmytro Prodanyk]. – K. ; Toronto : [b.v.], 2012. – 840 s.
34. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii. Nova seriia. – T. 9 : Borotba proty povstanskoho rukhu i natsionalistychnoho pidpillia : protokoly dopytyv zareshhtovanykh radianskymy orhanamy derzhavnoi bezpeky kerivnykyk OUN i UPA / [uporiad. Oleksandr Ishchuk, Serhii Kokin]. 1944 – 1945. – K. ; Toronto : [b.v.], 2007. – 912 s.
35. Moroz V. Rozghortannia povstanskoi borotby na Bukovyni u 1944 rotsi / Volodymyr Moroz // Vyzvolnyi shliakh. – 2001. – Kn. 8 (641). – serpen. – Richnyk 54. – S. 54–69.
36. Pidlubnyi V. M. Diialnist OUN ta UPA na Bukovyni v 1940 – 1952 rr.: avtoref. dys. kand. ist. nauk : 07.00.01 / Volodymyr Mykolaiovych Pidlubnyi; Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha. – Chernivtsi, 2010. – 16 s.
37. Rusnachenko A. Narod zburenyi : Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini y natsionalni rukhy oporu v Biorusii, Lytvi, Latvii, Estonii u 1940 – 50-kh rokakh / Anatolii Rusnachenko. – Kyiv : Universytetske vydavnytstvo «Pulsary», 2002. – 519 s.
38. Sodol P. Ukrainska Povstancha armiiia 1943 – 1949. Dovidnyk druhyi. – Niu-York : Proloh, 1995. – 295 s.
39. Sodol P. Ukrainska Povstancha Armiiia. 1943 – 1949 : Dovidnyk pershyi. – Niu-York : Proloh, 1994. – 199 s.
40. Ferenchuk Yu. D. Bukovynski Karpaty u vohni povstannia : Spohady i svidchennia pro boiovi dii UPA v hirskykh raionakh Chernivetskoï oblasti / Yu. D. Ferenchuk. – Chernivtsi : Prut, 2001. – 123 s.
41. Ferenchuk Yu. D. Bukovyntsi u vohni povstannia 1944 – 1952 rr. / Yu. D. Ferenchuk. – Vyzhnytsia : Cheremosh, 2006. – 292 s.
42. Fostii I. P. Pivnichna Bukovyna i Khotynshchyna u Druhii svitovii viini 1939 – 1945 rr. / I. P. Fostii. – Chernivtsi : Chernivetske oblasne viddilennia Poshukovo-vydavnychoho ahentstva «Knyha pamiaty», 2004. – 368 s.
43. Cheviuk F. Bukovyna i bukovyntsi (Pro istoriiu kraiu i zhyttia liudei) / F. Cheviuk, V. Zakharchuk. – Lviv : Svit, 2008. – 200 s.

Статтю подано до редакції 11.12.2016 р.

УДК 94 (477.83)«1944–1953»:341.43

Руслана ПОПП,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)
ryslana_popp@ukr.net*

ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (1944 – 1953)

У статті висвітлюються причини та масштаби повоєнних переміщень населення Дрогобиччини у перші повоєнні роки. Показано, що депортаційно-переселенська політика радянського керівництва щодо населення краю скеровувалась в першу чергу на придушення національно-визвольного руху, позбавлення його соціальної і моральної підтримки, уніфікацію етнопонаціональної структури регіону.

Ключові слова: Дрогобицька область, Дрогобиччина, переміщення, переселення, депортація.

Літ. 26.

Ruslana POPP,

*PhD. (History), Assistant Professor of Modern History of Ukraine,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) ryslana_popp@ukr.net*

POPULATION MOVEMENTS DROHOBYCH REGIONS (1944 – 1953 YEARS)

The article highlights the causes and the extent of post-war Drohobych population movements in the early postwar years. It is shown that immigration policy of Soviet leadership toward population of the land was primarily to suppress the national liberation movement, to get rid of social and moral support, to the unification of national ethnic structure of the region.

Keywords: Drohobych region, moving, relocation, deportation.

Ref. 26.

Руслана ПОПП,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Украина, Дрогобыч) ryslana_popp@ukr.net*

ПЕРЕМЕЩЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ ДРОГОБЫЧЕСКОЙ ОБЛАСТИ (1944 – 1953)

В статье освещаются причины и масштабы послевоенных перемещений населения Дрогобиччины в первые послевоенные годы. Показано, что депортационно-переселенческая политика советского руководства в отношении населения края направлялась в первую очередь на подавление национально-освободительного движения, лишение его социальной и моральной поддержки, унификацию этнопонациональной структуры региона.

Ключевые слова: Дрогобычская область, Дрогобиччина, перемещение, переселение, депортация.

Лит. 26.

Постановка проблеми. Нові тенденції розвитку історичної науки пов'язані з подальшою регіоналізацією історичних досліджень, зростанням уваги до місцевої історії. Багато краєзнавчих проблем, зокрема, процеси переміщення населення Дрогобиччини у перші повоєнні роки, потребують детального аналізу і об'єктивного висвітлення на основі ретельного опрацювання джерельного матеріалу. Уроки складного і суперечливого повоєнного періоду нашої історії є актуальними і мають бути враховані у сучасних суспільно-політичних реаліях.

Аналіз досліджень. На сьогодні є значна кількість досліджень, в яких розкриваються депортаційно-переселенські заходи радянської влади в західних областях України у повоєнний період.

Серед них хочемо виокремити працю Й. Надольського, в якій автор аналізує причини, методи та етапи проведення депортацій в західноукраїнському регіоні [16]. На політичних чинниках міграційних процесів в західних областях УРСР в 1944 – 1950-х рр. наголошує Ю. Сорока [22]. Проблеми переселення українців із Польщі в УРСР у 1944 – 1946 рр. та їх соціально-економічну адаптацію в низці своїх статей розглядає В. Кіцак [11], [12]. Характер переміщень населення регіону в окреслений період визначає В. Кислий [10]. У цих публікації містяться окремі дані щодо Дрогобицької області. Краєзнавчий аспект проблеми, зокрема, методи боротьби радянської карально-репресивної системи з національно-визвольним рухом на Дрогобиччині, окреслено у публікації В. Ільницького [8]. Узагальненої розвідки про переміщення населення краю у перші повоєнні роки не має.

Метою статті є висвітлити причини, характер та масштаби переміщень населення Дрогобицької області у перші повоєнні роки.

Виклад основного матеріалу. Період перших повоєнних років визначається суттєвими суспільно-політичними та соціальними трансформаціями на Дрогобиччині. В цей час відбуваються різні за своєю суттю та характером чисельні переміщення населення. Депортації місцевого населення у віддалені регіони СРСР мали стати одним із дієвих засобів боротьби сталінського тоталітарного режиму з українським визвольним рухом. Першочерговому виселенню підлягали члени ОУН та воїни УПА, їхні сім'ї, а також особи, що підтримували український національно-визвольний рух. Секретар Дрогобицького обкому КП(б)У С. Олексенко, доповідаючи секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову в кінці грудня 1945 р., наголошував: «Звичайно виселення сімей [...], засіб швидкої ліквідації бандитизму, але я повинен сказати, що це засіб дуже сильний, і коли його по-справжньому використати, буде добрий результат», і просив ще більше вагонів для відправки населення [21, 392].

Від липня 1944 р. до січня 1945 р. з Дрогобицької області було виселено у віддалені райони СРСР 460 сімей – 1 285 осіб, звинувачених у підтримці ОУН і УПА [2, 106]. У 1945 р. депортували вже – 668 сімей (1 746 осіб), у 1946 р. – відповідно 849 (2241). Загалом за три роки – 1 977 сімей (5 272 особи) [18, 349]. У довідці начальника 1-го спецвідділу МВС УРСР про виселення з Дрогобицької області за період 1944–1946 рр. наводиться така ж цифра щодо сімей учасників українського підпілля (1 977), але кількість осіб вказана більша – 5 590 [18, 316]. Секретар Дрогобицького обкому КП(б)У у квітні 1947 р. звертався до найвищого партійного керівництва республіки з проханням вжити заходів для прискорення оформлення справ на виселення сімей учасників визвольного руху [15, 308].

Наймасштабніша депортація населення західноукраїнських земель була проведена у жовтні 1947 р. Тоді органи державної безпеки при допомозі обласної партійної організації виселили з Дрогобицької області 4 559 сімей (14 486 осіб) «оунівських бандпосібників» [1, 2]. Радянські спецслужби ретельно збирали інформацію про реагування населення області на такі акції. У доповідній записки обласного партійного керівництва на ім'я секретаря ЦК КП(б)У, зокрема, зазначалося, що енергетик дрогобицької електростанції Волярський обурювався: «Скільки я прожив на світі, але такої влади ще не бачив. Це не люди, а варвари. Хапають дітей, жінок, старих і, незважаючи на зиму, вивозять в Сибір», а жителька Дрогобича Ксенія Фецяк взагалі заявила: «Нехай не тішаться росіяни і всі східняки. Сьогодні виселяють нас, а завтра будуть їх» [25, 383]. Для того, щоб населення області «вірно» розуміло проведену акцію проводилася широка роз'яснювальна робота, у всіх селах відбувалися збори партійно-радянського активу.

Примусові переміщення населення продовжуються і в наступні роки. Міністерство внутрішніх справ УРСР звітувало, що протягом 1947 – 1948 рр. з Дрогобицької області було вислано 4 504 сім'ї (14 456 осіб) [18, 349]. У 1948 – 1953 рр. найбільше постраждали заможні селяни, так звані куркулі, які не хотіли вступати до колгоспів. У 1950 р. у Дрогобицькій області передбачалося розкуркулити 50 господарств області, виселити 183 особи. Бажаючи вислужитися перед вищим керівництвом, обласне пропонувало майже вдвічі більше: 103 господарства і 390 осіб [16, 220]. Насправді під час колективізації розкуркулювати вже не було кого, адже відразу після війни органи влади конфіскували землі селянських господарств, які перевищували встановлені норми землекористування. Як правило, місцева влада брала до уваги минуле хлібороба. До куркулів

зараховували тих, хто до вересня 1939 р. і під час німецької окупації мав міцне господарство, орендував землю, використовував найману працю. При цьому на наявний майновий стан уже не звертали уваги [19, 492]. У рішенні Дрогобицького облвиконкому від 6 квітня 1951 р. зазначалося, що «куркульські родини, залишившись поза колгоспами, живуть одноосібно, вороже ставляться до колгоспного життя». Виселенню за межі області, у віддалені райони, підлягало тоді 19 «куркульських родин» [14, 31–36]. Усе майно депортованих конфіскували, частково ним сплачували державні зобов'язання перед іншими суб'єктами, частину передавали безкоштовно колективним господарствам для постійного користування.

Примусово переміщеним особам дозволяли брати із собою найнеобхідніші предмети, дрібний господарський реманент, продукти харчування. Уже самими тривалими перевезеннями влада прирікала на голод, смерть, хвороби людей. Пані Розалія Рамик з села Раневичі Дрогобицького району, згадує, що вона, тринадцятирічна, і її родина, ледве пережили двотижневу дорогу у товарному вагоні до місця виселення [23].

Порушуючи так звану «радянську соцзаконність», представники силових структур, у більшості випадків безкарно, здійснювали самочинні розстріли, вбивства, поранення, грабунки, побиття, вилучення і присвоєння власності особливо тих, кого вивозили [15, 284–286]. На третій Дрогобицькій міській партійній конференції озвучувався факт, що конфісковане майно виселеного аптекаря з вулиці Чкалова, на суму 18 тис. рублів, було відразу перевезене до квартири секретаря обкому [7, 18].

Прагнучи уніфікувати етнонаціональну та соціальну структуру населення західноукраїнського регіону, радянський режим проводив переселенські акції. Фізичне винищення переважної більшості єврейського населення Дрогобищини в роки німецької окупації зумовило те, що на час відновлення радянського режиму помітно зросла частка польського населення. Загалом у 1944 р. в Дрогобицькій області поляки становили 20,3 % від всього населення [25, 85]. У вересні 1944 р. в Любліні була підписана угода між урядом Радянської України та Польським Комітетом Національного Визволення (ПКНВ) про евакуацію українців з Польщі і поляків із західних областей України. Після проведення на підприємствах і установах регіону зборів по обговорюванню цієї угоди, обласне керівництво звітувало республіканському, що «виступи польських громадян свідчать про те, що поляки добровільно не хочуть їхати до Польщі, бажають залишитися на Україні» [6, 36]. Підтвердженням того, що польське населення здебільшого не хотіло покидати землю, яка стала для них батьківщиною є висловлювання окремих мешканців області, які містяться у численних секретних інформаціях, яке місцеве партійно-радянське керівництво відправляло до центрального. Зокрема, начальник відділу кадрів другого Дрогобицького нафтопереробного заводу Ю. А. Гаврик стверджував: «Я цьому питанню не приділяв уваги, тому що моя родина не тільки живе, а й працює на цьому заводі багато років, нас так і звуть тут «Діти заводу», то чому я буду їхати до Польщі... Про переїзд до Польщі не тільки в мене таке ставлення, а й майже у всіх поляків, що працюють на заводі». Директор шостої польської школи Дрогобича Я. І. Чужинський при розмові на цю тему теж наголошував: «Нема чого їхати до Польщі, нам і тут добре» [6, 34]. Ставлення до виїзду не було зовсім однозначним, були і такі, що висловлювали бажання виїхати до Польщі. Директор школи Чижевський резюмував: «Я педагог, скрізь найду роботу при будь-якій державній системі. Мені подобається порядок в радянській школі, але все ж я хочу жити там, де більше поляків». «... Дуже рада, що мені надається можливість їхати в Польщу. Що тут робити – тут будуть жити росіяни, українці», – стверджувала пані Завадська, акушерка в Дрогобицькій лікарні [6, 59]. Польські націоналістичні організації вели наполегливу пропаганду серед польського населення, спрямовану на переконування щодо недоцільності виїзду до Польщі [9, 25]. У ніч на 22 січня 1945 р. із службового приміщення уповноваженого ПКНВ у Дрогобицькому районі було викрадено і спалено документи, які фіксували заяви тих, хто бажав виїхати до Польщі, та інші матеріали [9, 25].

На 15 січня 1945 р. до Польщі з області виїхало 1 026 родин (2 007 осіб) [4, 5]. Щоб пришвидшити переселення поляків сталінський режим вдався до репресій. До середини січня 1945 р. у Дрогобицькій області було заарештовано 955 осіб [14, 243]. Радянські спецслужби рапортували: «якщо на 20 грудня 1944 р. записалося на виїзд до Польщі 3 219 осіб, то після арештів на 18 січня

1945 року зареєстровано вже було 12 109 осіб» [26, 294]. Влада квапилася з виселенням поляків, а ще більше з заселенням їх квартир. Обком КП(б)У змушений був видати розпорядження про заборону займати помешкання тих, хто виїжджав до повного оформлення ними документів на виїзд [4, 8]. З 38 640 польських родин (136 574 особи), які за офіційними даними мешкали у Дрогобицькій області, на жовтень 1945 р. на виїзд було зареєстровано 33 980 сімей (93 216 осіб) [5, 72]. Виселення поляків з території західних областей України в основному було завершено восени 1946 р. З Дрогобицької області було переселено 115 288 осіб [1, 60].

Паралельно з виїздом поляків розпочалося переселення українців з південно-східних регіонів Польщі. У Дрогобицькій області мало розселитися 14 тисяч осіб [13, 48]. Вивезти частину майна, худобу, українським родинам майже не вдалося. Офіційно уряд УРСР дбав про переселенців – було прийнято велику кількість програмних документів, що мали сприяти швидкій адаптації нових громадян УРСР, але багато із запланованих заходів так і залишилось на папері й більшість проблем люди розв'язували самотужки [13]. За даними Дрогобицького обкому, на постійне проживання в область прибуло 5 477 сімей українців-переселенців, що складало 19 149 осіб. Згідно з підсумковим звітом про виїзд українського населення за 1947 р., у Дрогобицькій області було розселено 8 073 сімей (33 614 осіб) [11, 386].

Переселенська акція 1948 р. офіційно мала вирішити урегулювання прикордонного розмежування українських та польських територій. Із 17 населених пунктів Дрогобицької області виселили 8 736 осіб [11, 388]. Масовий характер мало примусове переміщення населення 1951 р., яке відбулося під егідою обміну ділянками державних територій між СРСР і Польською Республікою. Переселення 1951 р. відбувалося. Польській Республіці передано 45 населених пунктів із прикордонних районів області. Перший ешелон з виселенцями відїхав. За підрахунками В. Кислого, в 1951 р. із Нижньо-Устрицького, Стрілківського, Хирівського районів Дрогобицької області з 13 червня до 17 жовтня примусово виселили 7 159 сімей (32 072 осіб) [11, 390]. Переміщали до задалегідь визначених областей УРСР: Миколаївської, Одеської, Сталінської, Херсонської. У Дрогобицькій області залишилися тільки окремі медичні працівники, вчителі, кваліфіковані робітники. В своїх спогадах переселенці спростовують думку про добровільність переселення, більшість людей не хотіли покидати споконвічні батьківські землі, залишати відбудовані після воєнного лихоліття господарства [18, 51].

24 серпня 1944 р. Державний комітет оборони СРСР прийняв постанову «Про організацію прийому радянських громадян, що повертаються на Батьківщину, насильно вивезених німцями, а також тих, що за різних умов потрапили за кордонну лінію між СРСР та Польщею». Всіх, хто повертався додому, спочатку перевіряли у фільтраційних таборах та переселених пунктах, – там вони проходили співбесіду і лише тоді вирішувалася їхня доля [5, 54–55]. Ще не вдалося підрахувати скільки людей після воєнних лихоліть повернулося на Дрогобищину.

Незважаючи на те, що західні області УРСР порівняно із східними регіонами в економічному і демографічному плані постраждали в роки війни набагато більше, органи влади вже в перші місяці після завершення німецької окупації розпочали масову мобілізацію працездатного населення для роботи на промислові об'єкти у східні області республіки. Роботу щодо набору робітників у промисловість проводив відділ організованого набору робітників Дрогобицького облвиконкому. У період з 1946 до 1949 рр. методом організаційного набору в промисловість східних областей УРСР з Дрогобицької області було направлено 2 026 осіб [22, 60]. За ухилення від трудової мобілізації органи радянської влади накладали штраф, або притягали до кримінальної відповідальності. Протягом 1949 – 1953 рр. з Дрогобицької області в південні регіони УРСР виїхало 18 772 сімей, найбільше з усіх західних областей України. За припущенням Ю. Сороки, якщо середньостатистичний показник складу сім'ї у Дрогобицькій області тоді становив 4,2 члени, то регіон в цей період залишило приблизно 78 842 осіб [22, 61]. Це суттєво зменшувало кількість корінного населення краю, дало змогу усунути національно-свідомих та вороже налаштованих до тоталітарного режиму груп населення.

Висновки. У перші повоєнні роки відбуваються масові переміщення населення Дрогобищчини. Депортації, виселення, міграції були пов'язані насамперед з урегулюванням повоєнних кордонів, поверненням населення додому після воєнних подій, методами боротьби з українським ви-

звольним рухом, потребою трудових ресурсів. За своїм характером переміщення населення були переважно насильницькі і мали політичний підтекст, пришвидшили колективізацію, підірвали соціальну базу українського руху Опору, уніфікували етнонаціональну структуру регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У трьох томах. – Т. 2. 1946 – 1947 р. – Львів : «Місіонер», 1998. – 750 с.
2. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО) – Ф. 5001. – Оп. 6. – Спр. 26.
3. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 57.
4. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 44.
5. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 89.
6. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 36.
7. ДАЛО. – Ф. П-5002. – Оп. 1. – Спр. 151.
8. Ільницький В. Боротьба радянської репресивно-каральної системи проти українського визвольного руху у Дрогобицькій області 1948 – 1949 рр. (за матеріалами Державного архіву Львівської області) / В. Ільницький // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – №13. – С. 224–231.
9. Ільницький В. Українсько-польське протистояння на теренах Дрогобиччини (1943 – 1944 рр.) : документи ОУН і УПА / В. Ільницький, М. Галів – Дрогобич : Посвіт, 2008. – 60 с.
10. Кислий В. Статистика переселенсько-депортаційних процесів в українському середовищі Холмщини, Надсяння і Лемківщини: шлях до радянської України (1944 – 1951 рр.) / В. Кислий // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 17. – К., 2009. – С. 379–395.
11. Кіцак В. Переселення українців Польщі до УРСР (1944 – 1947 рр.) / Куцак В. // Наукові записки: зб. наук. статей Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. – К. : НПУ, 2000. – Ч. 3. – С. 153–160.
12. Кіцак В. Розселення українців Польщі в УРСР (1944 – 1947) // Альманах «Молода нація». – К. : Смолоскип, 2000. – № 1. – С. 96–122.
13. Клімецький М. Етнічно-демографічні зміни на Волині та у Східній Галичині у роки Другої світової війни / М. Клімецький // Україна-Польща : важкі питання : матеріали II міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918 – 1947 рр.». – Варшава, 2006. – Т. 10. – С. 232–244.
14. Літопис нескореної України – Кн. 1. – Львів : Просвіта, 1993. – 800 с.
15. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. 2 – Львів : Галицька видавнича спілка, 1997. – 664 с.
16. Надольський Й. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939 – 1953 рр.) / Й. Надольський – Луцьк : Редакційно-видавничий відділ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – 260 с.
17. Ніточко І. І. Остання депортація: до 60-річчя примусового переселення 1951 року ... 1951 року / І. І. Ніточко. – Одеса : Прес-кур'єр, 2011. – 240 с.
18. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга перша. – Львів : Астролябія, 2009. – 768 с.
19. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40-х років // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність / М. Сеньків. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 488–497.
20. Сергійчук В. Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944 – 1946 роках. – К. : Укр. видавн. спілка, 1999. – 191 с.
21. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К. : Дніпро, 1998. – 742 с.
22. Сорока Ю. Політичні та економічні чинники міграційних процесів в західних областях УРСР в 1944 – 1950-х роках / Ю. Сорока // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Київ, 2003. – Вип. 91–93. – С. 60–63.
23. Спогади жертв тоталітарних режимів. Аудіо-книга БФ «Карітас СДЄ УГКЦ», 2012.
24. Терлюк І. Етнодемографічна ситуація в західних областях України в 1944 р. / І. Терлюк // Дослідження з історії України. Вісник ЛДУ. Серія історична. – 1993. – Вип. 29. – С. 81–87.
25. Чорна книга України : зб. Документів, архівів, матеріалів, доп., ст., досліджень, есе. – К. : Вид. центр «Просвіта», 1998. – 784 с.
26. Budzyński W. Miasto Schulza / W. Budzyński. – Kraków : Proszynski i S-ka SA, 2005. – 454 s.

REFERENCES

1. Deportatsii. Zakhidni zemli Ukrainy kintsia 30-kh – pochatku 50-kh rr. Dokumenty, materialy, spohady. U trokh tomakh. – T. 2. 1946 – 1947 r. – Lviv : «Misioner», 1998. – 750 s.
2. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (dali – DALO) – F. 5001. – Op. 6. – Spr. 26.
3. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 57.
4. DALO. – F. P-5001. – Op. 6. – Spr. 44.
5. DALO. – F. P-5001. – Op. 6. – Spr. 89.
6. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 36.
7. DALO. – F. P-5002. – Op. 1. – Spr. 151.
8. Ilnytskyi V. Borotba radianskoj represyvno-karalnoj systemy proty ukrainskoho vyzvolnoho rukhu u Drohobytiskii oblasti 1948 – 1949 rr. (za materialamy Derzhavnogo arkhivu Lvivskoi oblasti) / V. Ilnytskyi // Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky. – Lutsk, 2009. – №13. – S. 224–231.
9. Ilnytskyi V. Ukrainsko-polske protystoiannia na terenakh Drohobychchyny (1943 – 1944 rr.) : dokumenty OUN i UPA / V. Ilnytskyi, M. Haliv – Drohobych : Posvit, 2008. – 60 s.
10. Kyslyi V. Statystyka pereselensko-deportatsiinykh protsesiv v ukrainskomu seredovyschi Kholmshchyny, Nadsiannia i Lemkivshchyny: shliakh do radianskoj Ukrainy (1944 – 1951 rr.) / V. Kyslyi // Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv. – T. 17. – K., 2009. – S. 379–395.
11. Kitsak V. Pereseleattia ukrainsiv Polshchi do URSR (1944 – 1947 rr.) / Kitsak V. // Naukovi zapysky : zb. nauk. statei Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Drahomanova. – K. : NPU, 2000. – Ch. 3. – S. 153–160.
12. Kitsak V. Rozseleattia ukrainsiv Polshchi v URSR (1944 – 1947) // Almanakh «Moloda natsiia». – K. : Smolokyp, 2000. – № 1. – S. 96–122.
13. Klimetskyi M. Etnichno-demografichni zminy na Volyni ta u Skhidnii Halychyni u roky Druhoj svitovoi viiny / M. Klimetskyi // Ukraina-Polshcha : vazhki pytannia : materialy II mizhnar. seminaru istorykiv «Ukrainsko-polski vidnosyny v 1918 – 1947 rr.». – Varshava, 2006. – T. 10. – S. 232–244.
14. Litopys neskorenoi Ukrainy – Kn. 1. – Lviv : Prosvita, 1993. – 800 s.
15. Litopys neskorenoi Ukrainy. Dokumenty, materialy, spohady. Kn. 2 – Lviv : Halytska vydavnycha spilka, 1997. – 664 s.
16. Nadolskyi Y. Deportatsiina polityka stalinskoho totalitarnoho rezhymu v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy (1939 – 1953 rr.) / Y. Nadolskyi – Lutsk : Redaktsiino-vydavnychiy viddil «Vezha» Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, 2008. – 260 s.
17. Nitochko I. I. Ostannia deportatsiia: do 60-richchia prymusovoho pereseleattia 1951 roku ... 1951 roku / I. I. Nitochko. – Odesa : Pres-kurier, 2011. – 240 s.
18. Reabilitovani istoriieiu. U dvadtsiaty semy tomakh. Lvivska oblast. Knyha persha. – Lviv : Astroliabii, 2009. – 768 s.
19. Senkiv M. Zakhidnoukraisne selo: nasylnytska kolektyvizatsiia 40-kh rokiv // Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist / M. Senkiv. – Lviv : In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2000. – S. 488–497.
20. Serhiichuk V. Deportatsiia poliaktiv z Ukrainy. Nevidomi dokumenty pro nasylnytske pereseleattia bilshovytiskoiu vladoiu polskoho naseleattia z URSR v Polshchu v 1944 – 1946 rokakh. – K. : Ukr. vydavn. spilka, 1999. – 191 s.
21. Serhiichuk V. Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukraisni zemli u 1944 – 1953 rr. Novi dokumenty i materialy / V. Serhiichuk. – K. : Dnipro, 1998. – 742 s.
22. Soroka Yu. Politychni ta ekonomichni chynnyky mihratsiinykh protsesiv v zakhidnykh oblastiakh URSR v 1944 – 1950-kh rokakh / Yu. Soroka // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriia. – Vyp. 91–93. – Kyiv, 2003. – S. 60–63.
23. Spohady zhertv totalitarnykh rezhymiv. Audio-knyha BF «Karitas SDIe UHKTS», 2012.
24. Terliuk I. Etnodemografichna sytuatsiia v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy v 1944 r. / I. Terliuk // Doslidzhennia z istorii Ukrainy. Visnyk LDU. Serii istorychna. – 1993. – Vyp. 29. – S. 81–87.
25. Chorna knyha Ukrainy : Zb. Dokumentiv, arkhiviv, materialiv, dop., st., doslidzen, ese. – K. : Vyd. tsentr «Prosvita», 1998. – 784 s.
26. Budzyński W. Miasto Schulza / W. Budzyński. – Kraków : Proszynski i S-ka SA, 2005. – 454 s.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.

УДК 94 (477)*94(437.1/2)

Роман КОРСАК,

*доктор історичних наук, професор кафедри туристичної інфраструктури і сервісу,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород), korsakr@inbox.ru*

ПОСТКОМУНІСТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті розглядається посткомуністична трансформація правової системи Чеської Республіки. Автор розкриває позитивні і негативні тенденції цієї трансформації та можливостей використання чеського досвіду для України. Дослідження теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. Водночас надано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: Чеська Республіка, Україна, судова система ЧР, судова система України, судочинство, юрисдикція.

Лит. 15.

Roman KORSÁK,

*PhD. hab. (History), Professor of department of tourism infrastructure and services,
Uzhgorod National University,
(Ukraine, Uzhgorod), korsakr@inbox.ru*

POST-COMMUNIST TRANSFORMATION THE LEGAL SYSTEM OF CZECH REPUBLIC

The article deals the experience of the Czech Republic in reforming the legal system. The author reveals the positive and negative tendencies of this transformation and the possibilities of using the Czech experience for Ukraine. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, systematization, generalization, concrete, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical research methods: historical and genetic, historical, comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, the Czech judiciary, the judicial system Ukraine, judiciary, jurisdiction.

Ref. 15.

Роман КОРСАК,

*доктор исторических наук, профессор кафедры туристической инфраструктуры и сервиса,
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
(Украина, Ужгород), korsakr@inbox.ru*

ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье рассматривается опыт Чешской Республики в реформировании правовой системы. Автор раскрывает положительные и отрицательные тенденции этой трансформации и возможностей использования чешского опыта для Украины. Исследование темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В то же время отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическому, историко-сравнительному, историко-синтетическому, историко-диахронному, эмпирическому анализу.

Ключевые слова: Чехия, Украина, судебная система ЧР, судебная система Украины, юрисдикция.

Лит. 15.

Постановка проблеми. Бурхливі події рубежу 80-х – 90-х років ХХ ст. в Європі спричинили значні перемиїни на континенті та в системі міжнародних відносин. Зовсім недавно політична карта нашого континенту значно відрізнялася від її нинішнього стану. Німеччина знову стала єдиною державою і економічною надпотоугою Європи. А колишні Радянський Союз й інші держави соціаліс-

тичної системи не витримали випробовування часом. На карті світу з'явилися нові країни, зокрема, п'ятнадцять суверенних держав на пострадянських теренах і в їх числі незалежна Україна, а також із Чехословаччини утворилася Чехія та Словаччина. Ці зміни справили суттєвий вплив на діяльність не лише європейських країн, а й переважної більшості держав світу.

Аналіз досліджень. Події які відбуваються в Україні протягом трьох останніх років (2014–2016) засвідчують намір нашого Уряду, Верховної Ради як вищого законодавчого органу країни та Президента України докорінно реформувати українське суспільство відповідно до вимог та стандартів європейської спільноти. Не оминають ці зміни й правову систему України, тому головне правильно провести необхідні реформування. За зразок можна використати досвід країн з соціалістичним минулим, зокрема Чеської Республіки, яка сьогодні демонструє взірць європейської демократії та правочинства. Необхідно відзначити, що реформування правової системи, зокрема судової системи Чеської Республіки, не є предметом широкого кола спеціальних наукових досліджень у вітчизняній історіографії. Серед вітчизняних праць можна виділити дослідження В. Лемака [5], Г. Зеленько [1], а із зарубіжних М. Лазаревої [6]. Тому у цій статті робиться спроба проаналізувати можливості використання чеського правового досвіду для України.

Виклад основного матеріалу. Правова система ЧР на відміну від України, має чітку та оптимальну структуру. Це забезпечує, з одного боку, економізацію бюджетних коштів на зайві витрати щодо судочинства, а з іншого – якість правової системи та високі заробітні оклади. Зокрема, судову владу представляють від імені Чеської Республіки незалежні суди. Судді при виконанні своїх обов'язків повинні бути незалежними та їх неупередженість ніхто не має права ставити під загрозу. Система судів складається з Верховного суду, Верховного адміністративного суду, вищих, обласних та районних судів. За дотримання Конституції відповідає Конституційний суд, який складається з 15 судів, призначених на період 10 років. Судова система регулюється Конституцією Чеської Республіки, яка визначає суди як самостійні органи у рамках традиційної системи стримувань і противаг. Зокрема, згідно з четвертим розділом Конституції Чеської Республіки, встановлюється роль судової влади, яка полягає у тому що, основною функцією судів є захист прав і порядку, встановленого законодавством Чехії [4, 445–484; 3, 5–30; 12, 19–34].

Судам надається повна компетенція у визначенні вини і покарання за злочини. Суди конституційовані як незалежні, а їх адміністрування знаходиться під юрисдикцією Міністерства юстиції. Чеська Республіка має систему судів загальної юрисдикції, мережа яких є чотирирівневою: два верховні суди – один для адміністративних і один для решти питань; два вищі суди – один у м. Празі і один в м. Оломоуці; вісім регіональних судів; вісімдесят шість районних судів. Чеських суддів призначає Президент ЧР безстроково, і, які як правило, не можуть бути відкликані або переведені без їх згоди. Більшість вищих судів розташовані у м. Брно, так, щоб забезпечити противагу концентрації влади у м. Прага. Цим самим уникається явище так званого «Прагоцентризму» і яке з успіхом можна застосувати у межах проведення реформи судової децентралізації влади в Україні, т. зв. «Києвоцентризму» (надання влади з Києва на місця) [7, 8].

Чеська судова система передбачає три рівні юрисдикції:

1. Суди загальної юрисдикції;
2. Адміністративні суди;
3. Конституційний суд Чеської Республіки.

Останні дві юрисдикції є спеціалізованими – якщо питання не належить до їх компетенції (за прямою вказівкою законодавства), то воно буде розглядатися в судах загальної юрисдикції [9].

Конституційний суд Чеської Республіки знаходиться поза загальною структурою судів. Його статус і повноваження закріплені безпосередньо в Конституції Чехії. Він відповідає за конституційність здійснення державної влади. Це досягається шляхом анулювання законів, які знаходяться у конфлікті з конституційним ладом та Харгією основних прав і свобод. Таке право обумовлено тим, що конституційні закони є законодавчими актами вищої сили і їх прийняття вимагає кваліфікованої більшості в парламенті. Будь-яке інше законодавство підпорядковується їм. Цей процес називається конституційним (судовим) контролем. У зв'язку з цим існують повноваження суду приймати рішення про відповідність конституційному ладові міжнародного договору, що передує його ратифікації. Місце перебування Конституційного суду також у м. Брно [4, 445–484; 10].

Суди загальної юрисдикції розглядають кримінальні і цивільні справи, які можуть прийматися до провадження як районними судами, так і обласними судами. Наприклад, у кримінальному судочинстві районні суди, як правило, розглядають справи по першій інстанції. Однак, коли покарання за злочин, згідно з обвинуваченням, перевищує 5 років, справа буде розглядатися обласним судом як судом першої інстанції. Межі юрисдикцій районних судів не завжди збігаються з межами адміністративних районів.

Вищий суд – один знаходиться у м. Прага та поширює свою юрисдикцію на регіон Богемію, а другий у м. Оломоуц з юрисдикцією на регіони Моравію і Сілезію. Вони опрацьовують апеляції у справах, що слухалися обласними судами як судами першої інстанції.

Верховний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно, є найвищим судовим органом у цивільних, у тому числі комерційних / господарських, і у кримінальних справах, за винятком питань, належних до компетенції Конституційного Суду або Вищого адміністративного суду. Як суд третьої інстанції він переглядає справи у касаційному й апеляційному порядку [4, 445–484].

Чеська система адміністративних судів має два рівні. Нижчий складається із спеціалізованих адміністративних палат у складі обласних судів, що діють як суди першої інстанції. Суд другої і останньої інстанції – Верховний адміністративний суд Чеської Республіки, розташований у м. Брно. Як впливає з назви, він призначений виключно для адміністративної юстиції. До питань, підсудних адміністративним судам, належать справи, пов'язані з виборами, реєстрацією політичних партій, рухів і компетенційні спори між державними органами [4, 445–484].

Реформа судів в Україні має початися з ліквідації корупції. Наприклад, у Чеській Республіці зникнення корупції в судах почалося із звільнення найбільш корумпованих суддів (1989 – 1991 рр.). Міністерством юстиції був опублікований список із приблизно 1000 суддів, які до 1989 р. були членами Комуністичної партії. Конституційний суд країни зауважив, що комуністичне минуле цих суддів може впливати на їхню правосвідомість. З 1991 до 1995 рр. судді отримували маленьку зарплату. Відтак система стабілізувалася та зарплати суддів були підвищені, зокрема для суддів Верховного суду – до 4322,16 євро [11; 2, 92–105].

У результаті правової реформи у ЧР припинили існування воєнні суди, а судді Федерального суду Чехословаччини стали суддями Верховного або вищих судів Чехії [13, 3158–3159].

У зв'язку з підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, необхідно активно змінювати своє законодавство і правову практику відповідно до вимог ЄС. Наприклад, для нашої держави може бути повчальний досвід Чехії, щодо можливості чеських судів звертатися до суду Європейського Союзу, який дає тлумачення європейського права в питанні судів. Зокрема, перше чеське звернення до Європейського Суду відбулося 28 жовтня 2005 р., а на сьогодні зафіксовано 35 таких звернень. Подібно й Україна у майбутньому може активно розв'язувати суперечки та справи у площині впливу європейського права та спорів про його тлумачення. Така практика застосування європейських норм (на зразок чеського права та законів) має бути поширеною у вітчизняному законодавстві [10].

Українському уряду необхідно врахувати чеський досвід кадрового забезпечення суддів. Зокрема, у Чехії найбільш важливими особами в судочинстві є професійні судді й адвокати, у кримінальних справах також державні прокурори, іноді засідателі. Існують також інші юридичні професії, представники котрих безпосередньо не беруть участі в судових процесах – нотаріуси і судові виконавці [11, 12, 26–41].

Суддя є центральною фігурою чеської судової системи, а його становище визначається самою Конституцією. Чеська Республіка має систему кар'єри в судовій владі. Конституція передбачає, що судді призначаються безстроково Президентом Республіки, і, як правило, не можуть бути відкликани. Для призначення необхідне подання міністра юстиції, контрасигноване Прем'єр-міністром. Законодавство вимагає, щоб суддя мав бездоганну репутацію, був випускником юридичної школи, не обмеженим у дієздатності, без судимості, а також він повинен погодитися із тим, що його посада несумісна з політичними функціями (на відміну від України, де, зокрема, найвищі державні правові посади тісно пов'язані з провладними партіями: В. Пшонка – Партія Регіонів, В. Шокін – провладна коаліція та ін.). Суддя повинен бути принаймні 30-річного віку і пройти трирічне спеціалізоване навчання в судах. Оскільки судова влада захищена від впливу виконавчої і законодавчої влад, усі дисциплінарні питання суддів, а також державних прокурорів належить розглядати самому суддівському корпусу, зокрема, дисциплінарним палатам Вищого адміністративного суду. Єдиною особою, до

повноважень якої належить внесення кримінального обвинувачення до суду, є державний прокурор. Департамент державних прокурорів є частиною Міністерства юстиції [4, 445–484].

Висновки. Враховуючи той факт, що Україна і Чехія є результатом і уособленням доленосних змін на континенті, під час реформування правової системи України доцільно було б врахувати чеський правовий досвід та правову практику інших центральноєвропейських країн, які є сьогодні членами ЄС (Польщі, Словаччини, Угорщини та країн Балтії). Головними і нагальними питаннями для нашої країни є ліквідація корупції у сфері національної юрисдикції, правильного формування кадрового забезпечення, а також створення справедливої та дієвої судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеленько Г. Проблема інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах [Текст] / Галина Іванівна Зеленько // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2003. – С. 285–290.
2. Зеленько Г. Політико-правові механізми інституціоналізації громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи) [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Курасівські читання. – К., 2006. – Вип. 30. – Кн. 2. – С. 92–105.
3. Конституція України. – К. : Українська правнична фундація, 1996. – 64 с.
4. Конституція Чеської Республіки з 16 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська правнична фундація, Право, 1996. – С. 445–484.
5. Лемак В. В. Державно-правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації [Текст]. – Ужгород : Ліра, 2002. – 248 с.
6. Лазарева М. Н. Парламент в условиях строительства демократического государства: опыт Чешской Республики [Текст] : автореф. диссертации на соискание ученой степени канд. юрид. наук / М. Н. Лазарева [Московская гос. юрид. акад. им. О. Е. Кутафина]. – М. : 2009. – 32 с.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 červenca.
9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava : Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbíerka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 542. – S. 3158–3159.

REFERENCES

1. Zelenko H. Problema instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva u postsotsialistychnykh krainakh [Tekst] / Halyna Ivanivna Zelenko // Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. – K., 2003. – S. 285–290.
2. Zelenko H. Polityko-pravovi mekhanizmy instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva u postsotsia-listychnykh krainakh (na prykladi krain Vyshehradskoi hrupy) [Tekst] // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Kurasivski chytannia. – K., 2006. – Vyp. 30. – Kn. 2. – S. 92–105.
3. Konstytutsiia Ukrainy. – K. : Ukrainska pravnycha fundatsiia, 1996. – 64 s.
4. Konstytutsiia Cheskoj Respubliky z 16 hrudnia 1992 r. // Konstytutsii novykh derzhav Yevropy ta Azii / Uporiadnyk S. Holovaty. – K. : Ukrainska pravnycha fundatsiia, Pravo, 1996. – S. 445–484.
5. Lemak V. V. Derzhavno-pravova reforma v Chekhoslovachchyni v umovakh postsotsialistychnoi modernizatsii y podilu federatsii [Tekst] . – Uzhhorod : Lira, 2002. – 248 s.
6. Lazareva M. N. Parlament v usloviyakh stroitelstva demokraticheskogo gosudarstva: opyt Cheshskoy Respubliki [Tekst] : avtoref. discertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kand. yurid. nauk / M. N. Lazareva [Moskovskaya gos. yurid. akad. im. O. Ye. Kutafina]. – M. : 2009. – 32 s.
7. Pravo. – 1998. – 30 června.
8. Pravo. – 1998. – 30 červenca.
9. Pravo. – 2001. – 5 června.
10. Pravo. – 2011. – 9 srpen.
11. Pravo. – 2013. – 14 února.
12. Ústava České Republiky a listina základních práv a svobod. – Ostrava : Aries, 1992. – 112 s.
13. Ústavný zákon ze dne 25 listopadu 1992 o zániku České a Slovenské Federální Republiky // Sbíerka zákonů ČSFR. – Praha, 1992. – Č. 542. – S. 3158–3159.

Статтю подано до редакції 04.04.2016 р.

УДК94:391-055.2(477)

Людмила ХМЕЛЬНИЦЬКА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
(Україна, Переяслав-Хмельницький) ludmyla_hm@mail.ru

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЖІНОЧОГО ГОЛОВНОГО УБОРУ В ТРАДИЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОСТЮМІ

У статті висвітлено основні етапи процесу формування традиційних жіночих головних уборів в Україні в умовах різних історичних періодів, з'ясовано головні фактори етнокультурного, соціально-економічного впливу на трансформацію форм, видів, використання оздоблювальних матеріалів, проаналізовано наявні в науковому обігу класифікаційні схеми жіночих головних уборів, здійснено структурно-семантичний аналіз традиційного жіночого головного убору в контексті національної обрядовості, регіональних особливостей та усталених морально-етичних норм традиційного українського суспільства.

Ключові слова: жіночий головний убір, культура, обрядовість, одяг, стрій, традиція.

Лит. 15.

Ludmyla KHMELNYTSKA,

PhD. (History), Assistant Professor of History and Culture of Ukraine Department
SHEI Hryhoriy Skovoroda Pereyaslav-Khmelnyskiy State Pedagogical University
(Ukraine, Pereyaslav-Khmelnyskiy) ludmyla_hm@mail.ru

STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS WOMEN'S HATS IN UKRAINIAN TRADITIONAL NATIONAL COSTUME

In the article the basic stages of formation of traditional women's hats in Ukraine in different historical periods, found the main factors ethno-cultural, socio-economic impact on the transformation of shapes, forms, using finishing materials analyzed are available in the scientific classification schemes circulation women's hats, implemented structural and semantic analysis of women's traditional headdress in the context of national ceremonies, regional characteristics and established ethical norms of Ukrainian society.

Key words: wear a hat, culture, rites, clothing, gauntlet, tradition.

Ref. 15.

Людмила ХМЕЛЬНИЦКАЯ,

кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и культуры Украины ГВУЗ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория
Сковороды» (Украина, Переяслав-Хмельницкий) ludmyla_hm@mail.ru

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЖЕНСКИХ ГОЛОВНЫХ УБОРОВ В ТРАДИЦИОННОМ УКРАИНСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ КОСТЮМЕ

В статье отражены основные этапы процесса формирования традиционных женских головных уборов в Украине в условиях различных исторических периодов, выяснено главные факторы этнокультурного, социально-экономического влияния на трансформацию форм, видов, использование отделочных материалов, проанализированы имеющиеся в научном обороте классификационные схемы женских головных уборов, осуществлен структурно-семантический анализ традиционного женского головного убора в контексте национальной обрядности, региональных особенностей и сложившихся морально-этических норм традиционного украинского общества.

Ключевые слова: женский головной убор, культура, обряды, одежда, строй, традиция.

Лит. 15.

Постановка проблеми. Формування вітчизняного етнокультурного простору в умовах зростання суспільного інтересу до вивчення мало відомих, часто заангажованих тоталітарною ідеологією питань української історії стало потужним каталізатором науково-дослідного простору, век-

тор розвитку якого дедалі частіше зосереджений у площині вивчення традиційного етносегменту. Невід'ємною складовою української традиційної культури є безперечно сформований тисячолітньою історією, викристалізований суперечностями соціально-економічного та політичного характеру, адаптований процесами колонізації традиційний український національний костюм, детальне вивчення якого як в цілому так і окремих його елементів в сучасних умовах є суспільно значимим та науково актуальним. Головний убір, як важлива складова традиційного народного костюму окрім захисної, практичної, знакової та оберегової функцій брав на себе естетичну роль, і в тому числі роль завершального елемента в контексті загального ансамблю українського національного одягу. Головні убори проявили себе як найбільш стійкий елемент костюму, який мало відчув на собі трансформацію форм, способів носіння, продиктованих зміною історичних реалій і у своєму під час архаїчному вигляді дійшов до початку ХХ ст. Саме головні убори відображають особливості як загального характеру, так і окремих історико-етнографічних областей. Жіночі та дівочі головні убори здавна відігравали важливу як естетичну так оберегову роль, представляли собою різноманітні за матеріалом, формою, способом виготовлення та художнього оформлення елементи, які, залежно від місцевих традицій і призначення одягу, об'єднувалися в часто складний комплекс. Головні убори змінювалися залежно від віку й сімейного становища і мали особливе значення у народних обрядах. А різні способи їх носіння органічно поєднувалися із ансамблем вбрання.

Аналіз досліджень. Питання традиційного українського національного костюму, як цілісного комплексу, так і окремих його елементів, зокрема жіночих головних уборів привертає увагу істориків, етнологів, мистецтвознавців, які досліджували етапи формування традиційного національного вбрання в Україні, особливості виникнення нових елементів, трансформацію його архаїчних форм, під впливом нових соціально-економічних, політичних реалій та етнокультурних впливів інших народів. Жіночі головні убори в українському національному костюмі стали предметом науково-дослідного пошуку Д. Зеленина [5], К. Мошинського, Г. Маслової, яка розподіляє дівочі головні убори на смужки тканини, обручі з твердою основою, вінці, вінки, уплітки, налобники з металевими підвісками; жіночі – на рушникові, кичкоподібні, кокошники, самшури, ковпаки, шапки. Успішна спроба в плані класифікації жіночих головних уборів належить Я. Прилипку, який виділяє необхідні для класифікаційного поділу ознаки різних груп головних уборів, знаходить єдину класифікаційну основу для виділення цих груп, підкреслює генетичну послідовність їхнього розвитку. А. С. Макачук велику увагу приділяв аналізу архаїчних форм жіночих головних уборів, зокрема хустки. Дослідник регіональної специфіки М. І. Юкальчук, беручи за об'єкт дослідження жіночі головні убори Поділля, приходять висновку, що саме «...система художнього творення та образно-структурного вирішення головних уборів формувалася упродовж віків» [15]. Ґрунтовні дослідження з історії жіночих головних уборів представлено в наукових розвідках Г. Г. Стельмашука, де висвітленовиди і форми головних уборів різних соціальних груп населення, загальні риси та регіональні відмінності [14, 52]. К. Матейко класифікує жіночі головні убори як типовий показник матеріальної культури в його історичному розвитку в період феодалізму і капіталізму [9]. Т. Ніколаєва важливу роль відводить головним уборам, класифікуючи їх як дівочі та жіночі, вказує на матеріали, конструкції, форми і техніки їх виготовлення [11]. Попри численні дослідження українського національного костюму, подальшого аналізу потребують питання пов'язані структурно-семантичною аналітикою окремих його елементів, а також трансформаційних процесів впливу на їх форми та види.

Мета статті: дослідити процес формування традиційних жіночих головних уборів в Україні, з'ясувати фактори впливу на трансформацію форм, видів, використання матеріалів в різні історичні періоди, проаналізувати наявні класифікаційні схеми жіночих головних уборів, провести структурно-семантичний аналіз традиційного жіночого головного убору в контексті національної обрядовості та регіональних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Українські головні убори у своїх формах і способах носіння зберегли багато давніх традицій, архаїчних рис та нашарувань різних епох. Про найдавніші жіночі головні убори на теренах України розповідають археологічні знахідки епох раннього палеоліту, неоліту та бронзи. Головним убором жінок служила шапка-каптур, яка щільно облягала голову та

по низу була прикрашена намистами з бивня мамонта. У виготовленні жіночих головних уборів застосовувались такі складні технологічні процеси, як шиття і свердління намистин, зубів диких тварин [2, 34]. Знахідки фрагментів жіночого головного убору доби неоліту свідчить, що люди оздоблювали його блискучими пластинами із іклів вепра, різними за формою, покритими орнаментом у вигляді насічок, ліній, ямок. Про головні убори наступних історичних епох відомостей збереглося дуже мало.

Більш чітко уявлення дають археологічні пам'ятки скіфів, які заселяли українське Причорномор'я від VII ст. до н.е. і до II ст. н.е. Багатий поховальний інвентар дозволив археологам реконструювати поховальний скіфський стрій з усіма його складовими, в тому числі жіночими головними уборами [2, 37]. Так, вдалося встановити, що жіночі головні убори вражали своїм багатством. Дівчата із заможних родин носили начільні стрічки зі шкіри або тканини, до яких пришивали металеві бляшки. Жіночі головні убори скіф'янок були кількох типів. Крім каптура, жінки носили високі або низькі конічні головні убори, а також циліндричні шапки з плоским верхом. Ззаду від головного убору спадала тонка тканина, прикрашена по краям. Найрозкішніше оздоблювали головний убір над чолом [5, 62].

У I тис. н.е. територію України заселяли слов'яни. Археологічні знахідки цього періоду допомагають відновити жіночі головні тієї доби. Один з головних уборів, знайдений біля с. Мартинівка в басейні р. Рось, подібний до українського очіпка. Рештки іншого головного убору, знайдені у с. Броварці на р. Сулі, мали вигляд обручика з прикріпленими до нього підвісками-дзвіночками, що мали б звисати над чолом, і спіралеподібними скроневиими кільцями. Головні жіночі убори черняхівської культури (II – I ст. н.е.), які розселилися на півдні Східної Європи, дуже схематично позначені на скульптурних зображеннях жіночих божеств, яким поклонялися черняхівці. Отже, відомостей про жіночі головні убори найдавніших часів в історії України поодинокі та носять фрагментарний характер [5, 71].

В епоху Київської Русі весь ансамбль одягу і в тому числі головні убори були пристосовані до умов суворого клімату, а тому були багатшаровими. Надзвичайною пишнотою виділялись головні убори княгинь. Їх голови прикрашали здебільшого білі, а інколи сині завої, а поверх – корона. Вирізнялися золоті вінці корони княгинь, прикрашені емаллю, коштовним камінням. Зимою княгині носили головні убори із хутра. На голові – обруч, а поверх нього – розкішна шапка з хутряною облямівкою. Були розповсюджені жіночі головні убори з різноманітних тканин: шовку, парчі, оздоблені золотим тканням та вишивкою [4, 13]. Головні убори міщанок представлені на графіті, цеглинах-плінфах, знайдених під час розкопок Києва. На них зображені численні головні убори городянок і селянок – це начільні стрічки з тканини, шкіри, металеві обручки. У жінок – чеpecь, убрус, намітка. Прямокутний головний убір – убрус накидали на голову і скріплювали під підборіддям або його кінці вільно опускали на плечі. Іноді убрус притримували на голові обручем. В якості матеріалів для виготовлення головних уборів городянок і селянок переважали матеріали домашнього виготовлення – природного кольору вовни, полотна та шкіри [4, 14].

У XIV – XVI ст. асортимент жіночих головних уборів урізноманітнився. Суспільство деталі глибоше відчуває розшарування на соціальні стани, що відобразилося в тому числі і на головних уборах жіноцтва. З'явилися нові форми головних уборів, котрі вирізняють той чи інший стан. Важливим фактором впливу на розширення асортименту головних уборів стає активна зовнішньо-торгівельна діяльність України. Адже, зі сходу крам привозили купецькі каравани. В архівних документах згадуються такі тканини як оксамит, адамашка, алтабас, брокат, камка, китайка, фаландиш, сукно люнське (ліонське), голландське, англійське, французьке, моравське [3, 92]. Звичайно, всі ці коштовні матеріали були здебільшого представлені у костюмі, і в тому числі головних уборах жінок заможних верств суспільства. В холодну пору року міщанки і шляхтянки носили шапку-кораблик з одним виступом над чолом, а другим на потилиці. Шапка мала червоний, синій або зелений верх. Заможні жінки могли дозволити собі обрамлення кораблика коштовним соболиним, куничим чи лисичим хутром. Такі жіночі головні убори зображені на живописних полотнах XVIII ст. Окрім шапки-кораблик, шляхтянки носили дорогу червону шапку, оздоблену золотим позументом і перлами. Вона мала форму сучасного берета з околком [3, 95].

Традиційним щоденним головним убором дівчат-селянок XVI – XVIII ст. була смуга тканини, або вишита стрічка. Її пов'язували таким чином, щоб волосся на тім'ї залишалося відкритим. До начільної пов'язки позаду прикріплювали стрічки, а над скронями застромляли квіти. У свята дівочий стрій збагачувався вінком з квітів, ковили та пир'я. Найбільшу популярність отримали вінки, сплетені з маку, чорнобривців, ромашки, барвінку, півоній, жоржини, а зимою – із штучних квітів. Право вдягти вінок мали лише повнолітні дівчата, вступивши в пору дівування. Вінок символізував цнотливість, а тому збещезина дівчина, за нормами народної моралі, не мала права його одягати. Складними були весільні вінки, а також весільні головні убори на твердій основі – обручах, прикрашених не лише квітами, а й пир'ям, стрічками, намистинами, мідними монетами, стіклярусом, дзеркальцями, бляшками [4, 16]. У кожному етнографічному районі вінки мав свої особливості. Заможні дівчата носили такі ж головні убори, але з дорогих матеріалів. Начільна стрічка у їхніх вінках була з оксамиту, гаптована золотою ниткою, прикрашена перлами і самоцвітами.

Головні убори, як крона міфічного «світового дерева» спрямовані вгору – до неба, до сонця. То ж не дивно, що саме з ними були пов'язані космогонічні уявлення наших предків. Це підтверджують як форми, так і назви жіночих головних уборів, знаки сонця та місяця на них, зображення птахів, які в системі народного світогляду належать до вищого небесного світу. Заміжні жінки всіх соціальних станів, на відміну від дівчат, за давньою традицією, закривали волосся. Жіночий головний убір мав цілий ряд деталей. Зокрема, під намітку одягали, кибалку, очіпок чи хустку. Очіпок («чепець», «чіпок») – це шапочка з тканини, яку жінка після весілля не мала права знімати на людях. Жіночі очіпки виготовляли переважно з полотна, шовку або парчі. В урядовому записі Стародубського магістрату від 1719 р. по смерті Микити Потаповича, разом з іншими компонентами вбрання згадується «чепець на атласе, гаптований золотом, чепець на киндяку московський, чепець на черном атласе, гаптований золотом, три чепка на полотне, вішитіє золотом» [13, 169]. Від форми і висоти очіпка і кибалки (кільце на яке намотували волосся) залежала форма всього головного убору, який включав убрус або намітку. Убрус («обрус») – старовинний головний убір, відомий з найдавніших часів. Його зображення можна знайти на численних книжкових мініатюрах XVII ст., а також на малюнках лицевих житій святих XVI – XVII ст. Поверх убруса, як і в добу Київської Русі, могли одягати хутрянну шапку [13, 174].

Починаючи з XV– XVI ст., на мініатюрах дедалі частіше можна зустріти зображення жінки в намітці на голові («перемітка», «перемотка», «ручник», «серпанок»). Намітка являла собою довге прямокутне здебільшого лляне підкрохмалене полотнище розміром 45x75 см. Завширшки і 3 – 5 м. завдовжки. Кінці її прикрашали нескладним орнаментом здебільшого червоного кольору [13, 179]. Найхарактернішим способом пов'язування цього типу вбрання на Середній Наддніпрянщині було обгортання навколо очіпка та пов'язування пишним бантом ззаду. Цей бант разом із кінцями намітки спускався на спину. Такі способи пов'язування наміток можна побачити на іконах XVI – XVIII ст. Аналіз портретного живопису XVII – XVIII ст. дає підставу стверджувати, що саме намітка була одним з найпопулярніших головних уборів українського жіноцтва [8, 24].

Не менш популярним жіночим головним убором була хустка. Відомо багато способів її пов'язування: кінцями під підборіддя, кінцями назад, на тім'ї, чалмоподібно. Хустки були здебільшого білого кольору, в цьому полягає національний характер української хустки. Колись хустки в Україні вишивалися шовком, переважно червоними, синіми, зеленими, жовтими та рожевими нитками. Найпоширенішими на Буковині були хустки (турпани) з червоним та зеленим полем, на якому розкинені квіти. Ними покривали голову молодій газдині, залишаючи відкритим чоло. Один із кінців турпана випускали наперед, щоб похвалитися його красою. Зрідка траплявся і чорний колір. Сині нитки ніколи не вживалися окремо. Орнамент на хустках був переважно геометричний, а у XVIII ст. увійшов у моду рослинний – квіти рожі, васильків, гвоздик [8, 27]. Дуже рідко на старих українських хустках можна зустріти зображення птахів: півників, голубів. Хустка здавна відіграла магічну роль, виконуючи роль оберегу. Саме тому вона була невід'ємним атрибутом і у весільній обрядовості. У молодого при боці була припоясана хустинка, обов'язково червона. Хустка, якою мати водила молодих до хати і виводила із хати під час весілля, мусила бути

світлою і ясною – таким буде і життя молодих. Коли молодий приходить до молодої він приносить весільнухустку (турпан) [8, 27]. Ним молодий пов'язував молоду через плече. З цим турпаном молода не повинна розлучатися протягом всього весілля. А коли наступав час покриття молодий віддавав цей турпан братові молодої, або старшому дружбі. Ним покривають молоду. Після цього мати знімає з молодої вельон (фату) і цією хусткою її підв'язує. Навіть будову нової хати зазвичай починали гостиною й тоді перев'язували хусткою руки майстрам. На хрестинах перев'язували руки кумам і священникові. На похоронах хустками прикрашали хоругви, свічі й давали їх усім учасникам поховальної церемонії. Померлому закривали хустиною очі. До хреста на могилі дівчини чи парубка прибивали хустину як прапор – символ гідності.

Слід зазначити, що саме жіночі головні убори козацьких часів відзначалися високими мистецькими якостями, багатством тканини, золототканих золотих частин і оздоб. У 1775 р. Катерина II ліквідувавши Запорізьку Січ, спеціальним указом заборонила носити українцям одяг із привозних тканин [10, 192]. На таку розкіш мала право лише козацька старшина та члени їх родин, яких прирівняли до російського дворянства. Відтоді золототкані очіпки, оксамитові убруси, шовкові хустки та дівочі стрічки зберігалися в скринях українських селян аж до початку ХХ ст. як неоціненний скарб та ностальгія за козацькими вольними часами.

У ХІХ ст. на всій території України зберігається традиційне вбрання, об'єднане в ансамблевий комплекс – стрій, заключним елементом якого і надалі залишався головний убір. В жіночих головних уборах використовуються одноманітні матеріали, виготовлені за єдиними технологіями ручного виробництва. Повсюди діють єдині морально-етичні норми призначення головного убору: буденного, святкового та обрядового. Та попри всі загальні риси в окремих місцевостях помітні свої регіональні особливості. Так, жіночий головний убір Слобожанщини характеризувався жовто-червоним колоритом з широким застосуванням парчових тканин. Жіночий стрій Слобожанщини традиційно завершував парчовий очіпок та велика квітчаста хустка. До такого ансамблю в пару йшли чоботи «чорнобривці». На Волині в ХІХ ст. жінки віддавали перевагу носінню хустки, пов'язаної під підборіддям чи на потилиці. Популярною була циліндрична кибалка, теж обв'язана квітчатою хусткою. Кибалка, як відомо, розвинулася із перев'язі, котрою обв'язували волосся довкола голови [14, 112]. Це були круги, виготовлені з лози ліщини, соломи і паперу, обмотані зверху полотном. Намотане на кибалку волосся закривали очіпком, що виготовляли з білого шовку, парчі, бідніші селяни – з полотна, ситцю та інших менш вартісних матеріалів. На території Східного Поділля у ХІХ ст. жінки носили вишиті очіпки, які мали форму беретта. Їх круглий верх був суцільно декорований поліхромними квітами, вишитими гладдю. Такий вид очіпків побутував у Вінницькій області до початку ХХ ст. До очіпка прикріплювали прозору намітку, через яку просвічувала вишивка. Своєрідний спосіб зав'язування наміток прослідковувався аж до початку ХХ ст. на Західному Поділлі. У буковинських намітках основну частину орнаменту розташовували на кінцях, оскільки намітку вив'язували в такий спосіб, щоб її довге полотнище вільно стелилося на плечах.

Жіночі головні убори Буковини представлені намітками («ручниками»), що мали унікальну вишивку кольоровими намистинами, вовняними нитками з рослинним орнаментом [7]. Своєрідним у жіночих головних уборах Буковини є застосування у вишивці великої кількості кольорового бісеру. З особливою розкішшю оздоблювали дівочі головні убори («кода», капелюшиня») бісерними стрічками, монетами, дзеркальцями, штучними квітами, ковилою [6]. Локальною особливістю жіночих головних уборів Покуття є нанесення багатой вишивки на хустки та намітки лише на їх вужчих краях. Своєрідну особливість становлять головні убори заміжніх гуцулок. Зокрема, складені в складочки (гофровані) намітки. На своєрідний манір гуцулки пов'язували хустку: аби вона закривала частину обличчя торочками, опущеними на чоло. Художнім смаком вирізняються дівочі головні убори Гуцульщини, що являли собою безпосереднє еднання з зачіскою та оздоблювальними матеріалами. Дівчата доплітали коси червоною вовняною пряжею, вовняними прикрасами-уплітками. Косу, викладену вінком, оздоблювали блискучими гудзиками. Голову, як і жінки, пов'язували червоними фабричними візерунчастими хустками [10]. Вирізняються місцевим колоритом жіночі очіпки Бойківщини – з мереженим верхом і двома стрічками, опущеними на спину. Колись ці стрічки мали ритуальне значення.

У лемківському жіночому строї своєрідним був головний убір – фацелик. Це велика біла хустка, зав'язана на потилиці під великим, опущеним уздовж спини іншим кінцем. Два кінці накрохмаленої хустки, зібрані в складочки, стирчали з обох боків голови, наче два розкриті віяла. На плечах фацелик притримувався убором у вигляді довгого рушника, який у лемкинь називався «плахтинка» [12, 124]. На Закарпатті дівчата носили яскраві головні убори, прикрашені квітами, бісером та намистами. Головний убір покривав верхню частину голови і окремими яскравими накладками – вуха. Найчастіше дівочий головний убір на Закарпатті мав назву «парта», «партиця».

Висновки. Отже, український жіночий головний убір характеризується великою кількістю локальних варіантів. Проте підвалини його формування, умови створення різноманітних форм та видів були спільними для всієї території України: вимоги до матеріалу, крою, оздоблення, функціонування у будні, свята чи в обрядових дійствах. Народні майстри досконало володіли мистецтвом пошиття. Крій переважно мав раціональний характер, попри естетичну спрямованість готового виробу не останню роль відіграло його практичність та зручність у носінні. Повсякденні головні убори були менш декорованими, тоді як святкові відрізнялися матеріалами, способами декорування. Особливе ставлення було до обрядових головних уборів, які найчастіше були пов'язані з духовним світом людини, його світоглядними уявленнями. Саме в обрядових головних уборах особливе місце надавалося символіці. Кожен символ протягом віків узвичаювався і набирив рис декоративного елементу. Тому саме до початку ХХ ст. жіночий головний убір став скоріше історичною пам'яткою з нашарувань знаків, символів, що відображали цілу систему духовних цінностей та вірувань українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Булгакова Л. Традиційний жіночий одяг першої половини ХХ ст. / Л. Булгакова // Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження. – Вип. 2. Овруччина. – Львів, 1999. – С. 159–176.
2. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Федір Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 336 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу : Етнографічний нарис / Олекса Воропай. – К. : Оберіг, 1991. – 348 с.
4. Горленко В. Ф. Матеріальна культура українців в контексті порівняльно-етнографічного вивчення слов'ян / В. Ф. Горленко // Народна творчість та етнографія. – 1983. – № 3. – С. 12–18.
5. Зеленин Д. К. Женские головные уборы восточных (русских) славян / Д. К. Зеленин – М. : Мысль, 1991. – 315 с.
6. Кожоляно Г. К. Матеріальна культура населення Північної Буковини вкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. / Г. К. Кожоляно. – К. : Наукова думка, 1989. – 268 с.
7. Кожуляно Я. І. Традиційний народний одяг українців Північної Буковини / Я. І. Кожуляно // Народна творчість та етнографія. – 1988. – №5. – С. 23–35.
8. Косміна Т. В. Українське весільне вбрання. Етнографічні реконструкції : Листівки / Т. В. Косміна, З. О. Васіна. – К. : Наукова думка, 1989. – 38 с.
9. Матейко К. І. Одяг / К. І. Матейко // Бойківщина : історико-етнографічне дослідження. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 142–149.
10. Матейко К. І. Одяг / К. І. Матейко, О. В. Полянська // Гуцульщина : Іст.-етногр. дослідження. – К., 1987. – С. 189–203.
11. Ніколаєва Т. Історія українського костюму / Тамара Ніколаєва. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.
12. Ніколаєва Т. Різновиди традиційного одягу / Тамара Ніколаєва // Українська минувщина: ілюстративний етнографічний довідник. – К. : Либідь, 1994. – С. 110–132.
13. Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів / К. К. Стамеров. – К. : Либідь, 1978. – 356 с.
14. Стельмашук Г. Г. Традиційні головні убори українців / Стельмашук Галина Григорівна. – К. : Наук. думка, 1993. – 240 с.
15. Юкальчук М. І. Яскравий символ народного характеру / М. І. Юкальчук // Подільська старовина : Наук. зб. / [ред. К. І. Висоцька]. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – Вип. ІV. – С. 189–196.

REFERENCES

1. Bulhakova L. Tradytiinyi zhinochyi odiah pershoi polovyny XX st. / L. Bulhakova // Polissia Ukrainy : materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia. – Vyp. 2. Ovruchchyna. – Lviv, 1999. – S. 159–176.

2. Vovk F. Studii z ukraïnskoi etnohrafii ta antropologii / FedirVovk. – K. : Mystetstvo, 1995. – 336 s.
3. Voropai O. Zvychai nashoho narodu: Etnohrafichni narys / OleksaVoropai. – K. : Oberih, 1991. – 348 s.
4. Horlenko V. F. Materialna kultura ukraïntsiiv v konteksti porivnialno-etnohrafichnoho vyvchennia slovian / V. F. Horlenko // Narodna tvorchist ta etnohrafia. – 1983. – № 3. – S. 12–18.
5. Zelenyn D. K. Zhenskye holovne ubory vostochnykh (russkykh) slavian / D. K. Zelenyn – M. : Mysl, 1991. – 315 s.
6. Kozholianko H. K. Materialna kultura naselennia Pivnichnoi Bukovyny v kintsi XVIII – napochatku XX st. / H. K. Kozholianko. – K. : Naukova dumka, 1989. – 268 s.
7. KozhuliankoYa. I. Tradytsiinyi narodnyi odiah ukraïntsiiv Pivnichnoi Bukovyny / Ya. I. Kozhulianko // Narodna tvorchist ta etnohrafia. – 1988. – №5. – S. 23–35.
8. Kosmina T. V. Ukrainske vesilne vbrannia. Etnohrafichni rekonstruktsii : Lystivky / T. V. Kosmina, Z. O. Vasina. – K. : Naukovadumka, 1989. – 38 s.
9. Mateiko K. I. Odiah / K. I. Mateiko // Boikivshchyna : istoryko-etnohrafichne doslidzhennia. – K. : Naukovadumka, 1983. – S. 142–149.
10. Mateiko K. I. Odiah / K. I. Mateiko, O. V. Polianskaia // Hutsulshchyna : Ist.-etnohr. doslidzhennia. – K., 1987. – S. 189–203.
11. Nikolaieva T. Istoriia ukrainskoho kostiumu / Tamara Nikolaieva. – K. : Lybid, 1996. – 176 s.
12. Nikolaieva T. Riznovydy tradytsiinoho odiahu / Tamara Nikolaieva // Ukrainska mynuvshyna : iliustratyvnyi etnohrafichniy dovidnyk. – K. : Lybid, 1994. – S. 110–132.
13. Stamerov K. K. Narysy z istorii kostiumiv / K. K. Stamerov. – K. : Lybid, 1978. – 356 s.
14. Stelmashchuk H. H. Tradytsiini holovni ubory ukraïntsiiv / Stelmashchuk Halyna Hryhorivna. – K. : Nauk. dumka, 1993. – 240 s.
15. Iukalchuk M. I. Yaskravyi symvol narodnoho kharakteru / M. I. Yukalchuk // Podilska starovyna : Nauk. zb. / [red. K. I. Vysotska]. – Vinnytsia : DP «Derzhavna kartohrafichna fabryka», 2008. – Vyp. IV. – S. 189–196.

Статтю подано до редакції 02.04.2016 р.

Іван ГОДЯ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичної інфраструктури і сервісу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород), dz2352@gmail.com

РОЗВИТОК РІЧКОВОГО КРУІЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

У статті досліджується стан розвитку вітчизняного круїзного туризму, який має достатній потенціал для успішного функціонування, проте використовується неефективно. Екскурс в історію становлення і розвитку цього виду туризму свідчить, що річкові круїзи стали своєрідним ноу-хау радянського туризму, зокрема, новинкою на світовому ринку круїзного туризму стало започаткування круїзу «ріка-море». Зазначається, що інноваційна діяльність на ринку круїзного туризму сьогодні спрямована на пошук оптимального механізму з формування туристичного досвіду. Бізнес-процеси суб'єктів ринку круїзного туризму мають бути направлені на пошук нецінових чинників конкурентоспроможності круїзного туристичного продукту.

Ключові слова: круїз, річковий круїз, «ріка-море», прогулянкові й екскурсійні рейси, спеціальні круїзи.

Лит. 17.

Ivan HODYA,

PhD. (Economik), Assistant Professor of department of tourism infrastructure and services,
Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), dz2352@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF RIVER CRUISE TOURISM IN UKRAINE: PAST AND PRESENT

The article examines the state of the domestic cruise tourism, which has the potential for a successful operation, but is used inefficiently. An excursion into the history of formation and development of this type of tourism shows that river cruises were a know-Soviet tourism in particular novelty in the world market of cruise tourism was the launching cruise «river-sea». It is noted that innovation in the market of cruise tourism today aimed at finding the optimal mechanism for the formation of the tourist experience. Business processes of cruise tourism market should be aimed at finding non-price factors of competitiveness cruise tourism product.

Key words: cruise, river cruise, «river-sea» walking and sightseeing flights, special cruises.

Ref. 17.

Іван ГОДЯ,

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристическої інфраструктури і сервісу
ГВУЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), dz2352@gmail.com

РАЗВИТИЕ РЕЧНОГО КРУИЗНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

В статье исследуется состояние развития отечественного круизного туризма, имеющего достаточный потенциал для успешного функционирования, однако используемого неэффективно. Экскурс в историю становления и развития этого вида туризма свидетельствует, что речные круизы стали своеобразным ноу-хау советского туризма, в частности, новинкой на мировом рынке круизного туризма стало нововведение круиза «река-море». Отмечается, что инновационная деятельность на рынке круизного туризма сегодня направлена на поиск оптимального механизма по формированию туристического опыта. Бизнес-процессы субъектов рынка круизного туризма должны быть сориентированы на поиск неценовых факторов конкурентоспособности круизного туристического продукта.

Ключевые слова: круиз, речной круиз, «река-море», прогулочные и экскурсионные рейсы, специальные круизы.

Лит. 17.

Постановка проблеми. За статистикою Всесвітньої туристичної організації (ВТО), щорічний стабільний приріст туристів, що використовують ті або інші форми морських круїзів, складає 8 %. За прогнозами іноземних компаній до 2017 р. у світі налічуватиметься 24 млн. круїзних туристів. Нині щороку подорожують морем майже 15 млн. осіб. На підставі вищенаведеного особливої важливості набуває вивчення стану і перспектив розвитку круїзного туризму в Україні.

Аналіз досліджень. Поняття «круїзний туризм» у вітчизняній науковій літературі практично не зустрічається. Ані в «Словникові-довідникові туристських термінів» В. Федорченка й І. Мініч [17], ані в навчальному посібнику М. Кляпа і Ф. Шандора «Сучасні різновиди туризму» [7] про круїзний туризм згадки не має. Натомість, у навчальній літературі Росії круїзний туризм аналізується, зокрема в навчальному посібнику О. Бабкіна «Специальные виды туризма» [1].

Разом із тим, цей термін інтенсивно вживається в публікаціях у вітчизняних ЗМІ. Словосполучення «круїзний туризм» вживає Голова Ради з питань туризму і курортів України Є. Самарцев у статті «Куди пришвартується білий лайнер?», надрукованій у газеті «Урядовий кур'єр» і присвяченій проблемам, що стоять на шляху розвитку цього виду туризму в сучасній країні [13]. Про проблеми відродження круїзного туризму пише директор Одеського морського порту М. Павлюк [11]. Підтримують цю тему й Г. Берьозкіна [2], Н. Перстньова [12] та деякі інші дослідники.

Певною мірою лакуни у вивченні круїзного туризму в Україні заповнюють статті О. Ляховської «Круїзний туризм в Україні» [9], «Стан та перспективи розвитку круїзного туризму в Україні початку ХХІ століття» [10] та ін.

Аналіз зазначеної літератури засвідчив, що в ній головна увага приділяється морським круїзам, тоді як річковий круїзний туризм або зовсім не згадується, або про нього подаються скупі відомості.

Натомість, річкові водні подорожі стають дедалі все більш популярними серед туристів, що зумовлено бажанням мандрівників відпочити на воді, побачити нові міста, відвідати музеї, монастирі, церкви та інші пам'ятки. Слід також зазначити, що відпочинок на воді, на думку фахівців, найбільш корисний для здоров'я – повільне переміщення водними просторами знімає стрес, а свіже повітря сприяє оздоровленню організму.

Мета статті – вивчити стан розвитку річкового круїзного туризму в Україні, простежити шляхи, якими розвивався цей вид туризму в ХХ ст., окреслити перспективи розвитку річкового круїзного туризму в нашій країні.

Виклад основного матеріалу. Слово «круїз» було запозичене з англійської мови (to cruise – «здійснювати подорож») [14, 232]. Спочатку це слово мало значення тільки навколосвітньої морської подорожі. Зараз – це звичайна туристична поїздка морем, річкою або будь-яким іншим водоймищем, що має певний маршрут.

Автори «Словника-довідника туристських термінів» визначають поняття «круїз» «як туристську поїздку з використанням транспортних засобів (як правило, водних) не тільки для перевезення, але й як засобів розміщення, харчування та обслуговування. У туристській практиці реалізується програма круїзів на морських і річкових маршрутах» [17, 83]. Російський науковець О. Бабкін зазначає, що «під круїзом слід розуміти подорож на водних видах транспорту, що включає берегові екскурсії, огляд визначних пам'яток портових міст, а також різноманітні розваги на борту морських та річкових лайнерів» [1, 80].

На думку цього вченого, «круїзний туризм належить до спеціальних видів туризму, оскільки є досить трудомістким, капіталомістким видом туризму, що поєднує в собі кілька видів туризму – рекреаційний, спортивний, лікувально-оздоровчий, пізнавальний» [1, 80].

На погляд А. Захаріної, у поняття «круїзний туризм» вкладено набагато більше особливостей, які потребують подальшого дослідження. Розуміння сутності круїзного туризму надасть можливість глибше дослідити особливості та специфічні риси розвитку цього виду туризму. Дослідниця круїзний туризм розглядає, як вид туризму, що характеризується економічними відносинами суб'єктів діяльності: надавача турпослуги, який представлений туристичним підприємством, що володіє рядом необхідних засобів для створення та реалізації турпослуги – круїзу, та супутніх установ, які обслуговують туристичну сферу; споживачем турпослуги та державним апаратом, який регулює діяльність надавача та споживача нормативно-правою базою, міжнародними актами та під впливом міжнародних організацій [4, 39].

Круїзний туризм поділяється на морський та річковий. Морський круїз – це подорож зазвичай за замкнутим колом з радіальними поїздками з портів у внутрішні райони країн, а річковий – це круїзи по внутрішніх водних артеріях (річках, озерах, каналах). При розробці турпродукту туроператор має враховувати природні ресурси місцевості, тому що від водних ресурсів буде залежати різновид круїзу. Безперечно, засіб перевезення туристів має бути обладнаний та спроектований згідно з уподобаннями споживача, щоб залишатися конкурентоспроможним за умов ринкової економіки [4, 40].

Річкові круїзи мають свої переваги: вони менше залежать від погоди, більш інформативні, під час них можливі «зелені» зупинки.

Річкові подорожі І. Смирнов класифікує таким чином: 1) перевезення пасажирів та туристів на регулярних рейсах; 2) перевезення пасажирів та туристів на чартерних рейсах; 3) перевезення пасажирів і туристів швидкісними та експресовими лініями; 4) поромні переправи; 5) прогулянкові й екскурсійні рейси; 6) перевезення водними видами транспорту самодіяльних туристів; 7) короткотермінові та тривалі круїзи; 8) спеціальні круїзи (конгрес-круїзи, бізнес-круїзи, навчальні круїзи, гастрономічні тури тощо); 9) використання плавальних засобів як «плавучих готелів» [15, 315].

Розрізняють річкові подорожі короткотермінові (1–3 дні) та тривалі (25–30 днів).

Подорожі по ріках і озерах розвинені в державах, багатих судноплавними ріками. Найбільшого розвитку річкові круїзи отримали в Європі, де є протяжна судноплавна мережа водних шляхів. Найпопулярніші маршрути річкових круїзів проходять по Луарі, Роні, Сені, Ельбі, Дунаю (через сім країн), Рейну (і його притоках). Перше місце в річкових круїзах утримує Німеччина, далі йдуть Великобританія, Нідерланди, Швейцарія, Австрія, Франція. З несвропейських річок популярними географічними напрямками є круїзи по Нілу (Єгипет), Янцзи (Китай), річці Святого Лаврентія, Міссісіпі (США), Амазонці (Бразилія). Популярні також маршрути по річках Росії – Волзі, Неві, Дону, Снісею, Обі, Іртишу, Лені, Амуру, по Ладозькому та Онезькому озерах [5, 233].

В цілому Україна володіє значними можливостями для річкових подорожей. Будівництво в середині минулого століття комфортабельних річкових суден, спеціально призначених для роботи на туристських маршрутах, спричинило інтенсивний розвиток річкових круїзів.

Витоками круїзного туризму в Україні С. Грибанова вважає річкові екскурсії для учнів на пароплавах по Дніпру. Так, наприкінці XIX – поч. XX ст. відбулися річкові екскурсійно-прогулянки, під час яких екскурсанти зупинялися в мальовничих або цікавих в історичному плані місцях [3, 150].

Найбільш рання екскурсія на пароплавах вже радянської доби в Україні була організована 9 червня 1919 р. культурно-просвітницькою комісією київської ради професійних спілок для своїх членів. Ця екскурсія розраховувалась на 1700 осіб. Для проведення пізнавальних лекцій в якості гідів були запрошені спеціалісти з питань ботаніки і геології [16, 90]. Згодом річкові екскурсії в Україні розроблялися часто за її межами: 1927 р. – Об'єднане екскурсійне бюро РРФСР у Москві розробило і запропонувало екскурсію по Дніпру. 10-денний маршрут розпочинався у Києві, звідки пароплав відправлявся до Дніпропетровська, з відвідуванням заповідника Т. Шевченка, а також м. Кривий Ріг. 3–4 дні екскурсанти відпочивали на березі Дніпра в екскурсійній базі, обслуговування на якій за добу із повним пансіоном коштувало 2 карбованці 50 копійок. Учасники маршруту також могли продовжити відпочинок на приморських екскурсбазах Алушти або Гурзуфа [16, 76–77].

Із 1928 р. такі маршрути розроблялися вже УМПЕТ (Українське мішане пайове екскурсійне товариство). Зокрема, УМПЕТ пропонувалися наступне: маршрут пароплавом «Дніпрельстан – Дніпро – Чорне море – Одеса», розрахований на 13 діб; маршрут «Донбас – Дніпрельстан – Криворіжжя», розрахований на 12 діб із проїздом пароплавом і залізницею; маршрут «Пороги – Криворіжжя» розрахований на 10 діб із проїздом залізницею, автомобілем і пароплавом. Це були комбіновані тури, і водний транспорт тут залучався на одному-двох з етапів маршруту. Утім, розроблялися і морські та повністю або переважно річкові маршрути. Так, особливим попитом користувався маршрут на пароплаві по Дніпру [16, 79].

А морські маршрути надавали екскурсантам можливості «пізнати життя і промисловий розвиток головних портів узбережжя Чорного та Азовського морів, таких як Одеса, Миколаїв, Херсон, Севастополь, Ялта, Феодосія, Керч, Бердянськ, Маріуполь, Таганрог. Або, подорожуючи по Дніпру за маршрутом Київ – Черкаси – Кременчук – Кам'янське – Дніпропетровськ – пороги – Дніпробуд – Запоріжжя – Нікополь – Херсон – Одеса, вони пересаджувалися на човни, а також здійснювали пі-

шохідний перехід. Екскурсія по історичних місцях Полісся за маршрутом Київ – Коростень – Овруч включала проїзд залізницею і пароплавом по річках Прип'ять та Дніпро» [16, 80].

Щодо вартості таких екскурсій, то екскурсійне бюро Радторгфлоту пропонувало студентам і профшколам, викладачам та учням, екскурсантам із посвідченням різних культурно-просвітницьких установ всілякі знижки та пільги [16, 88].

У післявоєнні роки отримували розвиток річкові та морські екскурсії місцевого значення в тих областях України, які мали відповідну річкову або морську акваторію. Так, Миколаївське бюро подорожей та екскурсій впроваджувало річковий круїз «Миколаїв – Київ – Миколаїв», який з 1968 р. здійснювався на дизель-електроході «Карл Маркс». Річкові круїзи були своєрідним ноу-хау радянського туризму. Про ефективність такого різновиду туризму, який до того ж суміщав у собі транспортні послуги з послугами розміщення, харчування і рекреації, свідчать річні звіти про теплоходні маршрути за навігацію. Подібні звіти представлялися в УРРТ – Українську республіканську раду з туризму – (а з 1969 р. УРРТЕ) щорічно до 1 грудня по кожному турпароходу і відповідному маршруту.

Річкові круїзи по лінії бюро подорожей «Супутник» України було запроваджено 1973 р. Їх програмами передбачалися оглядові екскурсії по містах, що знаходилися по маршруту, відвідування музеїв та картинних галерей. На борту теплоходів молодь розважалася на дискотеках. А влітку додавався ще й відпочинок на пляжах [6, 9].

Великою популярністю користувалися Чорноморський і Дніпровський круїзи. Так, у 1978 р. відбулося 10 круїзів молоді по Дніпру, в яких побувало 1574 осіб. Дніпровський круїз пролягав за маршрутом: Херсон-Київ-Херсон (або Миколаїв) із зупинками в Очакові, Новій Каховці, Дніпропетровську, Кременчуці, Києві, Каневі, Черкасах, Запоріжжі. Круїз тривав 13 днів. Крім того, комітети комсомолу через «Супутник» направляли українських туристів (зазвичай це були молоді переможці соціалістичного змагання) в круїзи по Волзі, Дону, Єнісею, Обі, Іртишу, Лені, Амуру, по морям Далекого Сходу, озеру Байкал [6, 9].

Починаючи з 1982 р., був введений круїз Дніпром «Ріка-море» з Києва до Херсону, далі Чорним морем до Одеси, звідти Дунаєм до Русе (НРБ) і Джурджу (Румунія). Як підкреслює О. Ляховська, на той час це був єдиний круїз подібного типу у світовій практиці [9, 30].

Із розпадом СРСР вітчизняний круїзний туризм в Україні на певний час занепадає. Натомість стають доступними круїзи, що пропонуються зарубіжними компаніями. Лише останнім часом спостерігається відродження вітчизняного круїзного турпродукту як морського і річкового, так і змішаного типу.

На сьогодні потужності українського річкового круїзного флоту формують 8 суден загальною одночасною місткістю 1618 пасажиро-місць. Внутрішній річковий круїзний туристичний продукт формують круїзна судноплавна компанія «Червона рута» (р. Дніпро) та департамент «УДП-пасфлот» (р. Дунай) судноплавної компанії «Українське дунайське пароплавство» (УДП).

Провідною компанією з надання туристичних послуг на Дніпрі є Пароплавна компанія «Гідропарк». Це одна з найстаріших судноплавних компаній в м. Києві. У власності компанії є теплоходи, катери, яхти, що значно знижує вартість послуг. Серед основних послуг компанії слід виділити організацію річкових екскурсій, подорожей, круїзів, прогулянок, конференцій, семінарів тощо. Крім того, цілодобово пропонуються послуги стаціонарного відпочинку на пароплаві «Грін», який постійно пришвартований до берега у Гідропарку.

Найбільш привабливим для рекреантів і туристів на воді є маршрут «Панорамний». Теплоходи відправляються кожні 20–40 хв. по мірі заповнення. Під час подорожі можна побачити пам'ятник князю-хрестителю Київської Русі Володимирі, арку «Дружби народів», пам'ятник «Магдебурзького права», Пішохідний міст, міст Метро, Києво-Печерську лавру, монумент «Батьківщина-Мати», міст Патона, Видубицький монастир, а також славнозвісні київські пагорби.

Маршрут «Осокорки» частково співпадає з маршрутом «Панорамний», але має більшу протяжність слідування – до Південного мосту і масиву Осокорки.

Понад 10 років працює в сфері організації рекреації і туризму «Річкове пасажирське екскурсійне агентство». Екскурсійне агентство пропонує різноманітні розважальні та пізнавальні маршрути на комфортабельних теплоходах. Зокрема, маршрут «Київське море» – найдовший теплохідний маршрут, що завершується біля Київської ГЕС. Цей маршрут поєднує у собі не тільки природну привабливість, а містить й технічну зацікавленість – проходження через шлюзи.

Екскурсії за маршрутом «Оболонь» дають можливість побачити унікальні об'єкти туристського показу: Андріївську церкву, церкву на воді Св. Миколи, Поділ, Рибальський півострів, Московський міст, одну зі споруд так званого «Сталінського метро» (кесон північного тунелю), та масив Оболонь з привабливою набережною.

Слід згадати і Київську судноплавну компанію «Дніпро», яка вже багато років спеціалізується в сфері прокату річкових суден та професійно надає послуги оренди теплоходів, катерів і яхт в Києві.

На Дністрі великою популярністю користується круїз по Дністру на кораблі «Юрій» – судні, розробленому спеціально для мілководдя. Маршрут пролягає через такі населені пункти, як Коропець, Раковець, Незвисько, Возилів, Чернелиця, Хмільова, Тернопільська та ін. Подорож Дністром у комфортних умовах на кораблі дозволяє милуватись краєвидами Дністровського каньйону та інших принад – водоспадом «Дівочі сльози», печерою монаха, Раковецьким замком, руїнами Чернелицького замку тощо [8].

Круїз можна обрати як на один день, так і більше. Максимальна кількість осіб на борту, не враховуючи капітана, матроса і кока, – 10 чоловік. На кораблі «Юрій» є всі умови для комфортного відпочинку: дві чотиримісні каюти; одна двомісна каюта; кухня і санвузол; ресторан на кораблі; загишна тераса; шезлонг, гамак; телебачення і Wi-Fi.

Незважаючи на досить успішну діяльність «Червоної руги», річковий транспорт не тільки не набув у країні значного розвитку, а й занепадає. Він посідає одне з останніх місць в Україні за пасажирооборотом. Загальна довжина судноплавних річкових шляхів за останні роки скоротилася і становить лише 2175 км. Судноплавними в Україні є Дніпро, Дунай, Прип'ять, окремі ділянки Десни, Дністра і Південного Бугу, незначна частина Сіверського Дінця, Горині, Самари, Інгульця та деяких інших річок. Найбільшими річковими портами країни є Київ, Кременчук, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Нікополь, Херсон, Ізмаїл, Рені. Міжнародні перевезення пасажирів за допомогою річкового транспорту здійснюються лише в Одеській області (трохи більше 20 тис. осіб на рік) та в м. Києві.

Висновки. Отже, володіючи достатнім потенціалом, вітчизняний круїзний туризм має всі можливості для його розвитку. Для цього необхідно відновлювати та розвивати пасажирський річковий флот; підвищувати комфортність відпочинку і культуру сервісу; вдосконалювати сучасну службу збору, обробки та аналізу інформації стосовно повного комплексу забезпечення річкового судноплавства, яка відповідає європейським стандартам та Директивам Європейської економічної комісії ООН; системно підходити до управління взаємодією пасажирського порту та флоту в умовах нестійкого економічного оточення; розвивати яхтинг як різновид круїзу; особливу увагу приділити питанням безпеки туристів. Інноваційна діяльність на ринку круїзного туризму сьогодні спрямована на пошук оптимального механізму з формування туристичного досвіду. Бізнес-процеси суб'єктів ринку круїзного туризму направлені на пошук нецінових чинників конкурентоспроможності круїзного туристичного продукту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма : учеб. пособ. / А. В. Бабкин. – Ростов-на-Дону : Советский спорт, 2008. – 117 с.
2. Березкина А. Для продвижения черноморского круизного бренда / А. Березкина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portsukraine.com>.
3. Грибанова С. В. З історії організації екскурсій Київським навчальним округом (кінець XIX – поч. XX ст.) / С. В. Грибанова // Внутрішній туризм в Україні : окремі аспекти : зб. наук. ст. – К. : Ін-т туризму федерації профспілок України, 2002. – С. 140–160.
4. Захаріна А. Г. Визначення сутності та особливостей круїзного туризму / А. Г. Захаріна // Держава та регіони. Серія «Економіка і підприємство». – 2013. – № 3. – С. 39–43.
5. Зацепіна Н. О. Історія виникнення та сучасний стан круїзного туризму в світі / Н. О. Зацепіна // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2012. – Вип. XXXIV. – С. 232–234.
6. Зінченко В. А. Молодіжний туризм в Українській РСР у 70–80-х рр. XX ст. (на основі діяльності «Супутника») : автореф. дис... канд. іст. наук / В. А. Зінченко. – Донецьк : ДоНУ, 2003. – 21 с.
7. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.

8. Круїз по Дністру на кораблі «Юрій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.igotoworld.com/ru/tour/816_kruyiz-po-dnistru.htm.
9. Ляховська О. С. Круїзний туризм в Україні / О. С. Ляховська // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2011. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 25–30.
10. Ляховська О. С. Стан та перспективи розвитку круїзного туризму в Україні початку XXI століття / О. С. Ляховська // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2013. – Вип. 19. – Т. 2. – С. 29–33.
11. Павлюк Н. П. Развитие пассажирских перевозок в Одесском порту в исторической перспективе / Н. П. Павлюк // Гостиничный и ресторанный бизнес. – 2009. – № 1. – С. 21–24.
12. Перстньова Н. Чорне море, білий теплохід... Чи під силу Україні круїзний туризм? / Н. Перстньова // Дзеркало тижня. – 2008. – 24 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua>.
13. Самарцев Є. Україна може стати серйозним гравцем на світовому ринку морських круїзів / Є. Самарцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukurier.gov.ua>.
14. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика / О. М. Сліпушко. – К. : Криниця, 2000. – 511 с.
15. Смирнов І. Г. Логістика туризму : навч. посіб. / І. Г. Смирнов. – К. : Знання, 2009. – 444 с.
16. Федорченко В. Історія екскурсійної діяльності в Україні : навч. посіб. / В. Федорченко, О. Костюкова, Т. Дьорова, М. Олексійко. – К. : Кондор, 2004. – 166 с.
17. Федорченко В. Словник-довідник туристських термінів / В. Федорченко, І. Мініч. – К. : Дніпро, 2000. – 156 с.

REFERENCES

1. Babkin A. V. Special'nije vidy turizma : ucheb. posob. / A. V. Babkin. – Rostov-na-Donu : Sovetskij sport, 2008. – 117 s.
2. Berjozkina A. DI'a prodvizhenija chernomorskogo kruiznogo brenda / A. Berjozkina // [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://portsukraine.com>.
3. Gribanova S. V. Z istorii organizacii ekskursij Kiivs'kim navchal'nim okrugom (kinec' XIX – poch. XX st.) / S. V. Gribanova // Vnutrishnij turizm v Ukraini : okremi aspekti : zb. nauk. st. – K. : In-t turizmu federaciji profspilok Ukraini, 2002. – S. 140–160.
4. Zakharina A. G. Vznachennja sutnosti ta osoblivostej kruiznogo turizmu / A. G. Zakharina // Derzhava ta region. Serija «Ekonomika i pidprijemstvo». – 2013. – № 3. – S. 39–43.
5. Zatsepina N. O. Istorija viniknennja ta suchasnij stan kruiznogo turizmu v sviti / N. O. Zatsepina // Naukovi praci istorichnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu. – 2012. – Vip. XXXIV. – S. 232–234.
6. Zinchenko V. A. Molodizhnij turizm v Ukrain's'kij RSR u 70–80-kh rr. XX st. (na osnovi dij'al'nosti «Suputnika») : avtoref. dys... kand. ist. nauk / V. A. Zinchenko. – Donets'k : DoNU, 2003. – 21 s.
7. Kljap M. P. Suchasni riznovidni turizmu : navch. posib. / M. P. Kljap, F. F. Shandor. – K. : Znannja, 2011. – 334 s.
8. Kruijz po Dnipro na korabli «Yurij» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : http://ua.igotoworld.com/ru/tour/816_kruyiz-po-dnistru.htm.
9. Ljakhovs'ka O. S. Kruiznij turizm v Ukraini / O. S. Ljakhovs'ka // Naukovi zapiski Rivnens'kogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu. – 2011. – Vip. 17. – T. 2. – S. 25–30.
10. Ljakhovs'ka O. S. Stan ta perspektivi rozvitku kruiznogo turizmu v Ukraini pochatku XXI stolittja / O. S. Ljakhovs'ka // Naukovi zapiski Rivnens'kogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu. – 2013. – Vip. 19. – T. 2. – S. 29–33.
11. Pavljuk N. P. Razvitije passazhirskih perevozok v Odesskom portu v istoricheskoj perspektive / N. P. Pavljuk // Gostinichnij i restorannij biznes. – 2009. – № 1. – S. 21–24.
12. Perstnjova N. Chorne more, bilj teplokhid... Chi pid silu Ukraini kruiznij turizm? / N. Perstnjova // Dzerkalo tizhnja. – 2008. – 24 zhovtnja [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://news.finance.ua>.
13. Samartsev Ye. Ukraina mozhe stati serjoznim gravcem na svitovomu rinku mors'kih kruiziv / Ye. Samartsev [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://www.ukurier.gov.ua>.
14. Slipushko O. M. Tlumachnij slovník chuzhomovnih sliv v ukrain's'kij movi. Pravopis. Gramatika / O. M. Slipushko. – K. : Rrinit's'a, 2000. – 511 s.
15. Smirnov I. G. Logistika turizmu : navch. posib. / I. G. Smirnov. – K. : Znannja, 2009. – 444 s.
16. Fedorchenko V. Istorija ekskursijnoj dij'al'nosti v Ukraini : navch. posib. / V. Fedorchenko, O. Kostjukova, T. Dzorova, M. Oleksijko. – K. : Kondor, 2004. – 166 s.
17. Fedorchenko V. Slovník-dovidnik turists'kih terminiv / V. Fedorchenko, I. Minich. – K. : Dnipro, 2000. – 156 s.

Статтю подано до редакції 06.11.2016 р.

Володимир ФУРТІЙ,
 магістр туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
 ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), vovafurtyi@gmail.com

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ (ПОЛЬЩА, СЛОВАЧЧИНА, УГОРЩИНА): ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження організації туризму в посткомуністичних країнах (Польща, Словаччина, Угорщина). Автор розглянув стан розвитку туризму, проблеми, що заважають перетворити її в провідну галузь, обґрунтував рекомендації щодо покращення послуг туристичної галузі в Україні. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів пізнання: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковій праці також віддано перевагу історичним методам дослідження: історико-генетичному, історико-порівняльному, історико-синтетичному, історико-діахронному, емпіричному аналізу тощо.

Ключові слова: туризм, розвиток туризму, Польща, Словаччина, Угорщина, туристична інфраструктура, туристичний потенціал.

Лит. 24.

Volodymer FURTYI,
 master, Uzhgorod National University, faculty of Tourism and international communications
 (Ukraine, Uzhgorod), vovafurtyi@gmail.com

TOURISM DEVELOPMENT IN POST-COMMUNIST COUNTRIES (POLAND, SLOVAKIA, HUNGARY): EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article studies tourism Organization in post-communist countries (Poland, Slovakia, Hungary). The author examined the state of development in tourism, the problems that hinder turn it into a leading industry, grounded recommendations to improve the services of the tourism industry. A study was made possible through the use of scientific methods of knowledge: analysis, synthesis, system, specific, historical and dialectical method. In the preferred scientific heritage historical methods of research: historical and genetic, historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: tourism, tourism development, Poland, Slovakia, Hungary, tourist infrastructure, tourist potential.

Ref. 24.

Владимир ФУРТІЙ,
 магістр туризмовець факультета туризму та міжнародних комунікацій
 ГВУЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), vovafurtyi@gmail.com

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В ПОСТКОМУНИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ (ПОЛЬША, СЛОВАКИЯ, ВЕНГРИЯ): ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье проведено исследование организации туризма в посткоммунистических странах (Польши, Словакии, Венгрии). Автор рассмотрел состояние развития туризма, проблемы, мешающие превратить ее в ведущую отрасль, обосновал рекомендации по улучшению услуг туристической отрасли в Украине. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов познания: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научной работе также отдано предпочтение историческим методам исследования: историко-генетическом, историко-сравнительном, историко-синтетическом, историко-диахронной, эмпирическом анализа и тому подобное.

Ключевые слова: туризм, развитие туризма, Польша, Словакия, Венгрия, туристическая инфраструктура, туристический потенциал.

Лит. 24.

Постановка проблеми. Широкомасштабні відносини України з країнами Центральної Європи є важливими для розуміння процесів організації різних галузей господарства, у тому числі і ту-

ризму. Наша держава використовує досвід країн-сусідів – Польщі, Словаччини, Угорщини, – тому розгляд історичних аспектів розвитку індустрії туризму цих країн дає змогу визначити спільні та відмінні риси становлення туристичної галузі. Польща, Словаччина, Угорщина – держави, які успішно здійснили перехід від командно-адміністративної до регульованої ринкової економіки і стали членами Європейського Союзу.

Аналіз досліджень. Дослідженням різних аспектів розвитку туризму в Польщі, Словаччині, Угорщині присвячені праці О. Біланюк [1], Л. Поліщук [9], Ю. Михальчук [6], С. Ожеми [8], О. Соловійової [14]. У своїх роботах вони розглядають сучасний стан розвитку туризму в цих країнах, у тому числі деякі історичні передумови розвитку туристичної індустрії. Однак історія розвитку туризму у Польщі, Словаччині, Угорщині фактично не розглянута у вітчизняній науці. Саме тому **метою статті** є необхідність глибокого дослідження розвитку туризму у посткомуністичних країнах (Польща, Словаччина, Угорщина), оскільки ретроспективний аналіз і порівняння дають змогу виявити спільні риси розвитку туризму з Україною.

Виклад основного матеріалу.

І. Республіка Польща. Останнім часом туризм в Польщі розвивається досить швидкими темпами, і ця галузь стала важливою складовою польської економіки. Взагалі, сьогодні Польща займає сьоме місце у світі за кількістю іноземних туристів, що приїжджають у країну. Туристична Польща не має якогось одного визначеного бренду, як, наприклад, сонячні пляжні країни. Її сила – у розмаїтті.

У 1989 р. розпочався сучасний етап розвитку туристичної індустрії в Польщі. Після руйнування старої системи пришвидшились темпи її розвитку. У 1990 р. було засновано Польську туристичну палату (Polska Izba Turystyczna – PIT), що представляє інтереси своїх членів, які працюють у галузі туризму. Великий вплив на процес розвитку туристичної індустрії, мало скасування віз для громадян Польщі [15].

У Польщі застосовується типова європейська модель управління туризмом. Стосовно законодавства та стратегічних документів у галузі туризму – є основний закон «Про туристичні послуги» від 29 серпня 1997 р. Цей закон у повній мірі відповідає нормам європейського права [9].

За допомогою експертів ЄС у 1997 р. було розпочато перший етап реалізації Програми розвитку національного турпродукту у 5 напрямках: бізнес-туризм, міський культурний туризм, сільський туризм, спеціалізований туризм, прикордонно-транзитний туризм. У цей же період було розпочато реформу системи управління туристичною індустрією. У 1999 р. було створено Польську туристичну організацію [15].

З 2000 р. розпочала свою діяльність Польська туристична організація (Polska Organizacja Turystyczna, POT). Ця державна інституція займається просуванням і розвитком польського туризму, насамперед за кордоном. Її мета – показати Польщу як привабливу туристичну країну, сучасну, з високим рівнем послуг і прийнятними цінами [20].

Для цього використовуються різні засоби. По-перше, мережа спеціалізованих інституцій. Передусім це вже згадана національна туристична організація, яка видає і розповсюджує інформаційні матеріали. По-друге, діє система туристичної інформації: регіональні центри у воеводствах, локальні центри, цілорічні пункти «it» (туристичної інформації) й ті, що діють протягом туристичного сезону [10].

POT успішно реалізує власні цілі за кордоном через функціонування 14 іноземних представництв (у тому числі в Києві), які називаються Польськими осередками туристичної інформації. Вони залучені до організації різних заходів у сфері туризму, здійснюють моніторинг ринків певних країн відповідно до власного розташування, проведення рекламних кампаній та заохочення потенційних партнерів до співпраці. POT підтримує тісні контакти з 20 іншими національними туристичними організаціями. Активно співпрацює з органами самоврядування, науковими та навчальними закладами, представниками туристичної індустрії, а також регіональними та локальними туристичними організаціями [21].

Визначальною подією для подальшого розвитку Польщі та її туристичної галузі став вступ до ЄС. Він зробив Польщу доступнішою для іноземних туристів, усунувши митні та прикордонні бар'єри. Крім того, поживив співпрацю між відповідними структурами ЄС та Республіки Польща, що безперечно сприяє пришвидшенню процесів розвитку туристичної інфраструктури

та індустрії загалом. Так, згідно з офіційною інформацією Польської агенції розвитку туризму (ПАРТ), у 2006 – 2013 рр. ЄС виділив 30 млн. євро на розвиток туризму у Польщі, а також 165 млн. євро інвестицій в туристичну галузь [15].

З липня 2006 р. до січня 2007 р. було реалізовано проект «Туризм без кордонів – промоція туристичних центрів Єврорегіону Буг». Метою проекту стало зміцнення туристичного сектору міст Любліна, Луцька, Бреста через модернізацію системи обслуговування та промоції транскордонного туризму. У липні-грудні 2009 року за підтримки Міністерства закордонних справ Республіки Польща втілено у життя проект «Стратегія туристичного розвитку міста Луцька в умовах транскордонних євроінтеграційних процесів». За результатом проекту розроблено Стратегію туристичного розвитку міста Луцька. У липні 2011 року відбулось підписання тристоронньої українсько-польсько-білоруської декларації про реалізацію проекту зі створення міждержавних інформаційних центрів екологічного туризму, які діятимуть у Луцьку, Любліні та Бресті (Єврорегіон Буг) [1, 3].

28 січня 2010 р. Польща і Україна підписали спільний меморандум про співпрацю у сфері туризму. Підписання меморандуму сприяло зміцненню позитивних тенденцій у польсько-українських відносинах, зокрема, у межах підготовки до проведення чемпіонату Європи з футболу Євро-2012, а також популяризації природного та історико-культурного потенціалу двох країн [20].

Успішнішим для польського міжнародного туризму став 2013 рік. Завдяки іміджевому ефекту від проведення Євро-2012, у 2013 р. було досягнуто кращого показника приїзду туристів ніж у 2012 р. За інформацією MSIT, у порівнянні з 2012 роком, кількість іноземних туристів у Польщі зросла на 7% і склала загалом близько 15,8 млн осіб. При цьому прибутки від туризму у 2013 році зросли на 11,5% і склали близько 39,8 млрд злотих (понад 13 млрд дол.) [2, 11].

Проект «Туризм для всіх» втілюється через створення в інтернеті бази даних про доступність туристичної інфраструктури для туристів з особливими потребами. Дані були зібрані через анкетувальників безпосередньо на об'єктах. У рамках проекту було інвентаризовано об'єкти, звірено і перетворено дані, а також розміщено їх у загальнопольській базі даних. Завдяки цій роботі підтверджено, що на території Польщі існує понад 5017 об'єктів, доступних для осіб з різними фізичними вадами [20]. Польським туристичним щорічником Tourism in Poland 2015 р. була надана інформація щодо кількості прибутих туристів до Польщі у 2011 – 2015 рр.: 2011 р. – 13.4 млн., 2012р. – 14.8 млн., 2013р. – 15.8 млн., 2014 р. – 16.0 млн., 2015 р. – 16.7 млн. Мета туристичних поїздок до Польщі у 2015 році: туризм і відпочинок – 57.1%, відвідування друзів і родичів – 30.6%, бізнес-подорож – 7.5%, релігійна поїздка – 1.5%, інше 3.2% [24].

«Хороше, тому що польське» – так поляки люблять рекламувати вироблені у країні товари. Це стосується і туристичних послуг, адже в Польщі розуміють, що у цьому виді бізнесу потрібно зробити так, щоб турист знову захотів відвідати цю чудову країну.

Причини зростання туризму у країні зрозумілі. Польща дуже різноманітна країна. Тут кожен може знайти заняття і провести свій час за своїм смаком. Велика кількість польських туристичних компаній готові зустріти туристів і запропонувати гостям Польщі найрізноманітніші тури: гірськолижні курорти у Карпатах взимку і відпочинок на пляжах Балтики влітку, екскурсії фортецями і замками Польщі та старовинними польськими містами, екологічний туризм і багато іншого. Потрібно відзначити, що відпочивати у Польщі значно дешевше, ніж в інших країнах Європейського Союзу.

II. Словацька Республіка. Туристичний рух є однією з найперспективніших галузей Словаччини, що найшвидше розвивається. Розташування Словаччини у серці Європи на перехресті старих торгових шляхів, культурне та історичне багатство і сприятливі кліматичні умови створюють потенціал для розвитку туристичного руху у цій країні. Чехословаччина була найбільшою туристичною країною Східної Європи з найвищим показником в'їзного туризму серед всіх країн соціалістичного блоку Східної Європи.

У 1989 р. (на момент «Оксамитової революції») у Чехословаччині діяли 988 житлових приміщень (389 готелів, 17 мотелів, 200 гуртожитків, 82 кемпінги, 130 котеджних таборів та інших) із 145 822 місцями у Словаччині. Велика кількість рекреаційних об'єктів була доручена громадським організаціям, заводам і підприємствам, які почали розвивати організовані туристичні поїздки [19].

Після падіння комуністичного режиму у 1989 році та поділу Чехословаччини 1 січня 1993 року на дві суверенні держави: західна половина (масив Богемія) стала Чеською Республікою, а східна половина (піднесена зона разом з горами Татрами) – Словацькою Республікою. З 1993 р. в інфраструктуру туризму країн колишньої Чехословаччини прямували великі іноземні інвестиції, більша частина з яких припадала на Чеську Республіку, туризм у Словаччині почав адаптуватися до умов ринкової економіки. Державні об'єкти були поступово приватизовані і розпочалося будівництво нових готелів, у тому числі, за допомогою іноземного капіталу [4; 6].

Після «оксамитової» революції 1989 р. кількість туристів, що відвідали Словаччину, досягла 32,7 млн. чоловік, що на 250 % більше, ніж у 1993 р. Падіння кількості іноземних туристів було викликане політичними змінами в країні. Багато туристів, переважно із західноєвропейських держав, хотіли відвідати колишню соціалістичну країну, але рівень якості турпослуг Словаччини не відповідав їхнім потребам. Це стало причиною зменшення кількості іноземних відвідувачів. І хоча протягом останнього десятиліття спостерігалось поступове збільшення кількості закордонних туристів, але досі показник 1989 р. так і не було досягнуто [5].

Вплив туризму на економіку держави знаходить своє відображення насамперед у показниках доходів від туризму. З 1994 р. цей показник зменшувався в середньому на 7 % на рік. Серед інших країн Центрально-Східної Європи Словаччина мала найменші доходи від туризму й була єдиною країною з негативною динамікою туристських доходів. Цей спад був викликаний переважно тим фактом, що Словаччина – єдина держава у Центральній Європі, яка не мала чітко виробленої централізованої туристської політики. У кінці 1990-х рр. витрати держави на рекламно-інформаційне забезпечення туризму були набагато менші, ніж у інших країнах Центральної Європи (Словаччина – 0,86 млн. дол. США, Угорщина – 13,4 млн., Польща – 14,4 млн., Чехія – 3,5 млн. дол. США) [6].

Ситуація змінилася в кращу сторону після 1 травня 2004 р. коли Словаччина стала членом ЄС. Національне агентство з туризму отримало дотації з фондів ЄС для проведення маркетингових заходів і в 2007 р. було введено в експлуатацію новий Інтернет-портал – <http://www.slovakia.travel>. Другим позитивним моментом стало координоване просування турпродукту у рамках співпраці центральноєвропейських країн Вишеградської четвірки на світовий ринок за допомогою спільної ініціативи національних туристичних інститутів Словаччини, Польщі, Чехії та Угорщини. Ця ініціатива була названа Програма «European Quartet – One Melody» [5].

Словаччина надає дуже вигідні умови для закордонних інвесторів. За даними консульського відділу Посольства Словацької Республіки в Україні, на зимовий сезон 2009 – 2010 рр. було акредитовано 126 українських туристичних агентств. Активізація тісної співпраці з сусідньою державою відбулася у напрямку лібералізації процедур туристичних обмінів. Україна, у свою чергу запропонувала словакам відпочинок на морі, зимовий відпочинок у Карпатському регіоні, оздоровчий туризм [8].

Незважаючи на незначні розміри території, країна відзначається великим розмаїттям природних умов – тут чергуються найвищі у Центрально-Східній Європі гірські масиви Карпат, перлиною яких вважаються Татри, а також рівнини, серед яких найбільшою за площею є частина Середньодунайської низовини. За площею лісів країна посідає одне з перших місць у Європі. Чистота навколишнього середовища й різноманіття природи – ось ті чинники, які сприяють розвитку екотуризму. У 2013 р. Словаччину відвідало 1340 тис. іноземних туристів, що на 107,9 % більше, ніж у 2012 р. Окрім того, також було надано туристичні послуги 1832 тис. вітчизняним туристам. Частка туризму у виробництві ВВП країни у 2012 р. становила 2,5 %, а у 2013 р. вона зросла до 2,7 %. Чисте сальдо доходів від міжнародного туризму у 2013 р. становило 125,5 млн євро, що на 126,1 % більше, ніж у 2012 р. Ці статистичні дані свідчать про зростання значення туризму в економіці країни загалом, у структурі якого вагоме значення має екологічний туризм [17].

У 2014 р. Словаччина розробила довгостроковий план розвитку велоінфраструктури та велотуризму. Прагнучи наслідувати приклад Нідерландів, Данії та Німеччини з їх вражаючою кількістю велосипедистів на вулицях міста, СР розробила стратегію впровадження конкретних заходів, які популяризуватимуть велосипед і як транспортний засіб, і як спосіб відпочинку [16].

Отже, історичний аналіз особливостей розвитку туризму у Словаччині показав, що галузь почала розвиватися завдяки наявності у країні значних бальнеологічних і рекреаційних ресурсів. Виїзний туризм у СР майже у 10 разів вищий від в'їзного туризму. Продуктивність словацького туризму порівняно з сусідніми країнами значно нижча. Зокрема, в'їзний туризм у більшості країн значно вище джерело валютних надходжень, ніж у Словаччині. Словацька Республіка на відміну від сусідніх країн має особливо відмінні природні і культурно-історичні умови для розвитку туризму та притоку іноземних туристів. Але через більш низький рівень обслуговування туризм не у змозі реалізувати свій потенціал. Для того, щоб досягти більш високих темпів зростання Словаччина повинна прийняти і реалізувати комплекс довгострокових і короткострокових цілей. У той же час визначити ключові ринки, адаптувати турпродукт, стабілізувати ці ринки і отримати нові ринки для тур продуктів, які вже існують.

III. Угорщина. Угорщина отримує від туризму доходи у кілька мільярдів доларів щорічно. Урядова політика Угорщини спрямована на реалізацію потенційних можливостей країни у цій сфері. 80 % угорської території містить лікувально-термальні води, через що вона отримала звання «гарячого ключа» Європи (входить до п'ятірки найбагатших термальними водами європейських країн). Угорщина щорічно приймає приблизно 39 млн. іноземних туристів. У результаті, частка туризму у ВВП країни досягає 10 %, він займає третє місце за обсягом надходжень до бюджету після промисловості та сільського господарства.

У 1989 р. угорський уряд визнав розвиток туристичної галузі стратегічним питанням і на рівні урядових ініціатив у т.зв. «Плані Сечені» було зафіксовано можливості розвитку туристичного сектора національної економіки. На реалізацію «Плану Сечені», який передбачає підвищення ефективності іноземного туризму за рахунок покращання туристичного обслуговування, стабілізацію галузі за рахунок внутрішнього туризму та залучення туристів, кошти виділяються з державного бюджету, а також підприємцями. Особливий акцент роблять на розвиток бальнеологічного, курортного та конференц-туризму. З метою залучення у країну туристів Угорщина проводить закордоном активну інформаційно-рекламну діяльність у сфері туризму [7].

За даними Угорського національного туристичного офісу, розквіт угорського туризму припав на 90-ті рр. ХХ ст. Перш за все, велика увага приділялася якості рекреаційних послуг, їх різноманітності. Розпочалося будівництво великої кількості нових готелів. Уряд країни усвідомив важливість рекреації для економіки країни і тому збільшили кількість інвестицій у цю галузь, у тому числі іноземних. Багато готелів увійшли до міжнародних готельних мереж [22].

Угорський національний туристичний офіс став угорською туристичною службою; потім у 1996 р. перетворився на секретаріат з туризму при міністерстві промисловості та торгівлі. З липня 2003 р. керівництво цією галуззю перейшло до державного секретаріату з туризму при міністерстві економіки та транспорту; міністр економіки заснував дорадчу організацію, яка називалася Національною радою з туризму. Важливі питання галузі обговорювалися на відкритих засіданнях Ради з туризму у парламенті. Виконавчі комітети з туризму були замінені регіональними туристичними радами, регіональними маркетинговими директоріями та проектними бюро, а кількість рекреаційно-довідкових офісів збільшилась до ста. Значно збільшилась кількість закордонних туристичних представництв Угорщини [23].

Регулювання туризму в Угорщині здійснюється переважно її головною організацією – «Угорщина-туризм». За формою ця організація є акціонерним товариством і перебуває в структурі Міністерства економіки Угорщини. Діяльність угорської організації зосереджена виключно на просуванні на внутрішньому та зарубіжних ринках національного турпродукту. Угорські туристичні представництва відкриті у 23 країнах світу. Найбільша інтенсивна робота ведеться в Австрії і Німеччині, оскільки ці країни є пріоритетними ринками для угорського турбізнесу [7].

У 1992 р. в Угорщині була створена професійна асоціація Hungarian Baths Association, яка з 1998 р. є постійним членом Європейської SPA Асоціації (ESPA). Зараз асоціація об'єднує 186 членів. Оздоровчий внутрішній туризм є пріоритетним напрямком розвитку країни, на нього припадає значна частина надходжень від туризму в Угорщині. Внутрішній туризм демонстрував динаміку зростання у 2005 р. Згідно з даними Угорського Центрального Статистичного офісу кількість відвідувачів збільшилась на 5,3%, на 3,5% збільшилась кількість ліжко-ночей. У wellness-готелях

кількість ліжко-ночей подвоїлася і SPA-готелі також піднялися за цими показниками (+ 13,1%) [13].

Завдяки цілеспрямованій політиці держави в сфері туристичного бізнесу кількість туристичних організацій в Угорщині, що мають ліцензії на туристичну діяльність, збільшується з року в рік, незважаючи на кризові явища в економіці. Так, якщо в 2005 р. було зареєстровано 1129 таких компаній і фірм, то в 2006 р. – 1187, у 2007 р. – 1184, у 2008 р. – 1190, а в 2009 р. – 1212 [14].

Саме за рахунок туризму в Угорщині живе весь малий бізнес, а це більше 90 % всіх підприємств, що працюють у країні. Але в основному чисельність кожного підприємства не перевищує п'яти-семи осіб.

За опитуваннями компанії «Угорщина-Туризм», у 2010 р. 52 % угорців відпочивали на території країни, у першу чергу на озері Балатон. Більшість поїздок всередині країни було зроблено для родичів і знайомих – 39,9 %. З цієї кількості 73,8 % угорців проживали безкоштовно у родичів або знайомих. Далі за популярністю йде проживання у готелях та апартаментах. 18,3 % опитаних відпочивали на березі водойм, 23,5 % респондентів подорожували протягом декількох днів за кордоном, з них 13,2 % – у Австрії, 12,2 % – у Хорватії, 11,4 % – у Румунії, 8,5 % – в Італії. За межами Європейського континенту проводили відпустку 10,2 % опитаних угорських громадян, причому всі ці поїздки здійснювалися у літні місяці. З усіх опитаних 68 % брали участь в одноденній поїздки. Серед цих поїздок за кордон перше місце займає Австрія, на другому – Словаччина [12].

У 2012 році число міжнародних туристських прибуттів до Угорщини склало 14,9 млн. (+ 9,2% у порівнянні з 2011 роком), в той час як витрати відвідувачів досягли 2 796 мільйонів євро (– 7,9% Порівняно з 2011) [18].

Сприятливе географічне розташування Угорщини у центрі Європи сприяє залученню туристів із сусідніх країн як в літній, так і в зимовий періоди. З метою активізації розвитку туризму в Угорщині проводяться дві міжнародні туристичні виставки. Перша – весняна – «Подорожі», яка в основному розрахована на рекламу літнього відпочинку в Угорщині та інших країнах. Друга – осіння – «Зимовий туризм, пригоди і розваги. Спортивний інвентар та одяг для зимових видів спорту», яка розрахована на зимовий відпочинок.

Рекреаційна галузь Угорщини має великий вплив на економіку країни. Внесок до ВВП країни від цієї галузі найбільший серед країн Європейського Союзу. З аналізу досвіду щодо організації рекреаційної галузі можна зробити висновок, що для цієї країни характерна третя модель державної участі в регулюванні цієї важливої складової національної економіки. Ця модель ще називається «європейською» моделлю участі держави в розвитку індустрії рекреації та туризму. Вона є найбільш прийнятною і для нашої держави.

Висновки. Отже, взявши до уваги досвід Польщі, Словаччини, Угорщини, можна зробити висновок, що Україні потрібно вдосконалювати системи організації державного регулювання туристичної сфери на всіх рівнях управління в частині налагодження координування співробітництва між державою, туристичними організаціями та приватним сектором. Завдання створення позитивного образу країни є, насамперед, державним завданням. Польща сформувала мережу регіональних відділень, а також представництв за кордоном, розміщених у країнах, які є найбільш перспективними з погляду генерування в'їзних туристичних потоків. Щодо Словаччини та Угорщини, то саме створення відповідної мережі представництв стало розв'язанням проблеми диспропорційності розвитку в'їзного та виїзного туризму та низької конкурентоспроможності туристичного продукту. Використовуючи практичний досвід цих країн, доцільно розробити «Стратегію просування національного туристичного продукту за кордоном» з обов'язковою розробкою принципів створення і діяльності туристичних представництв за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Біланюк О. Сучасний стан та перспективи розвитку сфери туризму в Українсько – Польському транскордонному регіоні / О. Біланюк // Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. – Ч. 2. – С. 14–19 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/vsn/43\(2\)/PDF](http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/vsn/43(2)/PDF)
2. Вдалиий сезон 2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polradio.pl/5/117/Artykul/159930>

3. Вус-Столярчук О. Роль транскордонного співробітництва між Україною та Польщею у туристичній галузі / О. Вус-Столярчук // Міжнародні відносини і туризм : сучасність та ретроспектива. – 2013. – Випуск 3. – С. 211–215 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.oa.edu.ua/2354/1/Vus-Stoliarchuk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf
4. Корсак Р. В. Розвиток туризму у Чехії : досвід організації для України (кін. XX ст. – поч. XXI ст.) / Р. В. Корсак, В. В. Фуртій // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / [гол. ред. В. М. Васькевич]. – К. : «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 107 (4). – С. 128–131.
5. Кучерова Я. Развитие туризма и туристская политика Словакии / Я. Кучерова // МОО «Развитие»: Журнал международного права и международных отношений. – 2007. – № 3 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/21785>
6. Михальчук Ю. І. Історія розвитку туризму у Словаччині / Ю. І. Михальчук // Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sworld.com.ua/konfer41/125.pdf
7. Напрями регулювання структурних диспропорцій у туристичній сфері країн Центрально-Східної та Південної Європи : досвід для України в контексті розширеної зони вільної торгівлі : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/august08/13.htm>
8. Ожема С. В. Досвід розвитку туризму у Словацькій Республіці / С. В. Ожема // Волинський інститут економіки та менеджменту, м. Луцьк : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wp.viem.edu.ua/konf10/art.php?id=0209>
9. Поліщук Л. С. Управління розвитком туризму: досвід Польщі / Л. С. Поліщук // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 23. – С. 181–187 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_23_30
10. Польша стає ближчою : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intour.com.ua/n-23/p-20/atc-638/>
11. Польшу в 2013 році відвідало 2,1 млн українців: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/1603957-polshchu_v_2013_rotsi_vidvidalo_ponad_2 mln_turistiv_z_ukraini_1898988.html
12. Рынoк туристических услуг Венгрии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rustrade.hu/11_Dokumenti_TP/11_02_drugie_dokumenti/11_02_01_turism.html
13. Современные аспекты развития SPA-туризма : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourfaq.net/travel-business/sovremennye-aspekty-razvitiya-spa-turizma/>
14. Соловійова О. Організаційний механізм державного управління розвитком ринку рекреаційних послуг (Європейський досвід) / О. Соловійова // Класичний приватний університет м. Запоріжжя: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010.../10sovtrp.pdf
15. Туризм у Польщі : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/poland/696-poland-tourism>
16. Уряд Словаччини розробив національну стратегію розвитку велотранспорту та туризму : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://velotransport.info/?p=35481>
17. Bujna Marián. Aktuálny vývoj cestovného ruchu na Slovensku roky 2013 – 2014 / Marián Bujna : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agroturizmusslovakia.sk>
18. OECD Tourism Trends and Policies 2014 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5675/.../1/.../native
19. Official Slovak National Tourism Portal : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slovakia.travel>
20. Polska.travel : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polscha.travel/uk>
21. Polska Organizacja Turystyczna : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pot.gov.pl/o-polskiej-organizacji-turystycznej/l/polska-organizacja-turystyczna>
22. The campaigns of the Hungarian National Tourist Office : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.htbudapesthungary.hu
23. Tourism in Hungary : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.hungary.com
24. Tourism in Poland 2015 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://en.msport.gov.pl/news>

REFERENCES

1. Bilanyuk A. The current state and prospects of development of tourism in the Ukrainian – Polish cross-border region Bulletin of Lviv University. Geographic series. 2013. Issue 43. Part 2. – С. 14–19 : [Electronic resource]. – Access : [http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/vism/43\(2\)/PDF](http://old.geography.lnu.edu.ua/Publik/Period/vism/43(2)/PDF)
2. Successful season 2013: [electronic resource]. – Access : <http://www.polradio.pl/5/117/Artykul/159930>

3. Stolyarchuk A. The role of cross-border cooperation between Ukraine and Poland in the tourism industry. National University «Ostroh Academy». – 2013. Issue 3 – P. 211–215. : [Electronic resource]. – Access : http://eprints.oa.edu.ua/2354/1/Vus-Stoliarchuk_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf
4. Korsak R. V. Tourism Development in the Czech Republic : experience for Ukraine (XX century. Beginning. XXI century) // Gilea : Research Journal. Collected Works / Gl. Ed. VM Vashkevych. – K., «Publisher «Gilea», 2016 – Vol. 107 (4). – С. 128–131.
5. Kucherova J. Development of tourism and politics turystskaya Slovakia // MOO «Development», Journal of International Law and International Relations. – 2007. – № 3 : [electronic resource]. – Access : <http://elib.bsu.by/handle/123456789/21785>
6. Myhalchuk Y.I.history of tourism inSlovakia // Eastern National University. Ukrainian Lesia [electronic resource]. – Access : sworld.com.ua/konfer41/125.pdf
7. Direction regulationstructural imbalances in the tourism sector of Central, Eastern and Southern Europe : Experience for Ukraine in the contextexpanded free trade area [electronic resource]. – Access : <http://old.niss.gov.ua/monitor/august08/13.htm>
8. Ozhema S. V. experience development of tourism in the Slovak Republic // Volyn Institute of Economics and Management, m. Lutsk : [electronic resource]. – Access : <http://www.wp.viem.edu.ua/konf10/art.php?id=0209>
9. Polischuk L. S. Managing the development of tourism: experience of Poland / LS Polishchuk // Geography and tourism. – 2012. – Vol. 23. – P. 181–187 : [Electronic resource]. – Access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2012_23_30
10. Poland is closer [electronic resource]. – Access: <http://intour.com.ua/n-23/p-20/atc-638/>
11. Polshu in 2013 visited 2.1 million Ukrainian [electronic resource]. – Access : http://www.ukrinform.ua/rubricabroad/1603957polshchu_v2013_vidvidalo_ponad_2 mln_turistiv
12. Tourist services in Hungary [electronic resource]. – Access : http://www.rustrade.hu/11_Dokumentumok/TP/11_02_drugie_dokumentumok/11_02_01_turizm.html
13. Modern development aspects SPA-tourism [electronic resource]. – Access : <http://tourfaq.net/travel-business/sovremennye-aspekty-razvitiya-spa-turizma/>
14. Solovyova A. organizing mechanism of public administration development market recreational services (european experience) // Classic Private University. Zaporozhye : [electronic resource]. – Access : www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010.../10sovrrp.pdf
15. Tourism in Poland : [electronic resource]. – Access : <http://www.geograf.com.ua/poland/696-poland-tourism>
16. Slovakia has developed a national strategy for the development of bicycle tourism : [electronic resource]. – Access : <http://velotransport.info/?p=3548>
17. Bujna Marián. Aktuálny vývoj cestovného ruchu na Slovensku roky 2013–2014 / Marián Bujna: [electronic resource]. – Access : <http://www.agroturizmusslovakia.sk>
18. OECD Tourism Trends and Policies 2014 : [electronic resource]. – Access : ec.europa.eu/DocsRoom/documents/5675/.../1/.../native
19. Official Slovak National Tourism Portal: [electronic resource]. – Access : <http://www.slovakia.travel>
20. Polska. travel : [electronic resource]. – Access : <http://www.polscha.travel/uk>
21. Polska Organizacja Turystyczna: [electronic resource]. – Access : <http://www.pot.gov.pl/o-polskiej-organizacji-turystycznej/l/polska-organizacja-turystyczna>
22. The campaigns of the Hungarian National Tourist Office: [electronic resource]. – Access : www.htbudapesthungary.hu
23. Tourism in Hungary: [electronic resource]. – Access : www.hungary.com
24. Tourism in Poland 2015 [electronic resource]. – Access : <http://en.msport.gov.pl/news>

УДК 338.486(091)(477)

Марина ХАЛЯВКА,*бакалавр-туризмознавець, факультет туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна), khalayavka@inbox.ru*

ІСТОРІЯ ТА СТАН РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано історію та сучасний розвиток наукового туризму в Україні. Автор дійшла висновку, що наявність ресурсної бази, яка представлена природними та історичними ресурсами дає всі підстави для розвитку наукового туризму в Україні. У статті використано загально наукові та спеціальнонаукові методи дослідження. Зокрема, метод аналізу, синтезу, діалектичний метод, метод історизму, історико-хронологічний метод тощо.

Ключові слова: науковий туризм, екологічний туризм, конгресовий туризм, конференції, освітній туризм, діловий туризм.

Літ. 14.

Марина КHALYAVKA,*bachelor, department of tourism and international communications,
Uzhgorod National University (Ukraine, Uzhgorod), khalayavka@inbox.ru*

HISTORY AND DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC TOURISM IN UKRAINE

The article analyzes the history and modern development of scientific tourism in Ukraine. The authors concluded that the availability of the resource base, represented the natural and historical resources gives all a basis for the development of scientific tourism in Ukraine. The theme was made possible through the use of scientific methods, analysis, synthesis, historical and dialectical method. In the scientific achievements also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: scientific tourism, eco-tourism, congress tourism, conferences, educational tourism, business tourism.

Ref. 14.

Марина ХАЛЯВКА,*бакалавр-туризмознавець факультета туризму та міжнародних комунікацій, ГВУЗ
«Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), khalayavka@inbox.ru*

ИСТОРИЯ И СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье проанализирована история и современное развитие научного туризма в Украине. Автор пришла к выводу, что наличие ресурсной базы, которая представлена природными и историческими ресурсами дает все основания для развития научного туризма в Украине. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научном исследовании также использованы специально научные методы: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и т. д.

Ключевые слова: научный туризм, экологический туризм, конгресный туризм, конференции, образовательный туризм, деловой туризм.

Лит. 14.

Постановка проблеми. Сьогодні науковий туризм в Україні є новим видом туристичної галузі. Його розвиток пов'язаний з розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, НТР та матеріально-технічним прогресом. Розвиток наукового туризму базується на різних ресурсах території, зокрема, природних і антропогенних.

Аналіз досліджень. Еволюцію розвитку та сучасний стан наукового туризму досліджують небагато вчених. Так, В. Кифяк вивчає науковий туризм як галузь організованого туризму [4],

Л. Страшевська – регіональний розвиток наукового туризму [10], К. Міщук – стан освітнього туризму в Україні [6]. Мусимо констатувати, що дана проблематика не достатньо повно висвітлена у вітчизняній історіографії. Тому **метою цього дослідження** є проаналізувати комплексно в історичній ретроспективі процес становлення та сучасний розвиток наукового туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до визначення, яке наведене в «Енциклопедичному словнику-довіднику з туризму», науковий туризм – це вид туризму, що охоплює поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозиумах [14, 16–32].

Сьогодні під науковим туризмом також розуміють різновид туризму з метою отримання освіти закордоном. Вживається й таке визначення: науковий туризм – це знайомство з досягненнями науки й техніки, промисловості, сільського господарства, участь у конгресах, симпозиумах, наукових семінарах [11, 23–24]

Необхідно відзначити, що науковий туризм, як поняття включає у себе і екологічний, і етнокультурний, і підводний, і багато інших видів туризму. Головна ознака наукового туризму – активна участь туриста у процесі отримання знань про об'єкт, а не пасивне його споглядання.

Науковий туризм включає у себе пізнавальну систему наукових досліджень у регіонах держави та у цілому по всій країні. Він включає:

1. Проведення наукових експедицій фахівців;
2. Польові практики студентів;
3. Тематичні екскурсії школярів старших класів тощо.

З огляду на це, науковий туризм повинен враховувати ступінь освітньої підготовки туристів та їх вікові особливості. Пізнавальна частина дозволяє туристам обмінюватися знаннями у різних напрямках наукових досліджень [10, 54–64].

До наукового спілкування повинно бути щільно прив'язане екскурсійно-лікувальне обслуговування та курортно-лікувальні заходи, що сприяють оздоровленню та розважальному відпочинку. Виділять наступні туристичні об'єкти у наукових турах:

- а) заповідники;
- б) заказники;
- в) національні парки;
- г) пам'ятники природи.

Науковий туризм бере свій початок ще з античних часів. Пошук нових знань завжди був головною метою мандрівників. Залежно від соціально-економічного, політичного, культурно-історичного контексту у різних історичних періодах форми наукового туризму мали свою специфіку [6, 91–94].

Активний розвиток подорожей із середини I тис. до н.е. у Середземномор'ї дав науково-практичний внесок у розвиток туризму. У цей час подорожі греків і римлян характеризувалися жагою до нових знань. Важливе місце у популяризації подорожей у стародавні часи посідали філософи, історики, географи. Зокрема, одним із найвидатніших мандрівників античності був давньогрецький учений Геродот – автор дев'ятитомної «Історії». У своїй праці Геродот описує свої враження від подорожей (455 – 444 рр. до н.е.) до Фінікії, Сирії, Єгипту, Вавилону, Македонії, Ольвії. Іншим, теж не меш відомим давньогрецьким ученим, географом, мандрівником був Страбон. Він залишив унікальну працю «Географія» у 17 книгах, в якій виклав власні спостереження, систематизував відомості практично з усіх відомих географічних праць древності [2, 13–37].

Створення наукової основи туризму в античні часи пов'язане з ім'ям філософа та географа Ератосфена (прибл. 276 – 194 рр. до н. е.), який з 225 р. до н.е. керував Олександрійською бібліотекою. Ератосфен увів до наукового обігу узагальнювальний термін «географія». Він перший виміряв дугу меридіана, визначив нахил екліптики, склав каталог 675 нерухомих зірок та заклав основи математичної географії, які виклав у творі «Географіка» (тобто «Географічні записки»).

Велике значення для розвитку подорожей мала «Природна історія» – енциклопедія в 37 книгах природно-наукових знань античності римського вченого й письменника Плінія Старшого (23 – 74 р. н.е.). У ній наводяться географічні відомості про землю, поділ і устрій поверхні, із зазначення народів, що її населяють, міст і гаваней [12, 19–28].

У ранньому Середньовіччі в Західній Європі домінувала практика міжнародних подорожей з навчальними цілями. Це сприяло збільшенню кількості вищих навчальних закладів, що стали не тільки навчальними, а й науковими центрами.

З XII століття науковий обмін придбав тенденцію до зростання і стабільного розвитку:

1. Починає складатися практика міжнародного студентського пілігримства;
2. Формується практика наукового і студентського обміну, що стала невід'ємною складовою життя середньовічних школярів і магістрів.

3. З'явилося кілька десятків університетів, які дотримувалися різної наукової спеціалізації, що дозволяло магістрам вести викладання і вчитися у різних країнах, виходячи зі своїх наукових інтересів. Таких мандрівних студентів називали «вагантами» або «бурлаками» [1, 32].

Першим університетом у Європі став Болонський університет (Італія, 1088 р.). На початку XII ст. був заснований Паризький університет, що спочатку вважався «загальною школою», а у 1200 р. установчою грамотою короля Франції Пилипа II Августа «Про права Сорбонни» він одержав статус університету. В Англії у XIII ст. виникли Оксфордський і Кембриджський університети. В Іспанії перші університети з'явилися в Саламанці (1218 р.), Валенсії (1245 р.), Севільї (1254 р.). В Італії – у Віченці (1204 р.), Падуї (1222 р.), Неаполі (1224 р.). У Португалії – Лісабонський університет (1290 р.). У XIV ст. були засновані університети у Празі (1348 р., Чехія), Кракові (Ягелонський – 1364 р., Польща), Відні (1365 р., Австрія.), Гейдельберзі (1386 р., Німеччина), Буді (1389 р., Угорське Королівство) [1, 32].

Студентські міграції в Європі стали поширеним явищем. Роль туристських поїздок в освіті відзначилася з кінця XVI ст. англійськими педагогами, коли стали користуватися популярністю поїздки молодих людей до Італії та Франції з метою вивчення культурних та історичних пам'яток [7, 57].

Поряд з відкриттям університетів і розвитком освіти розвивався й інший напрям наукового туризму – участь у конгресах, конференціях та ін. Зокрема, у 1435 р. відбувся перший загальноєвропейський конгрес у французькому м. Аррасі, метою якого стало прийняття мирного договору між Францією і Бургундією шляхом переговорів лідерів багатьох країн

Наприкінці XVII – першій половині XVIII ст. під впливом ідей великих просвітителів у деяких навчальних закладах Європи практикувалися короткі екскурсії й пішохідні прогулянки для учнів. У кінці XVIII ст. у Великобританії досить розповсюдженою була практика «гранд-турів», під час яких заможні студенти в освітніх цілях здійснювали трирічні подорожі континентальною Європою. Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо у своїх трактатах аргументували необхідність далеких поїздок як передумов правильного виховання індивіда. Таким чином, можемо констатувати, що інтерес до туристичної сфери одержав ідеологічне обґрунтування у філософії освіти [12, 19–28].

В XVII – XIX ст. з розвитком нових засобів пересування розширюється географія подорожей і все частіше їх цілями ставали пошуки нових бізнес-партнерів, налагоджування нових зв'язків з представниками різних культур, а також обмін досвідом у сфері наукових досліджень. Найбільш значущими конгресними заходами цього часу були:

1. 1648 р. – перший сучасний дипломатичний конгрес, результатом якого став Вестфальський мир, що завершив Тридцятирічну війну;

2. 1814 р. – Віденський конгрес, участь в якому взяли усі європейські держави з метою формування нового світового порядку після наполеонівських війн. Зазначимо, що конгрес тривав майже цілий рік;

3. 1856 р. – багатосторонній міжнародний Паризький конгрес, який поклав кінець Кримській війні;

4. 1878 р. – Берлінський міжнародний конгрес, метою якого стало встановлення миру у всьому світі [5, 29–54].

З другої половини XIX ст. почали формуватися перші професійні спілки. Відповідно стало регулярним проведення профспілкових конференцій. У 1868 р. був створений Конгрес тред-юніонів, який став керівним органом світового профспілкового руху.

Із середини XIX ст. становлення і спеціалізація нових типів вищих навчальних закладів (інститутів, академій, ліцеїв, коледжів) у Європі та Америці позитивно позначилися на розви-

тку міжнародної мобільності. У цей час науковий туризм став транснаціональною індустрією з гігантськими доходами, органічно вбудовану у світову економічну систему. У другій половині ХХ ст. з'явилася нова форма університетів комерційного типу, які надавали освітні послуги виключно на комерційній основі [5, 29–54].

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. інтеграційні процеси і інтернаціоналізація освіти активізувалися у зв'язку з необхідністю створення єдиного освітнього простору. Підписання 29 країнами Європи Болонської декларації 17 квітня 2001 р. стало важливим етапом у розвитку міжнародного наукового туризму. Процес подальшого формування єдиного освітнього простору Європи був ефективний за умови академічної мобільності студентів і викладачів університету. Численні міжурядові угоди інтенсифікували зв'язки між університетами різних країн. У результаті для студентів розширився спектр освітнього вибору, що призвело до посилення прагнень учнів здобувати вищу освіту в провідних європейських університетах [8, 84–102].

Маємо констатувати, що у сучасній Україні науковий туризм з кожним роком набуває все більшої популярності. Він відкриває для його учасників нові можливості для саморозвитку та самореалізації. Науковий туризм, що має давні традиції, нині є перспективний напрямом міжнародного культурного обміну. Саме науковий туризм найбільшою мірою сприяє прояву етнічної самобутності й індивідуальності людини, впливаючи на більшу частину сфер людської діяльності. Тож науковий туризм є ідеальним полем для вивчення сутності культурного відтворення [9, 72–98].

Наразі в Україні активно ведеться діяльність щодо зміцнення наукового туризму, наближенню його до світових стандартів. Зокрема, 1) ведуться переговори з дипломатичними представництвами різних країн стосовно спрощення візового режиму, 2) інформуються вітчизняні туристи-студенти і науковці про їхні можливості й права. Відповідно статистика інших країн говорить про те, що цей вид туризму швидко зростає та має великі перспективи [6, 91–94].

Сьогодні, у міжнародних конгресах можуть брати участь від 200 до 10 тис. осіб. Як правило, учасників конгресу супроводжують члени їх сімей, для яких організатори форумів разом з туристською фірмою пропонують суто туристську програму. Більшість з учасників під час проведення наукового заходу знайомляться з визначними місцями та пам'ятками певного міста, а після завершення конгресу здійснюють туристські подорожі країною. Характерною особливістю є те, що учасник конгресу витрачає під час свого перебування в країні значно більше грошей, ніж звичайний турист, тому багато держав намагаються проводити у себе міжнародні наукові форуми та зустрічі. З цією метою створюються значні конгресові центри, що мають зали для засідань і засоби для розміщення відвідувачів. Деякі туристські фірми цілком спеціалізуються на обслуговуванні таких міжнародних заходів. Більшість наукових зустрічей передбачає присутність студентів і молодих фахівців у ролі асистентів та спостерігачів, що збільшує кількість учасників заходу [3, 15–37].

Відзначимо, що окрім терміну «науковий туризм» виділяють такі поняття як: а) освітній туризм; б) діловий туризм; в) конгресовий туризм, про який вже зазначалося вище.

Зокрема, освітній туризм – це туристична поїздка, під час якої турист поєднує відпочинок і навчання. Існують три різновиди освітнього туризму: а) мовно-навчальний туризм; б) спортивно-навчальний туризм; в) професійно-навчальний туризм.

Так, мовно-навчальний освітній туризм розрахований на осіб різного віку, мета якого полягає у вивченні мови всіх рівнів складності. Такі поїздки можуть бути індивідуальні та групові, переважно терміном 2 – 3 тижні. Спортивно-навчальний туризм передбачає навчання гри в гольф, теніс, кінному спорту тощо. Професійно-навчальний туризм передбачає професійне навчання з маркетингу, менеджменту, комп'ютерних технологій, готельної справи тощо [6, 91–94].

Діловий туризм – це тимчасові відрядження і поїздки зі службовою метою, включаючи участь у конференціях, конгресах, без отримання доходів у місці відрядження. Так, конгресовий туризм – це проведення й обслуговування конгресів, симпозіумів, з'їздів, конференцій, зборів тощо. Він посідає друге місце серед інших сегментів готельного бізнесу і вважається найперспективнішим порівняно з іншими сегментами ринку.

Висновки. Отже, науковий туризм розпочав свій розвиток ще з античних часів. Сьогодні він пов'язаний з проведенням міжнародних наукових з'їздів, конференцій, симпозіумів, семінарів, що поєднуються нерідко з іншими видами туризму. Якщо раніше ці наукові форуми проходили частіше у наукових центрах, великих містах, то нині організатори прагнуть проводити їх ближче до природи. Науковий туризм належить до спеціальних видів туризму і характеризується наступними ознаками: а) капіталомісткий вид туризму; б) поєднує ознаки різних видів туризму: екологічного, ділового, пізнавального; в) обумовлений вторинними потребами людини; г) використовує нетрадиційні джерела фінансування [13, 169–173].

Основними функціями сучасного наукового туризму в Україні є:

1. Навчально-інформаційна функція. Це дозволяє обмінюватися досвідом, отримувати нові знання, інформацію, досвід, а також налагоджувати зв'язки з представниками технічних і суспільних наук;

2. Культурно-пізнавальна функція. Це дає можливість учасникам подій знайомитися з місцем, регіоном, країною, культурними та історичними пам'ятками, звичаями і традиціями даного регіону;

3. Економічна функція – проявляється в тому що навчальний туризм є формою організованого туризму, його учасники витрачають значно більше коштів, ніж звичайні туристи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Абрамов В. В. Історія туризму / Підручник / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2010. – 294 с.
- Геродот. Історія / [пер. с древнегр. Г. А. Стратановского]. – Л. : Наука, 1972. – 600 с.
- Готелі та інші місця для короткотермінового проживання : Стат. бюл. – К. : Держкомстат України, 2001. – 77 с.
- Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
- Крючков А. А. История международного и отечественного туризма / А. А. Крючков. – М. : НОУ «Луч», 1999. – 94 с.
- Мішук К. С. Можливості і форми освітнього туризму в розвитку професійних компетенцій менеджера [Текст] / К. С. Мішук, В. В. Стадник // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 4. – Т. 1. – С. 91–94.
- Погодина В. Традиции и инновации в образовательном туризме / В. Погодина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2013. – № 162. – С. 57.
- Розвиток туристичного бізнесу регіону : Навчальний посібник / [за ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М.]. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 292 с.
- Січинський В. Ю. Чужинці про Україну. Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть / В. Ю. Січинський. – К. : Довіра, 1992. – 255 с.
- Страшевська Л. В. Геосайти Поділля як об'єкти наукового туризму / Л. В. Страшевська // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 21. – С. 54–64.
- Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
- Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : навч. посібник / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова / [передм. В. А. Смоля]. – К. : Вища школа, 2002. – 195 с.
- Холодилина Ю. Е. Ресурсный потенциал региона как основа развития научного туризма / Ю. Е. Холодилина // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2012. – № 8 (132). – С. 169–173.
- Энциклопедия туризма / [ред. Коллегия : Е. И. Тамм (гл. ред.), А. Х. Абу-ков и др.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1993. – 607 с.

REFERENCES

- Abramov V. V. Istoriia turyzmu / Pidruchnyk / V. V. Abramov, M. V. Tonkoshkur. – Kharkiv : Kharkivska natsionalna akademiia miskoho hospodarstva, 2010. – 294 s.
- Herodot. Ystoriya / [per. s drevnehr. H. A. Stratanovskoho]. – L. : Nauka, 1972. – 600 s.
- Hoteli ta inshi mistsia dlia korotkotermynovoho prozhyvannia : Stat. biul. – K. : Derzhkomstat Ukrainy, 2001. – 77 s.
- Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.

5. Kriuchkov A. A. Ystoryia mezhdunarodnoho y otechestvennoho turyzma / A. A. Kriuchkov. – M. : NOU «Luch», 1999. – 94 s.
6. Mishchuk K. S. Mozhlyvosti i formy osvithnoho turyzmu v rozvytku profesiinykh kompetentsii menedzhera [Tekst] / K. S. Mishchuk, V. V. Stadnyk // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2012. – № 4. – T. 1. – S. 91–94.
7. Pohodyna V. Tradytsyy y ynnovatsyy v obrazovatelnom turyzme / V. Pohodyna // Yzvestyia Rossyiskoho gosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta ym. A. Y. Hertseny. – № 162. – Sankt-Peterburh, 2013. – S. 57.
8. Rozvytok turystychnoho biznesu rehionu : Navchalnyi posibnyk / [za red. doktora ekonomichnykh nauk, profesora Shkoly I. M.]. – Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 2007. – 292 s.
9. Sichynskiy V. Yu. Chuzhyntsi pro Ukrainu. Vybir z opysiv podorozhei po Ukraini ta inshykh pysan chuzhyntsiiv pro Ukrainu za desiat stolit / V. Yu. Sichynskiy. – K. : Dovira, 1992. – 255 s.
10. Strashhevska L. V. Heosaity Podillia yak obiekty naukovooho turyzmu / L. V. Strashhevska // Heohrafiia ta turyzm. – 2012. – Vyp. 21. – S. 54–64.
11. Suchasni riznovydy turyzmu : navch. posib. / M. P. Kliap, F. F. Shandor. – K. : Znannia, 2011. – 334 s.
12. Fedorchenko V. K. Istoriia turyzmu v Ukraini : navch. posibnyk / V. K. Fedorchenko, T. A. Dorova / [peredm. V. A. Smoliia]. – K. : Vyshcha shkola, 2002. – 195 s.
13. Kholodilina Yu. Ye. Resursnyy potentsial regiona kak osnova razvitiya nauchnogo turizma / Yu. Ye. Kholodilina // Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – № 8 (132). – S. 169–173.
14. Entsiklopediya turizma / [red. Kollegiya : Ye. I. Tamm (gl. red.), A. Kh. Abu-kov i dr.]. – M. : Bolshaya Rossiyskaya entsiklopediya, 1993. – 607 s.

Стаття подано до редакції 10.04.2016 р.

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК

Редколегія *збірника наукових праць «Східноєвропейський історичний вісник»* запрошує до участі у публікації чергового номера видання – випуск № 2, якого передбачається у грудні 2016 року. Матеріали просимо надсилати до 7 листопада 2016 року.

Проблематика збірника наукових праць: актуальні проблеми історії України, всесвітньої історії, міжнародних відносин, історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, теорії і методології історичної науки, археології, етнології, історії науки й техніки.

Обсяг статті – 12–20 сторінок (20 000 – 40 000 друкованих знаків із пробілами) (кегль 14, Times N Roman, інтервал – 1,5; текст повинен бути надрукований з одного боку аркуша; верхнє, нижнє, лівє, правє поле – 20 мм.; текст набирається без переносів, на всю ширину сторінки; сторінки без нумерації; необхідно використовувати парні лапки («»); при наборі тексту слід розрізняти символи дефісу (-) і тире (–). **Приймаються до друку статті українською, російською, польською, англійською мовами.**

Матеріал повинен охоплювати наступні складники: індекс УДК; ім'я та прізвище автора українською, англійською, російською мовами; анотації та ключові слова українською, англійською, російською мовами; назва статті українською, англійською, російською мовами; список використаної літератури з транслітерацією). **Обов'язкова вимога до статей** – належний рівень перекладу анотацій. Виклад статті повинен бути чітким, стислим, без повторень. Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань. Статті, оформлення яких не відповідає вказаним вимогам, не приймаються до друку.

ОБОВ'ЯЗКОВО!!!

Наукові статті необхідно підписувати **за прізвищем автора** (наприклад, Іваненко.rtf), окремим файлом подавати **відомості про автора** (Відомості_Іваненко.rtf), та зберігати у текстовому форматі RTF

Матеріали просимо подавати до 7 листопада 2016 року на e-mail: vilnickiy@gmail.com (Львівський Василь Іванович, тел. 067-127-58-03); halivm@yahoo.com (Галів Микола Дмитрович, тел. 067-37-35-535).

Розсилка збірника проводиться за рахунок коштів автора через «Нову пошту».

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ РУКОПИСІВ

До друку приймаються наукові статті, які відповідають профілю видання.

Обов'язкові елементи публікації:

- 1. Індекс УДК** (універсальний десятичний класифікатор) розташовують перед заголовком статті, окремим рядком, у лівому верхньому куті. Визначає індекс УДК автор.
- 2. Заголовок статті.** У назві бажано не використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Великі літери, окремий абзац без відступів першого рядка з вирівнюванням по центру.
- 3. Анотація** подається українською, англійською та російською мовами. Побудова: характеристика основної теми, проблеми, мети, узагальнених результатів. Середній обсяг анотації – не менше **500 друкованих знаків. Анотації англійською мовою – 3 000 друкованих знаків.**
- 4. Ключові слова** – слова з тексту матеріалу, які з точки зору інформаційного пошуку несуть змістовне навантаження. Ключові слова подаються у називному відмінку, загальна кількість ключових слів – не менше трьох і не більше семи, подаються українською, англійською та російською мовами.
- 5. Постановка проблеми.**
- 6. Аналіз досліджень.**
- 7. Мета статті.**
- 8. Виклад основного матеріалу.**
- 9. Висновки.**
- 10. Список використаних джерел і літератури** – оформляти **СУВОРО** відповідно до вказаних вимог. На всі літературні джерела в статті повинні бути посилання. Бібліографічні посилання у тексті беруться у квадратні дужки. Перша цифра – номер джерела у списку літератури, друга – номер сторінки. Номер джерела та номер сторінки розділяються комою з пробілом, номери джерел – крапкою з комою, напр.: [4], [4, 6], [4; 7; 8], [4, 21; 9, 117]. У реченні крапка ставить-

ся після дужок, посилань. Бібліографічні джерела наводяться за абеткою. Публікації латиницею розташовуються після видань, надрукованих кирилицею. Бібліографічні відомості про джерела оформлюються згідно з вимогами державного стандарту.

11. Транслітерація (References). Для транслітерації українського тексту слід опиратися на Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/index.php>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (див. відповідний Зразок).

12. Відомості про автора (авторів) – наприкінці статті, прізвище ім'я по-батькові, науковий ступінь, вчене звання (довідка про автора), домашня адреса, контактні телефони, емейл, № відділення “Нової пошти” для отримання збірника.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ

УДК 371(73)(093)+37.01(73)

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com*

ДО ПИТАННЯ РЕЙДІВ ВІДДІЛІВ УПА ВО-4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

У статті на основі невідомих і маловідомих документів і матеріалів розглянуто особливості підготовки та проведення рейдів відділів УПА у ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Підраховано чисельні показники проведених переходів як територією УРСР, так і за кордон. Доведено, що саме така форма діяльності мала не лише широкий резонанс серед усіх верств населення, дозволяла пропагувати націоналістичні ідеї, проводити бойові акції на неохоплених повстанським рухом територіях, але й дозволяла зберегти відділ під час тотальних блокувань цілих районів.

Ключові слова: рейди, ВО-4 «Говерля», ОУН і УПА.

Літ. б.

Vasyl ILNYTSKIY,

*Ph D. (History), Assistant Professor of Ukraine Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

ON THE ISSUE OF UPA RAIDS VO-4 «GOVERLA» (1944 – 1949)

On the basis of unknown and little-known documents and materials, the peculiarities of training and the UPA raids in VO-4 «Goverla» (1944 – 1949). Estimated numerical conversion rates held territory as the USSR and abroad. Proved that this form of activity had not left a wide resonance in all sections of the population, made it possible to promote nationalistic ideas, conduct combat action in unreached areas of rebel movement, but also allowed to preserve of total department during the blocking of entire regions.

Key words: raids, VO 4 «Hoverlia» OUN and UPA.

Ref. б.

Васи́лий ИЛЬНИЦКИЙ,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

К ВОПРОСУ РЕЙДОВ ОТДЕЛОВ УПА ВО-4 «ГОВЕРЛА» (1944 – 1949)

В статье на основе неизвестных и малоизвестных документов и материалов рассмотрены особенности подготовки и проведения рейдов отделов УПА в ВО-4 «Говерла» (1944 – 1949). Под-

считано численными показатели проведенных переходов как по территории УССР, так и за границу. Доказано, что именно такая форма деятельности имела не только широкий резонанс среди всех слоев населения, позволяла пропагандировать националистические идеи, проводила боевые акции на неохваченных повстанческим движением территориях, но и позволяла сохранить отдел при тотальных блокировках целых районов.

Ключевые слова: рейды, ВО-4 «Говерла», ОУН и УПА.

Лит. 6.

ТЕКСТ СТАТТІ

Згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 5.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України», наукові статті повинні мати такі необхідні елементи:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
- 3) формування мети статті (постановка завдання);
- 4) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена означена стаття;
- 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Береза А. Удосконалення виконавської підготовки баяніста в процесі самостійної роботи [Ноти] : навч.-метод. посіб. / А. Береза, Б. Нестерович. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – Вид. 2-е, змін. і доп. – 176 с.
2. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : посібник [для студ. та педагогів вищих і середніх навч. закл.]. – К. : Вид-тво ім. Олени Тиліги, 1998. – 112 с.
3. Ільченко О. Художні основи аматорського народно-оркестрового виконавства : автореф. дис... докт. мистецтв. : спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / О. Ільченко. – К., 1996. – 60 с.
4. Пасічник Л. Етапи становлення репертуару академічних народно-інструментальних ансамблів України ХХ століття / Л. Пасічник // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини : зб. матер. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листопада 2005) / [ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц]. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 261–269.
5. Шишко Л. У Луцьку формується авторитетна баянна школа / Л. Шишко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Юник Д. Виконавська надійність музикантів : зміст, структура, і методика формування : [монографія] / Д. Юник. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 340 с.

REFERENCES

1. Bereza A. Udoskonalennja vikonavs'koi pidgotovki bajanista v procesi samostijnoi roboti [Noti] : navch.-metod. posib. / A. Bereza, B. Nesterovich. – Vinnicja : Nova Kniga, 2011. – Vid. 2-e, zmin. i dop. – 176 s.
2. Davydov M. Shkola vykonavs'koi majsternosti bajanista (akordeonista) : posibnyk [dlja stud. ta pedagogiv vyshhyh i serednih navch. zakl.]. – K. : Vyd-tvo im. Oleny Tylygy, 1998. – 112 s.
3. Il'chenko O. Hudozhni osnovy amators'kogo narodno-orkestrovogo vykonavstva : avtoref. dys... dokt. mystectv. : spec. 17.00.03 – muzychne mystectvo / O. Il'chenko. – K., 1996. – 60 s.
4. Pasichnjak L. Etapy stanovlennja repertuaru akademichnyh narodno-instrumental'nyh ansambliv Ukraїny HH stolittja / L. Pasichnjak // Akademichne narodno-instrumental'ne mystectvo ta vokal'ni shkoly L'vivshhyny : zb. mater. nauk.-prakt. konf. (L'viv, 3 lystopada 2005) / [red.-uporjad. A. Dushnyj, S. Karas', B. Pyc]. – Drogobych : Kolo, 2005. – S. 261–269.
5. Shishko L. U Luc'ku formuet'sja avtoritetna bajanna shkola / L. Shishko. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Junik D. Vikonavs'ka nadijnist' muzikantiv : zmist, strktura, i metodika formuvannja : [monografija] / D. Junik. – K. : DAKKKiM, 2009. – 340 s.

Статтю подано до редколегії 10.04.2016 р.

**Зразок довідки для авторів, що надсилають статті до редакції наукового збірника
«СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК».
Заповнену авторську довідку просимо надсилати у засканованому вигляді.**

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Східноєвропейський історичний вісник».

статтю

назва статті (подавати малими літерами)

Відомості про Автора (зразок заповнення):

Відомості про Автора:	Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва установи / навчального закладу
<i>Українською мовою</i>	Іваненко Іван Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
<i>Російською мовою</i>	<i>(Вказати відомості російською мовою)</i>
<i>Англійською мовою</i>	<i>(Вказати відомості англійською мовою)</i>
<i>Контактні телефони автора, E-mail, поштова адреса</i>	дом. адреса: Львівська обл., 82100 Дрогобич, вул. Шевченка, 90/4, кв. 11 роб. адреса: Львівська обл., 82100 Дрогобич, вул. Лесі Українки, 46 тел. 066 33 45 123 <u>dai1989@gmail.com</u> № відділення “Нової пошти” для отримання збірника

Авторам, які не мають наукового ступеня,
бажано заповнити **відомості про наукового керівника**

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	

Автор надає право редакції «Східноєвропейського історичного вісника» розміщувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах, ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет

_____ підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

_____ дата

_____ / _____ / _____ підпис

_____ П.І.Б.

The topicality of this collection of East European Historical Bulletin scientific articles concerns the vital problems of Ukraine's history, world history, international relations, historiography, source studies, special subjects of history, theory and methods of the study of history, archeology, ethnology, history of science and technology.

The volume of an article is from 12 to 20 pages (somewhat 20 000 – 40 000 printed symbols together with interword spaces; computer typeset Times New Roman14, interval 1,5; the text should be printed on the face side of the sheet; the upper, lower, left and right margins should be 20 mm; texts should contain no divided words and cover the entire width of the page; pages should not be enumerated; the quotation marks should be paired («»); hyphens (-) and dashes (–) should be clearly different symbols. Articles to be accepted for publication should be written in the Ukrainian, Russian, Polish or English languages.

The printed matter should include the following elements: the UDC (Universal Decimal Classification) index; the author's name and surname in Ukrainian, Russian or English; the titles, annotations and keywords in the aforementioned languages; the list of references with transliterations). **The main requirement for the articles** is the quality translation of the annotations. The article's material should be presented clearly, be concise and contain no repetitions. The authors assume the responsibility for the precision in their statement of facts, quotations and references.

This is a **sine qua non**: to initiate the article's title with its author's surname (e. g.: Ivanenko.rtf), to attach the information about authors as a separate file (e. g.: Information_Ivanenko.rtf). and to save it in RTF text format. Only graphic illustration are acceptable, their electronic version should be submitted as a separate file enclosing the places in the text wherein they should be inserted.

REQUIREMENTS TO THE AUTHORS' MANUSCRIPTS

Only scientific articles corresponding with the quarterly's profile are accepted for publication.

Prerequisites for publications:

1. **The UDC (Universal Decimal Classification) index** is placed as a separate line before the article's title in the left upper corner. The author himself identifies the UDC index.

2. **The title of the article.** It is desirable not to use complicated terminology of pseudoscientific character in the title of the article. The title should be written in capital letters, in a separate paragraph without the indentation of the first line and centred.

3. **The annotation** should be written in the Ukrainian, Russian, and English languages. Its structure should be as follows: the characterization of the main topic, basic problem, purpose, and generalized results. The average volume of an annotation should not contain less than **500** printed symbols. The annotation written in English should exceed **3000** printed symbols.

4. **Keywords** are the words from the article's text which – in search of information terms – are most substantially informative. Keywords are notified in the nominative (common) case, their total number should be at least three and not exceed seven, they (or their translation equivalents) are notified in three languages, namely, Ukrainian, Russian, and English.

5. **Statement of a problem.**

6. **Analysis of the investigations.**

7. **Purpose of the article.**

8. **Presentation of the material.**

9. **Conclusions.**

10. **List of references** should be arranged in strict correspondence to the defined requirements. No literary source should be used in the article without being referred to. All bibliographic references in the text should be enclosed in square brackets. The first figure identifies the position of the bibliographic source in the list of references, the second refers to the page number. The source number in the list and the page number are separated by a comma and an interval, whereas the numbers of sourced are separated by a semicolon, for example: [4], [4, 6], [4; 7; 8], [4, 21; 9, 117]. In sentences a dot is put after brackets and references. The list of references is arranged in the alphabetical order. Publications in Roman letters follow the editions printed in Cyrillic. Bibliographic descriptions of sources should stick to the requirements conditioned by the state standard.

11. **Transliteration of references.** When transliterating Ukrainian (Cyrillic) texts one should be guided by the Resolution of Ukraine's Cabinet of Ministers adopted on January, 27, 2010, № 55 (see: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), and the on-line transliteration site <http://ukrlit.org/index.php>. For the transliteration of texts in Russian one should conform to the rules of the

US State Department transliteration system (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (viz. a special example).

12. **Information about authors** should be positioned after the body of the article and include its author's (authors') surname(s), first and paternal (names), academic degree, university rank (official title), home address, telephone numbers, E-mail, and the number of «The New Post-office» department (in order to receive the collection by mail).

The submitted articles written without observance of the aforementioned rules, will be neither considered, nor returned to the authors.

THE STANDARD PATTERN OF THE MATERIALS' ARRANGEMENT

УДК 371(73)(093)+37.01(73)

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) vilnickiy@gmail.com*

ДО ПИТАННЯ РЕЙДІВ ВІДДІЛІВ УПА ВО – 4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

У статті, на основі невідомих і маловідомих документів і матеріалів, розглянуто особливості підготовки та проведення рейдів відділів УПА у ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Підраховано чисельні показники проведених переходів як територією УРСР, так і за кордон. Доведено, що саме така форма діяльності мала не лише широкий резонанс серед усіх верств населення, дозволяла пропагувати націоналістичні ідеї, проводити бойові акції на неохоплених повстанським рухом територіях, але й дозволяла зберегти відділ під час тотальних блокувань цілих районів.

Ключові слова: рейди, ВО – 4 «Говерля», ОУН і УПА.

Літ. 6.

Vasyl ILNYTSKYI,

*Ph.D. (History), Assistant Professor of the Chair of Ukraine's Modern and Recent History
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

ON THE RAIDS OF THE UPA UNITS IN MD – 4 «HOVERLIA» (1944 – 1949)

On the basis of unknown and little-known documents and materials, the peculiarities of training and raids of the UPA units in MD – 4 «Hoverlia» during 1944 – 1949 are examined in this article. Also, it presents a calculation of the number of displacements both within the Ukrainian SSR territory and abroad. Such form of activity is proved not only to have produced a wide resonance amidst all strata of the population, making it possible to promote nationalistic ideas and conduct combat actions in areas beyond the reach of rebel movement, but also to have succeeded in preserving a whole unit during the blockades of entire districts.

Keywords: raids, MD (Military District) – 4 «Hoverlia», OUN and UPA.

Ref. 6.

Васи́лий ІЛЬНИЦЬКИЙ,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко
(Ukraine, Drohobych) vilnickiy@gmail.com*

К ВОПРОСУ РЕЙДОВ ОТДЕЛОВ УПА ВО – 4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1949)

В статье, на основе неизвестных и малоизвестных документов и материалов, рассмотрены особенности подготовки и проведения рейдов отделов УПА в ВО-4 «Говерля» (1944 – 1949). Под-

считано численными показатели проведенных переходов как по территории УССР, так и за границу. Доказано, что именно такая форма деятельности имела не только широкий резонанс среди всех слоев населения, позволяла пропагандировать националистические идеи, проводить боевые акции на неохваченных повстанческим движением территориях, но и позволяла сохранить отдал при тотальных блокировках целых районов.

Ключевые слова: рейды, ВО – 4 «Говерла», ОУН и УПА.

Лит. 6.

THE TEXT OF AN ARTICLE

In accordance with the Resolution of the Presidium of Ukraine's Higher Certifying Commission dd. 5.01.2003 № 7-05/1 «On Up-grading of the Requirements to Professional Publications, Registered by Ukraine's HSC», scientific articles should contain the following necessary elements:

- 1) stating of a problem in general and in its connections with important scientific and practical tasks;
- 2) analysis of the most recent investigations and publications by which the article's author is backed up;
- 3) formulation of the purpose (task setting) of the article;
- 4) identification within the general problem of its parts which hitherto are unsolved and to which the article under consideration draws attention;
- 5) presentation of the basic material of research together with the complete argumentation of the received scientific results;
- 6) conclusions resulting from the research and prospects of further investigation in the specified direction.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Береза А. Удосконалення виконавської підготовки баяніста в процесі самостійної роботи [Ноти]: навч.-метод. посіб. / А. Береза, Б. Нестерович. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – Вид. 2-е, змін. і доп. – 176 с.
2. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) : посібник [для студ. та педагогів вищих і середніх навч. закл.]. – К. : Вид-тво ім. Олени Тиліги, 1998. – 112 с.
3. Ільченко О. Художні основи аматорського народно-оркестрового виконавства : автореф. дис... докт. мистецтв. ; спец. 17.00.03 – музичне мистецтво / О. Ільченко. – К., 1996. – 60 с.
4. Пасічник Л. Етапи становлення репертуару академічних народно-інструментальних ансамблів України ХХ століття / Л. Пасічник // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини : зб. матер. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листопада 2005) / [ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц]. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 261–269.
5. Шишко Л. У Луцьку формується авторитетна баянна школа / Л. Шишко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Юник Д. Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування : [монографія] / Д. Юник. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 340 с.

REFERENCES

1. Bereza A. Udoskonalennia vykonavs'koї pidhotovky bayanista v procesi samostiynoyi roboty [Noty]: navch.-metod. posib. / A. Bereza, B. Nesterovych. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2011. – Vyd. 2-e, zmin. i dop. – 176 s.
2. Davydov M. Shkola vykonavs'koi' maisternosti bayanista (akordeonista): posibnyk [dlia stud. ta pedahohiv vyshchykh i serednykh navch. zakl.]. – K.: Vyd-tvo im. Oleny Telihiy, 1998. – 112 s.
3. Il'chenko O. Khudozhni osnovy amators'koho narodno-orkestrovoho vykonavstva: avtoref. dys... dokt. mystetstv.: spec. 17.00.03 – muzychnе mystetstvo / O. Il'chenko. – K., 1996. – 60 s.
4. Pasichniak L. Etapy stanovlennia repertuaru akademichnykh narodno-instrumental'nykh ansambliv Ukrainy XX stolittia / L. Pasichniak // Akademichne narodno-instrumental'ne mystetstvo ta vokal'ni shkoly L'vivshchyny: zb. mater. nauk.-prakt. konf. (L'viv, 3 lystopada 2005) / [red.-uporiad. A. Dushnyi, S. Karas', B. Pyts]. – Drohobych: Kolo, 2005. – S. 261–269.
5. Shyshko L. U Luts'ku formuiet'sia avtorytetna bayanna shkola / L. Shyshko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://vidomosti-ua.com/news/12715>
6. Junyk D. Vykonavs'ka nadiynist' muzykantiv: zmist, struktura i metodyka formuvannia : [monohrafiya] / D. Junyk. – K. : DAKKKiM, 2009. – 340 s.

The article was subjected to the editorial board on 10.04.2016 p.

A model of an information reference for the contributors submitting articles to the editorial board of quarterly

«EAST EUROPEAN HISTORICAL BULLETIN»

The information reference, filled out by the author, should be sent in a scanned mode.

AN AUTHOR'S INFORMATION REFERENCE

I'd like to publish the following article in collection «**East European Historical Bulletin**»:

the article's title (worded in small letters)

The Information about the Author (a completion sample):

Information on the author:	Surname, first name, paternal name, academic degree, university rank, established post, name of establishment / educational institution
<i>In Ukrainian</i>	Іваненко Іван Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
<i>In Russian</i>	<i>(Indicate the necessary information in the Russian language):</i>
<i>In English</i>	<i>(Indicate the necessary information in the English language):</i> <i>Ivanenko Ivan Ivanovych, PhD (History), Assistant Professor of the Chair of Ukraine's History, Ivan Franko State Pedagogical University, (Drohobych, Ukraine)</i>
<i>The author's telephone numbers, E-mail, address</i>	Home (return) address: # 11, 90/4 Shevchenko Street, Drohobych, Lviv region, 82100 Business address: 46 Lesia Ukrainka Street, Drohobych, Lviv region, 82100 tel. 066 33 45 123 dai1989@gmail.com Number of «Nova Poshta / The New Post-office» section for receiving a collection issue by mail

For authors without academic degrees it is advisable to fill out the following form on the information of their research supervisor

Surname	
First name	
Paternal name	
Academic degree	
University rank	
Post	
Name of Establishment / Educational Institution	

The author delegates to the editors of «East European Historical Bulletin» the right to place his / her article, either partially or wholly, in scientometric and scientific databases, resources of open access, the Internet

signature

The author assumes full responsibility for the content of his / her article and the fact of its publication. The author confirms, that the article contains no information prohibited for publication and, therefore, his / her article can be published in open print.

The author also confirms, that the submitted materials have never before appeared in publication and have not ever been sent to other editions to be published there, and that these materials present reliable information.

date

signature

surname, name, paternal name

ФУНДАТОРИ ВИПУСКУ № 1 "СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК"

Іван Матковський, доктор філософії (PhD). Народився 08. 03. 1982 р. в с. Матків, Турківського р-н, Львівської області.

У 2004 році з відзнакою закінчив філологічний факультет Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. У цьому ж році прийнятий на посаду викладача кафедри світової літератури.

У 2006 році вступив у докторантуру Вармінсько-мазурського університету у м. Ольштин (Польща), яку закінчив у 2010 році та здобув науковий титул доктора філософії (PhD). Автор кількох десятків наукових статей на тему творчості Юзефа Лободовського та українсько-польських літературних взаємин. Співупорядник першого тому з польськомовної спадщини Івана Франка.

Автор кількох сотень публіцистичних та аналітичних статей у вітчизняних та закордонних ЗМІ на тему економічної та політичної ситуації у країнах Центрально-

Східної Європи.

Член Національної спілки журналістів України.

Депутат Дрогобицької районної ради VI скликання.

Автор та організатор громадських акцій спрямованих на популяризацію пам'яті родини Шептицьких, Івана Франка, Олекси Новаківського, Кирила Селецького.

Ігор Васюник, український політик, громадський діяч. Народився 01.08.1969 року в смт. Великий Любінь, Городоцького р-н, Львівської області.

У 1992 році закінчив економічний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка. У 2007 році здобув звання магістра державного управління (Академія державного управління при Президентіві України).

До 2004 року займався підприємницькою діяльністю.

Працював заступником голови правління державної компанії НАК «Нафтогаз України», на посаді представника ДП «Укрзалізниця» в Кабінеті Міністрів України.

Народний депутат України 7-го та 8-го скликань.

Активний учасник акцій на підтримку української мови, зокрема, всеукраїнської кампанії «Нас єднає мова. Єдина державна мова». Один з ініціаторів будови пам'ятника блаженному священномученику о. Омеляну Ковчу та член робочої групи з встановлення пам'ятника у Львові Митрополитові Андрею Шептицькому.

Голова Благодійного фонду «Гуманітарні ініціативи» та засновник «Центру правової допомоги учасникам АТО».

Член громадської ради «Святий Юр», організації української інтелігенції у Львові.

Редакція висловлює щиру подяку зазначеним добродіям за сприяння у виданні цього збірника

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ІСТОРИЧНИЙ ВІСНИК**

**EAST EUROPEAN
HISTORICAL BULLETIN**

**ВИПУСК 1
ISSUE 1**

Головний редактор
Василь Ільницький

Відповідальний редактор
Микола Галів

Літературне редагування
Уляна Галів

Редагування англомовних текстів
Олег Шалата

Макетування та верстка
Василь Герман

Дизайн обкладинки
Олег Лазебний

Здано до набору 10.10.2016 р. Підписано до друку 28.12.2016 р.

Гарнітура Times. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 13,5. Зам. № 1777

Наклад 300 примірників

Віддруковано ПП «ПІСВІТ»

Адреса: вул. І. Мазепи, 7, м. Дрогобич, 82100 Україна

тел. факс (03244) 2-23-35, тел.: 3-38-50, 2-23-76. E-mail: posvit-druk@ukr.net